

WestminsterResearch

<http://www.westminster.ac.uk/research/westminsterresearch>

**Študija o Solčavskem: Poročilo o skupnem terenskem delu
Univerze v Ljubljani in Univerze v Londonu 1932 – 2007**

**Boštjan Anko
Marija Anteric
Richard Clarke*
Marko Koščak
Avgust Lenar
Ian Mitchell**

Biotehniška fakulteta, Univerze v Ljubljani

Centre for European Protected Area Research, University of London

* Richard Clarke now works within the Westminster Business School,
University of Westminster

This is an exact copy of the original, published by Univerze v Ljubljani,
Ljubljana, 2008. ISBN 9619027516.

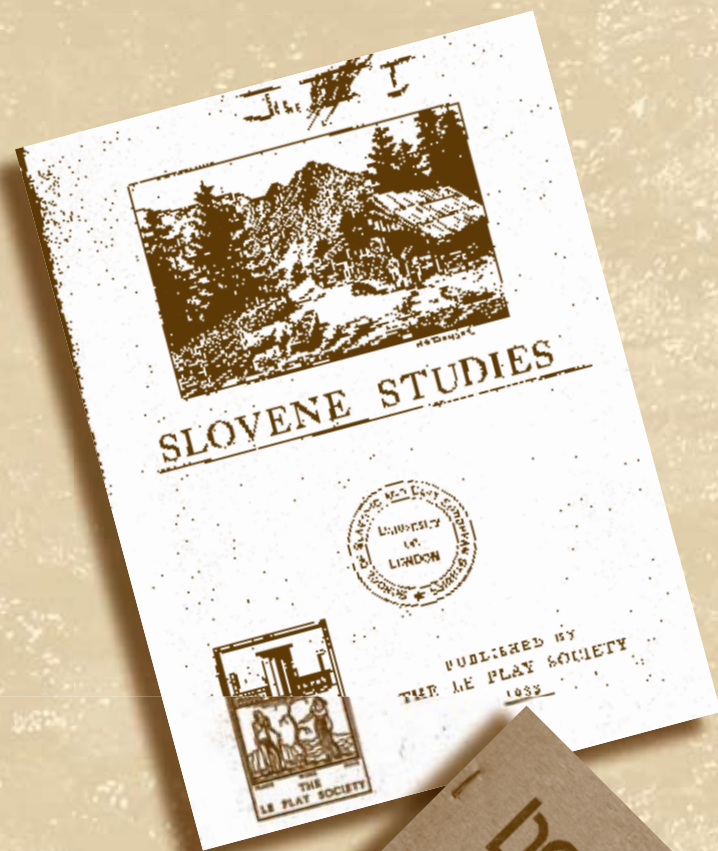
The WestminsterResearch online digital archive at the University of Westminster aims to make the research output of the University available to a wider audience. Copyright and Moral Rights remain with the authors and/or copyright owners.

Users are permitted to download and/or print one copy for non-commercial private study or research. Further distribution and any use of material from within this archive for profit-making enterprises or for commercial gain is strictly forbidden.

Whilst further distribution of specific materials from within this archive is forbidden, you may freely distribute the URL of WestminsterResearch:
(<http://westminsterresearch.wmin.ac.uk/>).

In case of abuse or copyright appearing without permission e-mail
repository@westminster.ac.uk

Študija o Solčavskem

**Poročilo o skupnem terenskem delu
Univerze v Ljubljani in Univerze v Londonu 1932 - 2007**

Boštjan Anko, Marija Anteric, Richard Clarke,
Marko Koščak, Avgust Lenar, Ian Mitchell

Biotehniška fakulteta
Univerze v Ljubljani

Centre for European Protected Area Research
University of London

Študija o Solčavskem

**Poročilo o skupnem terenskem delu
Univerze v Ljubljani in Univerze v Londonu 1932 - 2007**

Boštjan Anko, Marija Anteric, Richard Clarke,
Marko Koščak, Avgust Lenar, Ian Mitchell

Biotehniška fakulteta
Univerze v Ljubljani

Centre for European Protected Area Research
University of London

PREDGOVOR

*Solčava je pa luknja taka,
da v njo se pride le po cest,
jo vzljubi tovaršija vsaka,
čeprav prihaja iz velemest...*

Takšen je začetek pesmi, ki jo Solčavani radi prepevamo, kadar pridemo skupaj. Ne pozna je nihče drug kot domačini. A čeprav je nekoliko komična, o nas razkrije marsikaj. Brez dvoma se je vsebina prve kitice potrdila ob obisku skupne raziskave slovenskih in angleških študentov. Da je bila tovaršija dobro sprejeta, kaže vračanje posameznih članov raziskovalnih modulov v to našo »luknjo«.

Ta, že tretji obisk študentov je poleg prijetnega druženja pomemben, ker nam kaže, kako drugi gledajo na nas. Ta »pogled od zunaj« je zgovornejši, ker se je zgodil trikrat, v različnih časovnih razdobjih. Samo povezati je potrebno te tri »slike«, pa iz tega že lahko izluščimo marsikaj zanimivega in uporabnega za naše bodoče načrtovanje razvoja.

Sami, zazrti vase in vsakdanje probleme, mogoče ne vidimo, koliko napakam bi se lahko izognili, če bi opazovali tujino, ki je v svoji vnemi po razvoju pogosto grešila.

Vendar je potrebno takšen »pogled od zunaj« vzeti tudi z nekoliko rezerve. Obiskovalec iz povsem drugega okolja ne more v kratkem času obiska objektivno spoznati »solčavske duše«. Okolje, kot je Solčavsko, kjer se vsi medsebojno dobro poznamo, deluje kot velika družina, v kateri pride do veselih dogodkov, dobrega vzdušja, pa tudi do preprirov, okoriščanj... Ko pa nas obišejo ljudje iz drugih okolij, znamo naša nesoglasja precej dobro skrivati, kot to velikokrat počnejo družine.

»Pogled od zunaj« je velikokrat preveč idiličen, saj je za čas obiska velikokrat izbran lepši del leta, ko je ponavadi lepo vreme. Kadar pobesni Savinja in ostali vodotoki ali kadar je ogromno snega, Solčavsko izgleda drugače...

In to je vedno pogosteje... Klimatske spremembe se tičejo tudi nas. Občutek je, da smo v času intenzivnih sprememb. Vedno bolj cenjena je in bo pitna voda, grozijo nam naravne katastrofe, vedno večje je onesnaževanje okolja, potreba mestnega človeka po domači hrani in neokrnjenem okolju se povečuje. Priča smo izjemnemu napredku tehnologij, računalništva, kjer je človek cenjen le, če je

»ekonomsko uporaben«, sicer je »izmeček družbe«. Stresno življenje predvsem v mestnih okoljih kliče po »šoli življenja«, ki jo gorjanci lahko ponudimo mogoče na poseben način... Človek je naravno bitje in potrebuje stik z naravo. Zato tako velik pritisk ljudi ob koncu tedna, ko vse drvi na deželo, da si vsaj malo odpočije... Veliko pa bi se jih kar preselilo na deželo. Tujci se zanimajo za nakup nepremičnin... Če ne bomo imeli dovolj »domačega ponosa«, smo lahko hitro plen tujih interesov, ki ne poznajo naše duše in ki za razvoj ne pomenijo nič dobrega. Seveda se ne smemo zapirati pred kapitalom od drugod, vendar mora biti ta v funkciji našega, solčavskega interesa. Na misel mi pride citat iz župnijske kronike iz leta 1888: Za tukajšnjo faro zanimivo je, da je najlepše posestvo, namreč »Covc« iz proste roke bilo naprodaj in le največjemu naporu treh mož se je posrečilo, da ni Plibrški grof Thurn dobil tega sela. Ako bi bil prišel grof na to selo, bi bili kmalu vsi posestniki kapnili v jegov koš. In sicer kakor kaže skušnja na koroški strani v škodo cerkvam in domačemu duhovniku, pa tudi narodnoj stvari, in pa tudi v kvar beračevo domačih in tujih. Država itak tudi škodo ima od takih pogozdenih latifundij, ker zgubi denarni in farni davek. Kjer so okoli kmečkega doma lepi sadovniki v ponos bili varčnemu oratarju, ondi nasajajo smrečinke grofovi gozdarji, ker je lenuh, ali zapravljivec svoje posestvo grofu prodal. Kedaj bode ubogi koroški Slovenec jel varovati dom in vero pred tujčevoj petoj.

Kako modri so bili že takrat, upam, da bomo tudi danes...

Pri nas nimamo tovarn, imamo pa bogato dediščino, ki jo z modrim gospodarjenjem lahko ohranimo za prihodnje rodove. Omenjeni razburkani časi so za nas lahko priložnost, ki jo bomo mogli izkoristiti le z dovolj znanja.

Velik prispevek k temu je tudi ta brošura, v kateri je veliko modrosti in ki kar kliče k še nadaljnjemu sodelovanju in mogoče še k četrtemu obisku študentov...Sodelovanje obeh univerz je vredno vse pohvale. Posebna zahvala velja prof. dr. Boštjanu Anku in prof. Richardu Clarku, ki sta z izjemno daljnovidnostjo in modrostjo glavna organizatorja in vodji raziskovalnega terenskega dela študentov.

Alojz Lipnik,
župan Občine Solčava

PREDGOVOR

Pred 75 leti, l. 1932, je L. D. Stamp (ki je kasneje kot Sir Dudley Stamp postal vodilni britanski geograf svoje generacije) pripeljal na Solčavsko študijsko skupino kakih 50 ljudi pod pokroviteljstvom Le Playeve družbe. Solčavsko je bilo takrat odmaknjeno in osamljeno gorsko območje.

Nastanili so se v Logarski dolini in zbirali o Solčavskem podatke, ki so zadevali »kraj« (naravno okolje območja), »delo« (gospodarstvo in način življenja) in »ljudstvo« (družinsko in socialno življenje v skupnosti).

Stopinjam Le Playeve družbe je po drugi svetovni vojni sledila druga »ekspedicija« Brathayeve raziskovalne družbe leta 1971, ki se je vrnila še leto kasneje.

In potem so bili septembra 2004 Solčavani tako prijazni, da so gostili še en obisk študentov z Univerze v Londonu, ki so prišli s svojimi vrstniki z Univerze v Ljubljani, da bi v okviru magistrskega študija »Upravljanje zavarovanih območij« (London) in »Varstvo naravne dediščine« (Ljubljana) na terenski delavnici ponovili študije iz let 1932 in 1971/72.

Nadaljevali smo z raziskavami, zbrali še več informacij in rezultate predstavljamo v tem delu - enkratnem in zanimivem »časovnem prerezu« skozi spremembe v območju - od obdobja med vojnama, ko je bilo Solčavsko odmaknjen in obroben obmejni predel, do danes, ko je postalo žarišče nastajajočega Kamniško-Savinjskega regijskega parka. Upati je, da bo ta pomagal ohraniti edinstveno naravo območja in povečal ekonomsko in socialno blagostanje njegovih prebivalcev.

Objava te publikacije ni pomembna zgolj zaradi 75. obletnice prvega obiska; obeležuje tudi deseto in zadnje leto sporazuma o akademskem sodelovanju med Univerzama v Londonu in Ljubljani. Vsaj za britansko stran je bil eden od vrednih in trajnih rezultatov tega sodelovanja odkrivanje novih krajev in sklepanje novih prijateljstev. Solčavsko je poseben kraj in njegovi ljudje so posebni ljudje. Prepričani smo, da bodo vezi, ki smo jih stkali, obstale.

Pri svojem delu smo odkrili tudi druge, še starejše vezi med kraji in ljudmi. S slovenske strani je obisk leta 1932 organizirala Fanny Copeland s pomočjo dr. Borisa Kermaunerja in Pavla Kunaverja (čigar sin Jurij je skupaj z dr. Petrom Skobernetom pomagal pri izvedbi obiska Brathayeve raziskovalne družbe l. 1971/72).

Fanny Copeland je bila izjemna ženska. Rojena pred 125 leti na Irskem je prišla živeti v Slovenijo leta 1921, napisala nekaj knjig o Alpah in leta 1931 pripeljala plezat na Solčavsko znamenitega britanskega alpinista Toma Longstaffa. Njun vodič je bil Miha Plesnik. Med vojno je bila internirana v Italiji. V Slovenijo se je vrnila l. 1953. Ko ji je bilo 88 let, se je povzpela na Triglav v 14 urah.

Stampov obisk leta 1932 je pomemben, ne le ker je zbral koristne izhodiščne podatke, s katerimi je bilo mogoče primerjati spremembe, ki so sledile. Pomemben je tudi zato, ker označuje eno od ključnih faz v razvoju humane ekologije, ki proučuje dinamiko in spreminjajoče se odnose ljudi do njihovega okolja.

Obisk Solčavskega je bila prva terenska odprava na tuje, organizirana pod pokroviteljstvom novoustanovljene Le Playeve družbe, imenovane po francoskem geografu iz XIX. stoletja Frédéricku Le Playu, enem od ustanoviteljev vede, kasneje poimenovane »humana ekologija«. Ustanovitev družbe in njeno delo do izbruha vojne predstavljata vrhunec »regionalnih študij« v Evropi. To gibanje si je prizadevalo razumevati »človeško stanje« z multidisciplinarnimi (in delno amaterskimi) študijami bolj ali manj zaokroženih geografskih območij, od katerih bi bilo vsakega mogoče označiti s posebnim sklopom med seboj prepletenih značilnosti, povezanih z okoljem, gospodarstvom in družbo, ki so jih označevali s pojmi »kraj«, »delo« in »ljudstvo«. Vendar je bilo gibanje regionalnih študij skozi vso svojo zgodovino v nelagodnem razmerju z jasneje definiranimi nastajajočimi akademskimi disciplinami in poklici - posebej na področju družbenih ved. Te so mu vse bolj nasprotovale zlasti ob pojavu predvojnih gospodarskih kriz. Po vojni, ko je bilo terensko delo vključeno v univerzitetne in srednješolske programe pouka geografije, je multidisciplinarnost postala nemoderna. Vloga amaterja je zašla. Humana ekologija se je ukvarjala z bolj globalnimi problemi (in se spolitizirala). »Kraj«, »delo« in »ljudstvo« kot analitično ogrodje dela na lokalni ali regionalni ravni je nadomestila obvezna trojica »okolje, gospodarstvo in družba«, ki je poudarjala medsebojno odvisnost strokovnih odločitev (in medsebojno povezanost krajev) na vsaki ravni.

V zadnjih desetletjih je zanimanje za regionalne študije ponovno oživel, delno tudi zaradi gesla »misli globalno, deluj lokalno«, zaradi rastočega regionalizma in vse večjega poudarka na strokovnih odločitvah, podprtih z dokazi. To še posebej drži na krajinski ravni, kadar gre za zavarovane krajine.

Mednarodna zveza za ohranitev narave definira zavarovana območja kot »... krajine nacionalnega pomena, katerih značilnost je harmonično sožitje človeka in zemlje, ki nudijo možnost, da jih javnost uživa za rekreacijo in turizem - ob normalnem načinu življenja in normalnih gospodarskih dejavnostih domačinov v teh predelih«.

Ta območja nudijo zglede »integriranega upravljanja podeželja«, kjer je zavarovano naravno in kulturno okolje. Hkrati nudijo javnosti priložnost za rekreacijo in sprostitev, domačim skupnostim pa pomoč pri izboljševanju socialnega in ekonomskega blagostanja. To je mogoče doseči s kompleksnimi upravljavskimi načrti, izdelanimi »od spodaj navzgor« in »od zgoraj navzdol« ob udeležbi domačinov in iskrenem sodelovanju vseh drugih deležnikov.

75 let po obisku Le Playeve družbe je naša skupna želja, da bo novi Kamniško-Savinjski regijski park, čigar jedro menimo, da je Solčavsko, postal model trajnosti za Slovenijo samo in dejansko za širšo Evropo. Ampak kot dokazujejo naslednje strani, je Solčavsko po besedah Patricka Geddesa, ustanovitelja Le Playeve družbe, že »microcosmos naturae, sedes hominum, theatrum historiae et eutopia futuris« - mikrokozmos narave, bivališče ljudi, gledališče zgodovine in »dobro mesto« za prihodnje rodove.

Richard Clarke, CEPAR

sl. 1 - Logarska dolina: pogled s Solčavske panoramske ceste proti jugu leta 1932 (foto:Stamp) in 2007 (foto: Slapnik)
Logarska dolina (Logar Valley) looking south from the Solčava Panoramic Road in 1932 (Stamp) and 2007 (photo: Slapnik)
Das Logartal: Blick von der Solčavaer Panoramastraße nach Süden in den Jahren 1932 (Stamp) und 2007 (Foto: Slapnik)

Kazalo vsebine

Kazalo slik
Predgovora
Zahvale

ŠTUDIJA O SOLČAVSKEM (R. Clarke)

1. Naravne in zgodovinske osnove
2. Raba zemljišč in krajina
3. Posestne razmere
4. Gozdarstvo
5. Kmetijstvo
6. Lovstvo
7. Kmetijska delovna sila
8. Domači pridelki in trgi
9. Vaške obrti in poklici
10. Komunikacije in uprava
11. Turizem
12. Demografija in ljudje
13. Izobraževanje
14. Zdravstvo in socialno skrbstvo
15. Skupnost, Cerkev in civilna družba
16. Grajeno okolje
17. Kulturna dediščina
18. Zavarovana območja in pobuda Logarske d. o. o.
19. Logarska d. o. o. - gospodarstvo
20. Dolina in vas
21. Panoramska cesta
22. Regionalno združevanje in mednarodno sodelovanje
23. Zaključki; Solčavsko, trajnost in napredek
24. Literatura
25. Ustni viri podatkov
26. Sodelujoči pri delu raziskovalne skupine v letu 2004

NEKAJ MISLI O TRAJNOSTNEM RAZVOJU SOLČAVSKEGA (B. Anko)

1. Uvod
2. Dolgoročne razvojne perspektive
3. Ljudje
4. Inventura občinskega premoženja
5. Kapital
6. Naravni viri
7. Kakovost okolja
8. Naravna dediščina
9. Kulturna dediščina
10. Ohranitev identitete kulturne krajine
11. Varnost
12. Infrastruktura
13. Promet
14. Kmetijstvo
15. Gozdarstvo
16. Obrt in industrija
17. Turizem
18. Razvoj ustanov in dejavnosti občinskega središča
19. Čezmejno sodelovanje

MOŽNOSTI TRAJNOSTNEGA RAZVOJA SOLČAVSKEGA NA PODROČJU TURIZMA (M. Koščak)

1. Uvod
2. Teoretska izhodišča za možne razvojne scenarije
3. Namesto zaključka oziroma: Solčavsko in turizem z roko v roki tudi v prihodnje?
4. Viri in literatura

POVZETEK (B. Anko)

SUMMARY

ZUSAMMENFASSUNG

KAZALO SLIK / PICTURE INDEX / BILDVERZEICHNIS

- sl. 1 Logarska dolina: pogled s Solčavske panoramske ceste proti jugu leta 1932 (Stamp) in 2007 (foto: Slapnik)
Logarska dolina (Logar Valley) looking south from the Solčava Panoramic Road in 1932 (Stamp) and 2007 (photo: Slapnik)
Das Logartal: Blick von der Solčavaer Panoramastraße nach Süden in den Jahren 1932 (Stamp) und 2007 (Foto: Slapnik)
- sl. 2 Karta Solčavskega (Stamp, 1932)
Map of the Solčavsko area (Stamp, 1932)
Landkarte der Solčava Region (Stamp, 1932)
- sl. 3 Iгла: okrog 1830 (grafika Mayer) in 1932 (Stamp)
The Needle: in about 1830 (engraving Mayer) and 1932 (Stamp)
Die Nadel: um 1830 (Graphik Mayer) und im Jahr 1932 (Stamp)
- sl. 4 Macesnikov plaz nad Solčavo je začel polzeti leta 1990 na mestu nekdanjega (fosilnega) plazu (foto: arhiv Občine Solčava)
Macesnik's landslide above Solčava happened in 1990 on the spot of an old (fossil) landslide (photo: the archive of the municipality of Solčava)
Der Erdrutsch von Macesnik über Solčava passierte im Jahr 1990 auf der Stelle eines alten (fossilen) Erdrutschs (Foto: das Archiv der Gemeinde Solčava)
- sl. 5 Relativna pomembnost glavnih gospodarskih dejavnosti od l. 1800 do danes (Gerl, 2004)
Relative Importance of main economic activities 1800 – present (Gerl, 2004)
Die relative Wichtigkeit der Hauptwirtschaftsaktivitäten vom Jahr 1800 bis zur Gegenwart (Gerl, 2004)
- sl. 6 Solčavska glavna ulica leta 1932 (Stamp) in 2005 (foto: Larkin)
Solčava main street in 1932 (Stamp) and 2005 (photo: Larkin)
Die Hauptstraße in Solčava in den Jahren 1932 (Stamp) und 2005 (Foto: Larkin)
- sl. 7 Raba tal v Solčavi (Stamp, 1932)
Land utilisation in Solčava (Stamp, 1932)
Die Bodennutzung in Solčava (Stamp, 1932)

- sl. 8 Karta Solčave (Stamp, 1932)
Map of Solčava village (Stamp, 1932)
Landkarte von Solčava (Stamp, 1932)
- sl. 9 Solčavsko: število nočitev po mesecih 1995-2003 (Slapnik, 2004)
The Solčava region: number of overnight stays per month in the years 1995-2003 (Slapnik, 2004)
Die Solčava Region: Zahl der Übernachtungen nach Monaten in den Jahren 1995-2003 (Slapnik, 2004)
- sl. 10 Solčava izpred cerkve leta 1932 (Stamp) in 2007 (foto: Slapnik)
Solčava village from the churchyard in 1932 (Stamp) and 2007 (photo: Slapnik)
Blick auf Solčava von der Kirche in den Jahren 1932 (Stamp) und 2007 (Foto: Slapnik)
- sl. 11 Solčavska cerkev Marije Snežne leta 1932 (foto: Howard) in 2005 (foto: Larkin)
The Church of St. Mary of the Snow in Solčava in 1932 (photo: Howard) and 2005 (photo: Larkin)
Kirche Maria im Schnee in Solčava in den Jahren 1932 (Foto: Howard) und 2005 (Foto: Larkin)
- sl. 12 Potočka zijalka (označena s križcem) na fotografiji Olševe leta 1932 (Stamp) in 2005 (foto: Larkin)
The Potočka zijalka cave (indicated by a cross) on a photograph of the Olševa in 1932 (Stamp) and 2005 (photo: Larkin)
Die Potočka zijalka Grotte (gezeichnet mit einem Kreuz) auf der Fotografie von dem Berg Olševa in den Jahren 1932 (Stamp) und 2005 (Foto: Larkin)
- sl. 13 Citre – pogost instrument na solčavskih domačijah (foto: arhiv kmetije Roban)
The zither – a common household musical instrument in Solčava (photo: the archive of the Roban farmstead)
Die Zither – ein häufiges Musikinstrument auf den Hofgütern in Solčava (Foto: das Archiv des Bauernhofs Roban)
- sl. 14 Požgana Solčava leta 1944 (stenska fotografija v solčavski šoli, foto: Slapnik, 2004)
Solčava burnt in 1944 (wall photographs in Solčava school, photo: Slapnik, 2004)
Das verbrannte Dorf Solčava im Jahr 1944 (eine Wandfotografie in der Schule in Solčava, Foto: Slapnik, 2004)

- sl. 15 Partizanska šola v Solčavi (stenska fotografija v solčavski šoli, foto: Larkin, 2004)
The partisan school in Solčava (wall photograph in Solčava school, photo: Larkin, 2004)
Die Partisanenschule in Solčava (eine Wandfotografie in der Schule in Solčava, Foto: Larkin, 2004)
- sl. 16 Logarska dolina: letno število obiskovalcev 1992-2005 (Slapnik, 2004/2005)
The Logarska dolina Valley: number of visitors in the years 1992-2005 (Slapnik 2004/05)
Das Logartal: Zahl der Besucher in den Jahren 1992-2005 (Slapnik 2004/05)
- sl. 17 Cerkev Sv. Duha leta 1932 (Stamp) in 2005 (foto: Larkin)
Sveti Duh (the Holy Spirit) Church in 1932 (Stamp) and 2005 (photo: Larkin)
Kirche des Heiligen Geistes (Sveti Duh) in den Jahren 1932 (Stamp) und 2005 (Foto: Larkin)
- sl.18 Člani skupnega modula univerz v Ljubljani in Londonu z gostitelji septembra 2004 (foto: Poličnik)
Members of the joint Ljubljana-London University visit, with hosts, September 2004 (photo: Poličnik)
Mitglieder und Gastgeber des gemeinsamen Universitätsmoduls in Ljubljana und London im Jahr 2004 (Foto: Poličnik)

ZAHVALE

Udeleženci študijskega modula in avtorji publikacije se zahvaljujemo vsem domačinom, ki so kakorkoli sodelovali pri nastajanju tega dela. Posebna zahvala gre podjetju Logarska dolina d.o.o. za pomoč pri organizaciji in izvedbi terenskega dela ter za dragocene informacije.

Hvala britanskemu Soddy Trustu za podporo pri nastajanju publikacije. Zahvaljujemo se tudi Občini Solčava in podjetju Logarska dolina d.o.o., ki sta omogočila tisk in izid te publikacije.

ŠTUDIJA O SOLČAVSKEM (R. Clarke)

1. Naravne in zgodovinske osnove

Solčavsko leži ob avstrijski meji v severozahodnem kotu Zgornje Savinjske doline v severni Sloveniji. Stamp ga je označil za odmaknjeno, Davies (1933) pa takole: »Območje alpskih dolin, ki ga je narava do nedavnega popolnoma osamila... na resnično edinstven način. Ves predel obroblyajo veličastne gore... Kamniško Savinjskih Alp.«

Solčavsko meri približno 102 km². Sestavljajo ga tri globoke ledeniške doline v paleozojskih in mezozojskih kamninah na južnih pobočjih severnega povodja Savinje (sl. 2). Značilnosti treh apnenčastih dolin, Logarske, Robanovega in Matkovega kota, so strma pobočja, plitva tla in malo vode, razen občasnih potokov po dnu dolin, ki lahko večji del leta ostanejo zasenčene in mrzle, tudi če je bil gozd izkrčen.

sl. 2 - Karta Solčavskega (Stamp, 1932) / Map of the Solčavsko area (Stamp, 1932) / Landkarte der Solčava Region (Stamp, 1932)

Težavne prometne zveze so v veliki meri vplivale na zgodovino in razvoj območja: »V gorski zapori je ena sama vrzel... [proti jugovzhodu v soteski Savinje]. Preden je bila skozi to sotesko leta 1894 zgrajena cesta, je bilo treba reko prebresti enaindvajsetkrat. V času povodnji je bila pot popolnoma neprehodna. Vsi drugi dostopi na Solčavsko vodijo po težavnih gorskih poteh.« (Stamp, 1933)

Kljub svoji težavnosti so ti dostopi v preteklosti predstavljali glavni stik z zunanjim svetom in do leta 1894 je večina prometnih zvez držala po hribovskih kolovozih na sever v Železno Kaplo.

sl. 3 - Iгла: okrog 1830 (grafika Mayer) in 1932 (Stamp)
The Needle: in about 1830 (engraving Mayer) and 1932 (Stamp)
Die Nadel: um 1830 (Graphik Mayer) und im Jahr 1932 (Stamp)

Konec relativne izolacije območja je mogoče povezati s širšimi političnimi in gospodarskimi spremembami, posebej tistimi, ki jih je pomenila ustanovitev Jugoslavije, in z nadaljnjo zgodovino Slovenije v njenih okvirih. Številni mladi možje s Solčavskega so se pridružili enotam Maistrovih prostovoljcev.

Po prvi svetovni vojni in ustanovitvi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev je bila določena meja z Avstrijo in l. 1920 potrjena. Takrat je območje Celovca, s katerim je Solčavsko imelo zelo tesne stike, pripadlo Avstriji.

Leta 1938 je Nemčija priključila Avstrijo in leta 1939 se je pričela

druga svetovna vojna. Leta 1941 je Jugoslavija podpisala Trojni pakt. Zaradi obsežnih demonstracij proti paktu je od njega nato odstopila.

Aprila 1941 so - in italijanske sile Jugoslavijo napadle in okupirale. Kot vsa država je bila tudi Slovenija razdeljena; jugozahodni del je pripadel Italiji, severovzhodni Madžarski, »Vzhodna marka« (vključno s Solčavskim) na severozahodu pa Rajhu. Na Solčavskem je bilo preko 30 mož prisilno mobiliziranih v nemško vojsko. Štirinajst od njih je padlo.

Odpor proti okupaciji in razkosanju Slovenije je bil močan. Ljudje na Solčavskem so sodelovali v protinacističnih dejavnostih in podpirali zavezniške napore. Na Solčavskem se je zadrževalo več zavezniških (SOE - Special Operations Executive) misij, ki so si prizadevale prebiti se v Avstrijo. Misije so tu imele svoje baze in območne partizanske enote so jih podpirale. Od leta 1943 je bilo v višjih legah ustanovljenih več partizanskih bolnic. Najpomembnejša je bila v Robanovem kotu. V letu 1944 so imele partizanske oblasti pri Knezu v Robanovem kotu šolo za otroke iz okolice. Lastnik kmetije Janez Dešman Knez, Maistrov borec iz leta 1919, je odločno podpiral partizane in zavezniško misijo (Gorjan Bogo, 2003).

Oktober 1944 je nemška vojska, ki je prispela iz Železne Kaple, za kazen uničila skoraj vse stavbe na Solčavskem. Požganih je bilo 290 hiš, 20 ljudi je padlo v boju, 32 pa je bilo ustreljenih kot talci. Večino preostalega prebivalstva (188, v številu 56 otrok) je bilo interniranega. Nekaj so jih odvedli na kmetije na Koroškem na prisilno delo, druge pa poslali v koncentracijsko taborišče Buchenwald (Vider, 2004).

Robanov kot je zaradi svoje lege na jugu Solčavskega ostal neprizadet.

Ta dogodek in zgodovino odpora na Solčavskem obeležujeta spomenika v Solčavi in stalna razstava fotografij v krajevni šoli, ki jo trenutno (l. 2005) gradijo nanovo.

Po koncu vojne je ponovno ustanovljena Jugoslavija pričela z daljnosežnim programom obnove, ki je obsegal tudi temeljito gospodarsko in družbeno preobrazbo. Za podožetje je bil najpomembnejša sprememba obsežen program agrarne reforme. Obseg kmetij in zasebne lastnine je bil omejen do približno 70 ha. Kmetije - poleg članov družine - niso smele zaposlovati več kot tri delavce.

Število zaposlenih je bilo omejeno tudi v drugih zasebnih podjetjih; nad določenim številom zaposlenih je v njih veljal sistem delavskega samoupravljanja. Pričel se je nagel razvoj šolstva, zdravstva in socialnega skrbstva - v okviru nove »civilne družbe«, zasnovane na priznanju medsebojnih pravic in dolžnosti.

Vse to je seveda prineslo večje spremembe na regionalni in lokalni ravni. Mnoge od teh sprememb odsevajo tudi v ugotovitvah Brathayevih odprav v letih 1971 in 1972. Eden od njihovih ciljev je bil namreč raziskati, kako »uvedba socializma vpliva ne le na politične, gospodarske in družbene ustanove, ampak prinaša novo oceno okolja, naravnih virov in dela ter oblikuje okvir novih institucij, da bi dosegla zastavljene cilje« (Hamilton, 1968, cit. Boardman, 1973 a).

Vendar je bilo leta 1972 Solčavsko še zaznamovano s svojo relativno osamljenostjo. Boardman je videl, da razen poti na jug skozi sotesko Savinje, ki »dejansko loči gornji del porečja Savinje od ostale Savinjske doline in razen steza čez gore ni drugega dostopa na Solčavsko, kot tovorna pot čez visoko Pavličevo sedlo (1337 m) preko avstrijske meje na zahodu« (Boardman, 1973 a). Enako kot leta 1932 so bile zaradi političnih in naravnih pregrad perspektive v glavnem obrnjene na jug. Vendar se je zdelo, da so spremembe neizbežne. Povezave znotraj Solčavskega in med območjem ter ostalim svetom

so se izboljševale. Že leta 1972, v času obiska Brathayeve skupine, so cesto med Solčavo in Logarsko dolino širili in asfaltirali, da bi bila primerna za gost promet. Istočasno so že gradili neasfaltiran podaljšek proti zahodu, čez vhod v Matkov kot do avstrijske meje na Pavličevem sedlu.

Pričakovati je bilo tudi spremembe na avstrijski strani. »Zvezo s sedlom na avstrijski strani predstavlja le tovorna pot čez posest zasebnega lastnika. Avstrijska vlada se zanima za nakup poti, da bi jo spremenila v cesto. Spojitev obeh cest na sedlu bi ne ustvarila le novega mejnega prehoda, ampak tudi pomembno zvezo z Jugoslavijo, ki bi učinkovito povezala Železno Kaplo s Celjem. Če se bo cestna povezava z zahoda uresničila, bo izolacije Gornje Savinjske doline dejansko konec.« (Boardman, 1973 b)

Ideja se je uresničila, ko je bila cesta leta 2000 odprta, čeprav je zaradi vremenskih razmer še zaprta od novembra do aprila. Poleti je prehod odprt 24 ur na dan. To je bila le ena od številnih sprememb, nekaterih načrtovanih, drugih ne, v treh desetletjih po obisku Brathayeve skupine. Med nenačrtovane na krajevni ravni vsekakor sodi zemeljski plaz (Macesnikov plaz, sl. 4), ki je začel polzeti leta 1990, ko je pobočje severnega porečja zdrsnilo proti Solčavi in s seboj odneslo tudi del gornje poti okrog Podolševe. Trenutno plaz stabilizirajo z odvodnjavanjem in kanalizacijo studencev, ki so ga povzročili. Sedaj Solčave ne ogroža več. Prepoved izdaje gradbenih dovoljenj je umaknjena in usodni zastoj v razvoju vasi je sedaj (2006) najbrž mimo. Močno deževje, ki je sprožilo Macesnikov plaz leta 1990, je povzročilo tudi hude poplave, ki jim je vas izpostavljena. Prejšnje poplave so bile leta 1926, 1896, 1840 in 1822. Uničile so vse mostove in odseke ceste. (Vider, 2004)

sl. 4 - Macesnikov plaz nad Solčavo je začel polzeti leta 1990 na mestu nekdanjega (fosilnega) plazua
(foto: arhiv občine Solčava)

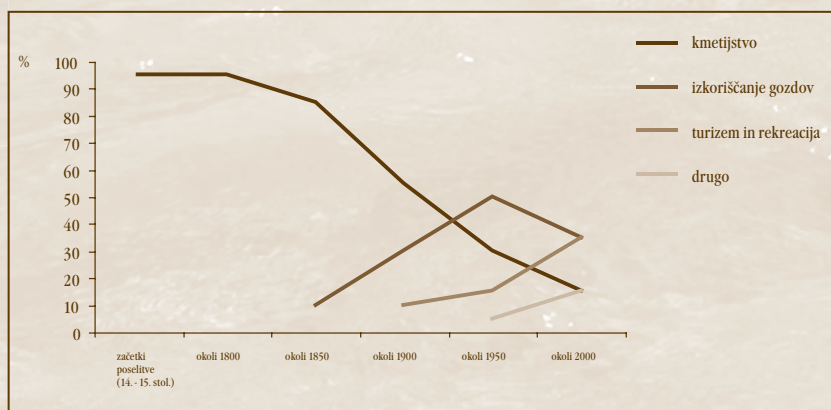
Macesnik's landslide above Solčava happened in 1990 on the spot of an old (fossil) landslide
(photo: the archive of the municipality of Solčava)

Der Erdrutsch von Macesnik über Solčava passierte im Jahr 1990 auf der Stelle eines alten (fossilen) Erdrutschs
(Foto: das Archiv der Gemeinde Solčava)

Leta 2000 je bila torej odprta dobra cesta čez Pavličevo sedlo, ki omogoča neposredno povezavo z Avstrijo kot tudi s sosednjo slovensko dolino - Jezerskim. Odpira tudi še eno povezavo z Ljubljano in zahodom Slovenije. Povzročila je ne le preusmeritev prometa, ampak tudi spremembe v načinu razmišljanja. Čeprav Solčavsko leži na slovenski severni meji, nova povezava pomeni, da njegove politične perspektive in trgi niso več izključno na jugu, ampak se vse bolj pomikajo proti severu in zahodu.

2. Raba zemljišč in krajina

Krajina in gospodarjenje z njo odsevata zgodovino območja. Na Solčavskem je povprečna gostota poseljenosti šest ljudi na km², v vsej Sloveniji pa približno sto ljudi na km². Glavna gospodarska dejavnost v območju je bilo vse do konca XIX. stoletja kmetijstvo. Od takrat se je njegov delež v neto dohodku zmanjšal na današnjih manj kot 20%. Od srede XIX. stoletja je pomen kmetijstva vse bolj nadomeščala rast pomembnosti gozdarstva, ki je dosegla vrhunec z okrog 50% območne gospodarske dejavnosti v 50-ih letih XX. stoletja. Odtlej je skupaj s kmetijstvom upadel tudi pomen gozdarstva. Nadomestil ga je turizem, v manjši meri pa tudi storitvene dejavnosti. Turizem je postal pomemben v začetku XX. stoletja in je danes s 35-odstotnim deležem v območnem gospodarstvu izenačen z gozdarstvom. Preostalih 15% dohodka in zaposlitve predstavljajo razne dejavnosti, vključno z neturističnimi storitvami.

sl. 5 - Relativna pomembnost glavnih gospodarskih dejavnosti od l. 1800 do danes (Gerl, 2004)
Relative Importance of main economic activities 1800 - present (Gerl, 2004)
Die relative Wichtigkeit der Hauptwirtschaftsaktivitäten vom Jahr 1800 bis zur Gegenwart (Gerl, 2004)

Po vseh merilih je treba kakovost krajine na Solčavskem ocenjevati kot izjemno. Je posledica dolgotrajnega medsebojnega delovanja človeških in ekoloških dejavnikov.

Načini rabe tal so do danes ohranili izredno kvalitetno krajino z visoko stopnjo biotske pestrosti. Kar zadeva ohranjanje habitatov, je najpomembnejše ravnotežje med gozdom in kmetijskimi zemljišči. V gozdu se vzdržuje ravnotežje ustreznih drevesnih vrst in stalna pokrovnost z raznodobnimi sestoji, na kmetijskih zemljiščih pa se nadaljuje »tradicionalno« gospodarjenje za seno in pašo, s čimer se ohranjajo travniki, tako pomembni za biotsko pestrost in kakovost krajine. Le poljedelstva praktično ni več.

Jasno je, da les in živina nista dovolj, da bi vzdrževala kmetije. Za krajino kot tudi za lokalno skupnost in ekonomsko življenje je ključno vprašanje, ali alternativni viri dohodkov - posebej turizem - lahko zagotove dovolj dohodka za vzdrževanje lokalne skupnosti in dejavnosti, od katerih je odvisen turizem sam.

Glavne preobrazbe življenja in krajine na Solčavskem, ki jih je zaznati ob primerjanju opazovanj treh obiskov, je mogoče razlagati s pomembnejšimi premiki v rabi tal in v gospodarstvu, ki jih shematično prikazuje slika 5.

Te dolgoročne spremembe je mogoče v prvi vrsti pripisati razvoju prometnih zvez in s tem povezanim vse močnejšim premikom od zaprtega k odprtemu gospodarstvu. Stamp trdi, da je izgradnja ceste leta 1894 omogočila preobrazbo samozadostne zaprte skupnosti, (ki se je posluževala menjalništva) v gospodarstvo, ki je temeljilo na denarju. »Za prodajo je imela predvsem ovce, govedo in mlečne izdelke ter les, s tem denarjem pa kupovala kavo, vino in pivo, sladkor, blago in moko ter vse vrste novega luksuznega blaga, ki je sedaj nujno potrebno.« (Davies, 1933) Leta 1932 sta bili na kmetijah glavni dejavnosti, namenjeni prodaji, govedoreja in gozdarstvo. Poljedelstvo je bilo komaj tretje. Pridelki so bili namenjeni domači porabi; kmetije so »redko pridelale presežke hrane, namenjene trgu« (Davies, 1933). Govedo so prodajali živo, hlodovino so razrezali na Solčavskem ali prodajali okroglo. Stamp našteva številne žage na vodni pogon in omenja iznajdljivo rabo vodne sile pri Kočnarju in Gradišniku (tudi za mlačev). Temeljila je na »vodnem kolesu, ki ga je poganjal potok daleč spodaj, sila pa se je do kmetije prenašala po žični vrvi« (Stamp, 1933). Še mnogo zanimivejša je zbirka strojev na vodni pogon pri Macesniku, ki je Stamp očitno ni obiskal. Danes je zbirka tehnični spomenik državnega pomena.

Pred letom 1918 so les in živino prodajali preko gorskih prelazov na (današnja) avstrijsko Koroško, potem pa na jug. Upad trgovine z živino, »ki ga je le še povečal konec trgovanja čez mejo« (Stamp, 1933), je posebej prizadel mejne kmetije, npr. Matka in Perka. Na večjih kmetijah je pridobivanje lesa že postajalo najpomembnejša dejavnost, kot na primer pri Gradišniku, kjer so »kmečka opravila po pomembnosti razvrščena takole: 1.gozdarstvo, 2.govedoreja, 3.poljedelstvo« (Stamp, 1932). Do leta 1932 je naraščajoči pomen gozdarstva že privedel do okoljskih problemov. Lesne zaloge so bile izčrpane. (Stamp opaza, da letni posek redno presega letni prirastek.)

Ob Stampovem obisku sta gospodarska kriza in upad podeželskega gospodarstva že hudo prizadela območje. Posebej prizadeta je bila trgovina z govedom (Stamp, 1933). »V normalnih časih bi moral priti denar od prodaje lesa in živine. Treba je kupiti dve tretjini potrebne moke. Razen gnjati ne jedo drugega mesa,« (Stamp, 1933). Gnjat kot dejansko glavna oblika sušenja in shranjevanja svinjine, je visokovredno meso »za praznike«, ki so ga jedli verjetno le ob posebnih priložnostih. Tisto malo mesa, ki so ga jedli sicer, je bila mnogo verjetneje bravina.

3. Posestne razmere

Do obiska Brathayeve skupine 1971 in 1972 se je položaj temeljito spremenil. Najpomembnejša sprememba za tiste, ki so obdelovali zemljo, je bila agrarna reforma. Leta 1932 Le Playeva skupina poroča o ogromnih razlikah v velikosti kmetij - od 700 ha pri Matku do 62 ha pri Gradišniku in do mnogo manjših posesti okrog Solčave same, ki so merile le po nekaj hektarov. Večje kmetije so bile v zasebni lasti. Mnogo vaških malih posesti je dajala v najem Cerkev kot največji lastnik zemlje. Po letu 1945 je zemljiška reforma vse to dramatično spremenila. Obdobju obvezne oddaje je sledilo obdobje uradno določenih cen za osnovne kmetijske pridelke. Posledica reforme je bilo znatno zmanjšanje obsega največjih kmetij, ki so izgubile večino zemlje. Brathay piše, da je Gradišnikovo izgubilo le en hektar, medtem ko se je obseg Matkovega zmanjšal za skoraj 90% na 73 ha. Nasploh se je v solčavski občini povprečna velikost večjih kmetij zmanjšala s 173 na 73 ha (Boardman, 1973 b). Pri tem so bile (praviloma) podržavljene le gozdne in neproduktivne površine, tako da je večina kmetov izgubila malo obdelovalne

zemlje in ni prišlo do znatnega zmanjšanja kmetijske proizvodnje (Boardman, 1973 b). Kljub temu je dohodek večjih kmetij znatno upadel. Male kmetije okrog Solčave so občutile le malo sprememb; z nacionalizacijo cerkvenih zemljišč so se najemnine, ki so jih plačevale Cerкви, spremenile zgolj v najemnine, plačevane občini. Tako je večina kmetij ali ostala ali postala »pretežno samooskrbnih; vsaka enota je imela nekaj molznih krav, pašno zemljo, nekaj njiv za seno in majhen zelenjavni vrt ali sadovnjak« (Boardman, 1973 a). Reorganizirana je bila tudi predelava hlodovine. Prvotno žago so leta 1944 požgali partizani, ker so jo uporabljale okupacijske sile. Obnovljena je bila v letih 1945 in 1946 (Vider, 2004). Brathay poroča, da je bila zadnja žaga v družbeni lasti na Solčavskem zaprta po požaru leta 1968. Kot piše Vider (2004), je požar izbruhnil »v sumljivih okoliščinah«. Po mnenju intervjuvancev med našim obiskom leta 2004, so ogenj podtaknili delavci žage v Nazarjah, kamor je posel odtekal odtlej. Seveda je nemogoče preveriti točnost teh trditev. Po reorganizaciji je na Solčavskem ostalo le nekaj zasebnih žag, ki so z lesom oskrbovale druge kmete. Eno od njih, zgrajeno na Kočnarjevi kmetiji v Matkovem kotu, je poganjala vodna turbina. Brathayevo poročilo jo opisuje kot »edinstveno zanimivo«. Sicer pa so kmetje - lastniki gozdov prodajali neobdelano hlodovino. To so skupaj z lesom iz državnih gozdov vozili na žago gozdnega gospodarstva v Mozirje. Očitno je ta les znatno pomagal kmetom na Solčavskem. Brathay piše, da »kmetje prejemajo čeden dohodek ob razmeroma majhnih stroških« (Boardman, 1973 a). Vse te spremembe skupaj so vplivale na stoletne trende v krajini. Spet so povečale površino gozda - čeprav ne zaradi gospodarskega pomena gozdarstva, ki je vrhunec, kot kaže, doseglo sredi 50-ih let XX. stoletja in je že upadalo za časa Brathayevega obiska ter še potem.

Ob obisku obeh univerz skoraj 35 let za Brathayem smo ugotovili, da se je položaj ponovno spremenil. V zadnjem desetletju je bilo mnogo razlaščenih gozdov vrnjenih prvotnim zasebnim lastnikom. Ta proces je v glavnem končan - vsaj pri večjih kmetijah, ki so v skoraj vseh primerih dobile nazaj svojo zemljo (in obseg). Dokončno vračilo nacionalizirane zemlje Cerкви je še v postopku. Solčavska župnija sama je že dobila vrnjenih 150 ha, v glavnem gozda, pa tudi male posesti. Njihovi najemniki sedaj plačujejo najemnino zopet Cerкви.

Enako kot po zemljiški reformi po letu 1945 so tudi sedaj največje posledice občutile največje kmetije. Matkova domačija, ki je leta 1972 imela približno 73ha,

je sedaj dosegla svojo prvotno (1932) velikost in je s 700 ha postala največja kmetija v Sloveniji. Podobno je tudi Plesnikovo s prvotnimi 616 ha, zmanjšano na 78 ha po agrarni reformi, spet v nekdanjih mejah, medtem ko je Gradišnikovo (62 ha v času obiska Le Playevega društva in 61 ha leta 1972) ostalo pri malo več kot 62 ha. Na splošno je sedaj povprečna velikost kmetije na Solčavskem (ne všteti male posesti) 150 ha.

Dejansko so na Solčavskem vsaj gospodarske in okoljske posledice denacionalizacije manj pomembne, kot se zde na prvi pogled. Večje kmetije (kot npr. Matk), ki so dobile vrnjene velike površine gozda, so v višjih legah in večina njihove vrnjene posesti je nedostopna in (vsaj v današnjih tržnih razmerah) gospodarsko nezanimiva. Tudi nižjeležečim kmetijam so bile vrnjene znatne površine - manjše po obsegu, kot pri višjeležečih, vendar gospodarsko zanimivejše. Vendar je treba upoštevati, da vse gospodarjenje z gozdovi ureja Zakon o gozdovih, ki prepoveduje goloseke in monokulturne nasade ter zahteva, da se z vsemi gozdovi gospodari po območnem in lokalnem gozdnogospodarskem načrtu, kar nadzira Zavod za gozdove Slovenije. Zato je mogoče trditi, da je le malo okoljskih posledic denacionalizacije. Pomembnejše so gospodarske in socialne posledice, ki so skupaj s premiki v načinu gozdarjenja in kmetovanja povzročile znatne spremembe v načinu življenja Solčavanov.

4. Gozdarstvo

Na splošno vzeto je denacionalizacija gozdov, od katerih je bilo 50% gospodarskih, povrnila pomen lesa za gospodarstvo kmetij. V poosamosvojitvenih pogojih tržnega gospodarstva so vrnjeni gozdovi pomagali ohraniti nekatere kmetije. Gozdarstvo je sedaj skupaj z vrednostjo, ki jo predstavlja zemlja, in z jamstvom, ki ga nudi za razvejevanje kmetij v turizmu, glavna razlika med kmetijami - tistimi, ki zemljo sicer imajo, in tistimi, ki je nimajo.

Glavne razlike v gozdarstvu samem predstavlja modernizacija, predvsem uporaba strojev, ki nadomeščajo konje in človeško delovno silo. Ob Brathayevem obisku in tudi kasneje so še uporabljali konje za spravilo lesa (kar samo po sebi v vseh primerih niti ni bilo slabo, saj je zmanjševalo poškodbe na stoječem drevju). Podobno kot leta 1971-72 tudi ob našem obisku leta 2004 na Solčavskem

ni delovala nobena javna ali komercialna žaga. Najbližja žaga ostaja v Nazarjah. Kmetje ji plačujejo 30% vrednosti hlodovine za razrez in dostavo razrezanega lesa. Večina večjih kmetij ima zato svoje žage na električni pogon za grob razrez hlodovine bodisi za lastne potrebe ali za prodajo velikim kupcem. Domačega trga za končne izdelke ni, čeprav smo izvedeli, da ena ali dve kmetiji pridobivata dohodek s prodajo pohištva kupcem izven območja.

Zavod za gozdove Slovenije na Solčavskem zaposluje le dva gozdarja, ki poleg nadzornih zadolžitev navdušeno sodelujeta z domačimi posestniki pri njihovih gozdarskih dejavnostih - tudi da bi (ponovno) zgradili žago za krajevne potrebe. Poleg tega sta oba dejavna tudi v krajevni skupnosti pri razvijanju lokalnih pobud, kakršna je npr. »Društvo Panorama« (gl. str. 50).

5. Kmetijstvo

Leta 1932 skupina Le Playevega društva poroča, da so bile poljščine pomembne na večini kmetij. Tako so npr. pri Gradišniku za domačo rabo pridelovali oves, resasto pšenico in krompir. Danes je kakršnokoli pomembnejše pridelovanje pšenice ali podobnih pridelkov neobičajno, saj jih je mogoče kupiti ceneje, kot pa stane pridelava.

Leta 1932 je Stamp tudi poročal, da na kmečkih vrtovih goje zelje, solato, rdečo peso (»sorto švedske repe«) in hren. Poleg tega našteva še naslednje sadeže oziroma plodove: bezgove jagode, orehe, jabolka, hruške in češnje. Danes ima večina kmetij - tipično, ne glede na velikost - le 6 ali 7 ha travnikov, njiv pa nič. Vendar je tudi danes, enako kot leta 1932, ohranjenih precej obdelanih zaplat. Mnogo sadnih dreves je starih, nekatera celo zelo - kot npr. 200 let stara hruška pri Žibovtu. Običajno je pri hiši tudi majhen zelenjavni vrt. Skupaj s travniki je to dovolj, da se dopolni dohodek upokojenega para, ni pa zadosti za spodobno življenje družine.

Stamp piše, da je bilo čebelarstvo na Solčavskem pomembna dejavnost. Panji so imeli okrašene končnice; vendar se je ta navada spreminjala že leta 1932: »Novejši [panji] so imeli pritrjene moderne razglednice - z žeblijem ali z risalnimi žeblički« (Stamp, 1933). Očitno so v času do leta 2004 razglednice izginile, poslikane panjske končnice pa je bilo še mogoče videti na panjih, na katere smo naleteli mnogokje.

Brathayeva skupina je leta 1971-72 poročala, da je na Solčavskem vsaka od skoraj 50 kmetij redila 6-10 glav govedi in oddajala krajevni zadrugi mleko, ki so ga zbirali pri vhodu na vsako kmetijo.

Leta 2004 so intervjuvanci povedali, da je danes za donosno prodajo [mleka] potrebnih najmanj 30 krav. Poleg tega so proizvodni standardi za mleko danes mnogo višji. Zato danes prodajajo mleko le 4 kmetije, ki ga dostavljajo na osrednje zbirno mesto. Na drugih kmetijah, kjer še goje govedo, imajo le po 2 ali 3 glave, ki dajejo mleko zgolj za domačo porabo in za obiskovalce.

Podobno kot govedoreja je dramatično upadla tudi ovčereja, posebej na višjeležečih kmetijah, ki so za ovce najprimernejše. Ponekod, kjer ovce še imajo, jih ne strižejo več, ker je cena volne padla na 700 SIT (2.9 EUR) za kilogram. Pri 2-3 kilogramih volne na žival je to komaj približno 7.25 EUR po glavi - ne všteti stroške striženja in prodaje. Vendar položaj ni povsod enak; Rebernik je npr. eden od kmetov, ki sedaj redi ovce, vendar šele od uvedbe električnih ograd.

Zmanjšanje goveje in ovčje paše je povzročilo spremembe v vegetaciji, ki so znatno vplivale na krajino. Ker sta obdelava ter paša upadli, se je gozdnatost na Solčavskem podvojila: od 38% leta 1900 na 76% leta 1990; obdelane je ostalo le 3.5% zemlje (Štifter, 1997).

Zasuk v tem trendu je pomembno vprašanje. Intervjuvanci so potrdili splošno razširjeni vtis, da se kmetijska zemlja opušča in da jo prerašča gozd, posebej na planinah - zaradi manjšega števila govedi in ovac. Tri od devetih planin so še v skupni pašni rabi, vendar jih v enaki meri gledajo kot rekreacijski vir za obiskovalce. Istočasno je prišlo do zaznave izgube travniških površin na dnu dolin, verjetno zaradi manjše potrebe po konjski paši.

Medtem ko grmovje in gozd zaraščata pašnike, na Solčavskem (v nasprotju z drugimi predeli Slovenije) ni opuščanja kmetij kot takih. Dogaja se celo nasprotno: med obiskom leta 2004 smo videli precej opuščeno visokoležečo kmetijo, ki so jo pred nedavnim znova aktivirali.

Brez gozdarstva so kmetije danes celo bolj kot leta 1932 (in 1971-72) komaj sposobne obstanka. Njihovi lastniki so odvisni od drugih virov dohodka, posebej turizma, Skupaj z gozdarstvom je večini kmetij nekaj dohodka prinesla tudi kmetijsko-okoljska podpora v obliki predpristopnih programov.

6. Lovstvo

Lova Stampovo in Boardmanovo poročilo ne omenjata, čeprav je bil eden od osnovnih namenov Brathayevega obiska proučiti varstvo narave in lov (Skoberne, 1972). Danes lov zavzema nejasno mesto v solčavski socialni (in okoljski) strukturi in pri delu domačinov ustvarja nasprotujoča si mnenja. Lovske organizacije v Sloveniji dejansko nimajo dolge tradicije (ustanovljene so bile po letu 1945), vendar so globoko vsidrane v družbenem življenju in so politično vplivne. V predvojni Sloveniji lovne pravice niso bile vselej vezane na lastništvo zemlje. Bilo jih je mogoče kupiti ali prodati posebej. Po socialistični agrarni reformi so lovne pravice - tako na razlaščeni zemlji kot na tisti, ki je ostala v rokah dotedanjih lastnikov - prešle na državo. Z njimi so upravljale lovske organizacije. Ob denacionalizaciji pa te pravice niso bile vrnjene prejšnjim lastnikom obenem z zemljo. Čeprav lovski gostje ustvarjajo nekaj dohodka, posamezni lastniki gledajo na lov odklonilno, ker od njega nimajo nikakršne koristi; še več: nekateri menijo, da lov odganja turiste. Določeno nerazpoloženje je tudi pri posestnikih, ki bi radi lovili na svoji zemlji, pa ne smejo.

Zavod za gozdove določa število živali za odstrel. Vendar je splošno mnenje, da je načrtovani letni odstrel prenizek ali le redko dosežen. Intervjuvanci so izjavljali, da v zadnjem času lov upada, zaradi česar je narasla številčnost srnjadi, jelenjadi in muflonov, kar povzroča škodo na mladem drevju.

7. Kmetijska delovna sila

Stamp poroča, da je bila kljub velikim družinam (in razpoložljivosti domače delovne sile) zaposlenost v kmetijstvu leta 1932 precejšnja. Matkova kmetija je imela »tri najete može in dve najeti ženski (vse iz Solčave)« - poleg najetega pastirja. Kočnar je imel le enega hlapca, vendar so štirje od devetih domačih otrok delali doma (Stamp, 1933).

Ob obiskih l. 1971 in 1972 je Brathayeva skupina ugotovila, da je število ljudi, ki delajo na kmetijah, mnogo manjše kot v času Stampovega obiska in da je »število kmetijskih delavcev iz leta v leto manjše« (Boardman, 1973 b). To ni bilo povezano z agrarno reformo in omejitvami števila zaposlenih, ki jih je prinašala, ampak je bilo

enostavno posledica pomanjkanja delovne sile, »ki je danes glavni problem kmetov po vsej Zgornji Savinjski dolini« (Boardman, 1973 a). »Pomanjkanje delovne sile je posebej pereče na večjih kmetijah: čeprav so z agrarno reformo izgubile mnogo zemlje, so obdržale večino obdelovalne zemlje, ki je delovno intenzivna (Boardman, 1973 b). Leta 1971 je bila poleg turizma na Solčavskem glavna zaposlitev v gozdarstvu. Sečnjo (v državnem in zasebnem gozdu) so izvajali državni uslužbenci, »ki so sedaj edini najeti delavci v dolini« (Boardman, 1973). Vendar »tisti, ki dokončajo šolanje, vse pogosteje poiščejo nekmetijsko zaposlitev. Zato breme kmetovanja nosi prebivalstvo, ki ga je vse manj in se povrhu še stara. Običajno je gospodarjenje na kmetiji glavno opravilo lastnika in najstarejšega sina, ki bo posestvo na koncu podedoval« (Boardman, 1973).

Po osamosvojitvi je slovenska vlada delno odgovorila na upadanje kmetijstva in gozdarstva s sistemi kmetijsko-okoljskih podpor. SKOP (Slovenski kmetijsko-okoljski program) je kmetijsko-okoljski program, ki so ga pričeli izvajati leta 2001 v predvidevanju članstva v EU. Namen programa je bil podpreti proizvodnjo hrane in ohraniti kakovost in biotsko pestrost krajine z nasveti kmetom in z denarno podporo določenim oblikam rabe tal, kot so na primer vzdrževanje gorskih pašnikov, kasnejša košnja biotsko pestrih travnikov in omejitve rabe kemikalij. Kmetije v zavarovanih območjih so bile deležne 10% višjih podpor kot drugod.

Po intervjujih na Solčavskem je mogoče sklepati, da je SKOP za večino kmetij predstavljal nekaj dodatnega dohodka ob razmeroma majhnem dodatnem naporu, saj so kmetje že sicer izvajali ukrepe, za katere so bili sedaj plačani. Na splošno pa so se kmetje pritoževali nad zamudami pri izplačilu sredstev SKOP.

Leta 2004 je bilo prezgodaj, da bi ocenjevali posledice prehoda na sistem podpor, ki ga ureja EU. Med kmeti pa je bilo nekaj (morda neupravičenega) upa, da bo pristop k EU zagotovil dodatne podpore. Kaže, da se to ne bo zgodilo, prvič, ker so bila kmetijsko-okoljska plačila, uvedena leta 2002 v pričakovanju vstopa v EU, že blizu ravni plačil v EU, ki so se odtlej le zniževala. Drugič pa sedaj Slovenija (edina med novimi članicami) iz svojih sredstev dopolnjuje plačila EU, da bi zagotovila, da so kmetijske subvencije enake kot v »EU 15«, čeprav se uvajajo subvencije po Skupni kmetijski politiki (CAP) in bi kmetje že morali dobivati subvencije, enake tistim v EU 15. Videti je bilo, da kmetje, s katerimi smo se pogovarjali, tega ne vedo, niti ne vedo, da je mogoče, da se bodo subvencije prej malenkostno znižale kot pa zvišale.

8. Domači pridelki in trgi

Čeprav obstaja splošno prepričanje, da vstop v EU predstavlja znatne priložnosti, se je le malo intervjuvancev veselilo perspektiv, mnogim od tistih, ki so bili optimistično razpoloženi, pa se je zdelo, da se bodo možne koristi pokazale šele polagoma - s časom. Nekaterim od intervjuvancev se je zdelo, da se negativni učinki že kažejo.

Pogosto so se pritoževali čez nove omejitve EU, ki se nanašajo na prodajo tradicionalnih proizvodov, zaradi strogih higienskih meril. Učinek, ki ga ima zakonodaja EU na prodajo mlečnih proizvodov, je bil že omenjen; turistične kmetije gostom postrežejo večinoma doma proizvedeno hrano, vendar mleko in sir le redko lahko prodajajo širše. Istočasno hotelirji, s katerimi smo se pogovarjali, govorijo o problemih pri zagotavljanju zadostnih količin domačih proizvodov, delno zaradi neustreznosti ali negotovosti oskrbe, delno pa zato, ker na kmetijah proizvedena hrana težko zadošča higienskemu standardu za prehranske artikle, namenjene prodaji izven kmetije. Eden od vprašanih je omenil težave s premajhno ponudbo ali nesprejemljivim stališčem dela proizvajalcev do vrednosti njihovih proizvodov v primerjavi s kupljenimi.

Podobne omejitve veljajo za proizvodnjo ali prodajo mesnih proizvodov. Poprej so na primer živali klali na kmetijah, sedaj pa je to prepovedano z zakonodajo, ki zadeva higieno proizvodnje hrane in dobro ravnanje z živalmi, ki jo je slovenska vlada sprejela leta 1992 (v pričakovanju vstopa v EU). Sedaj je treba govedo in ovce voziti v najbližjo klavnico 50 km daleč. Zato obstaja majhen lokalni »črni trg« z mesom nezakonito zaklanih živali, javna prodaja (in označevanje) lokalno proizvedenih mesnih izdelkov pa trenutno ni mogoča. Ljudje se na splošno zavzemajo za lokalno klavnico. Taki predpisi so na splošno povzročili rast lokalne »sive ekonomije« in zavrli pozitivne pobude. Zato ni krajevnega živilskega trga, ker je prodaja na kmetiji enostavnejša; to znižuje režijske stroške, zlasti visoke stroške vlaganj za doseganje novih higienskih meril. V visoki sezoni zadruga gospodinj v Logarski dolini postavi stojnico za prodajo proizvodov turistom na parkirišču pod slapom Rinka in ob koncu tedna tudi na vhodu v dolino ter v Solčavi sami. Vendar ne smejo prodajati mlečnih in mesnih izdelkov brez potrdila. Dolgoročno bo usoda solčavskih kmetov odvisna od njihove lastne aktivnosti kot tudi od odločitev na višjih ravneh. Prednostni izziv lokalnemu kmetijstvu

je, kako zadovoljiti nove higienske predpise in kako dodati vrednost kmetijskim proizvodom s kakovostno proizvodnjo, razpoznavnim zaščitnim znakom in močno prisotnostjo na trgu.

sl. 6 - Solčavska glavna ulica leta 1932 (Stamp) in 2005 (foto: Larkin)
Solčava main street in 1932 (Stamp) and 2005 (photo: Larkin)
Die Hauptstraße in Solčava in den Jahren 1932 (Stamp) und 2005 (Foto: Larkin)

9. Vaške obrti in poklici

Leta 1932 je bila Solčava »občestveno središče celotnega območja« (Stamp, 1933). Danes ni več tako. Posledice demografskih procesov upadanja rojstev, izseljevanja in staranja so boljše prometne zveze še pospešile. Te so omogočile nakupovanje v večjih mestih (npr. v Celju). Zmanjšale so trgovino in dohodek. Za vas tolikšne velikosti je tu le malo privlačnosti. Več poslopij, v katerih so nekoč bivale velike družine, je danes polzasedenih. V nekaterih je po en sam stanovalec. Druga so prazna. Mnogo lokalov, ki jih omenja Brathayevo poročilo, je izginilo in Solčava - še posebej za razliko od že skoraj »kičaste lepote« Logarske doline - daje splošen vtis propadanja.

Leta 1932 Solčava »nikakor ni bila kmečka vas« in »vaščani niso kmetje v običajnem smislu besede, ker so imeli zelo malo obdelovalne zemlje. Pozimi služijo kot delavci v lesni industriji, poleti pa kot dninarji na kmetijah« (Stamp, 1933).

Stamp piše, da je kljub gospodarski krizi »z uvedbo denarnega gospodarstva in s kupovanjem blaga v vas prišel krojač, z njim pa trgovci in gostilničarji« (Stamp, 1933). »Na (hišni) številki 20 je bil tudi čevljar.« (Stamp, 1933) Leta 1971 je bil krojač še vedno v vasi: »Krojač je bil rojen v Matkovem kotu in je prišel v Solčavo, ko je odslužil avstroogrsko vojsko v prvi svetovni vojni. Pred drugo svetovno vojno je delal kot krojač in tesar, potlej pa le še kot krojač. Med vojno je šival partizanom. Zato so Nemci leta 1944 njegovo hišo požgali kot prvo. Do deset let nazaj je šival obleke za široko območje - do Luč in Ljubnega... sedaj pa dela le še za Solčavsko. V glavnem dela hlače in delovne obleke. Pred vojno je

blago prihajalo iz Celja, Ljubljane in Zagreba, sedaj pa stranke prinašajo svoje.« (Rolph, 1973) Čevljarja je zamenjal »šuštar«, ki je čevlje le popravljaj. Ukvarjal se je [čevljar] z mnogimi rečmi: »Čevljar je prišel v Solčavo leta 1956 in je imel štiri zaposlene do leta 1960. Sedaj je dela manj, posebej poleti, ker ljudje kupujejo cenejše čevlje v trgovinah... Je tudi brivec. V dvorani nad delavnico pozimi organizira vse vaške zabave: igre, filme in plese« (Rolph, 1973). Danes ni ne čevljarja ne šuštarja.

Stamp piše, da celo leta 1932 v vasi ni bilo tesarja in da je »vaški kovač delal do nedavnega« (Stamp, 1933). Brathayeva skupina poroča, da sta se oba - tesar in kovač - vrnila in da »kovač dela dopoldne v Nazarjah, popoldne pa v Solčavi. Kuje podkve in orodja in popravlja žage na nazarski žagi. Njegov oče, upokojeni kovač, star 64 let, ni nikdar imel lastne kovačije.« (Rolph, 1973) »Tesar ima veliko delavnico in dva pomočnika... takoj po vojni so bili v vasi trije tesarji, ki so imeli pet, tri in enega pomočnika in so delali na obsežni obnovi vasi, ki jo je opustošila nemška vojska... Njegovi sedanji naročniki so od daleč, ker danes v Solčavi ni veliko dela.« (Rolph, 1973) Danes že spet ni nobenega tesarja. V vasi ni kovačnice niti mehanika. Hkrati pa se pojavljajo nove »obrtni«. Tako na primer eden od domačinov izdeluje okrasne predmete iz »solčavskega marmorja« za prodajo turistom.

Od treh trgovin, ki jih v Solčavi beleži Stamp, - zanimivo - eno opisuje kot »neke vrste združeno prodajalno in srenjsko banko«. Brathayevo poročilo beleži samo, da je bilo »pred vojno troje trgovin, sedaj pa je ena sama, ki je del verige v državni lasti. Oskrbuje se v okolici Ljubljane, obratuje pa v občinski stavbi (Zadružnem domu). Trgovina je bila odprta leta 1957. Nekatere cene je določala država, nekatere dobavitelji, nekatere poslovođa. Danes je to edina trgovina v vasi. Domačini (mnogi od njih kupujejo v Lučah) pravijo, da je draga.

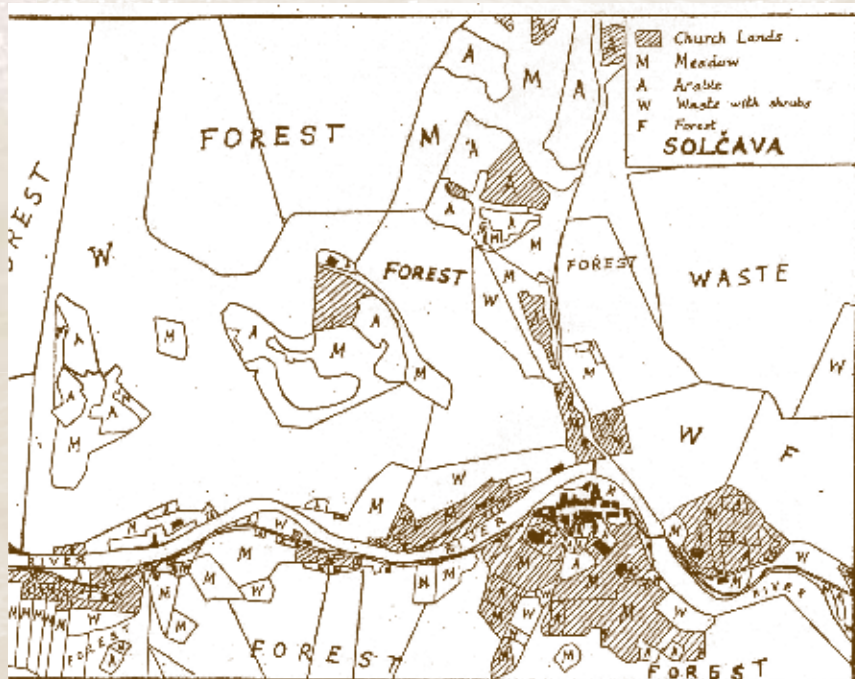
Poleg trgovine je bil v Solčavi v letih 1971-1972 tudi združni dom. Leta 1955 ga je pričela graditi takratna občina Mozirje. Gradili so ga zaporniki iz Celja. Odprt je bil leta 1957. V pritličju je bila »kmečka zadruga«, ki je začela delovati takoj po vojni v začasni leseni baraki (Vider, 2004), v prvem nadstropju pa gostilna s prenočišči. V pritličju je sedaj gostilna, ki jo upravlja Zgornjesavinjska kmetijska zadruga, gornje nadstropje pa je zapuščeno. Intervjuvanci so rekli, da je bilo nekoč polno turistov.

Po osamosvojitvi in reorganizaciji lokalne uprave v manjše enote je poslopje še ostalo v lasti Zgornjesavinjske kmetijske zadruge, ki po izjavah intervjuvancev

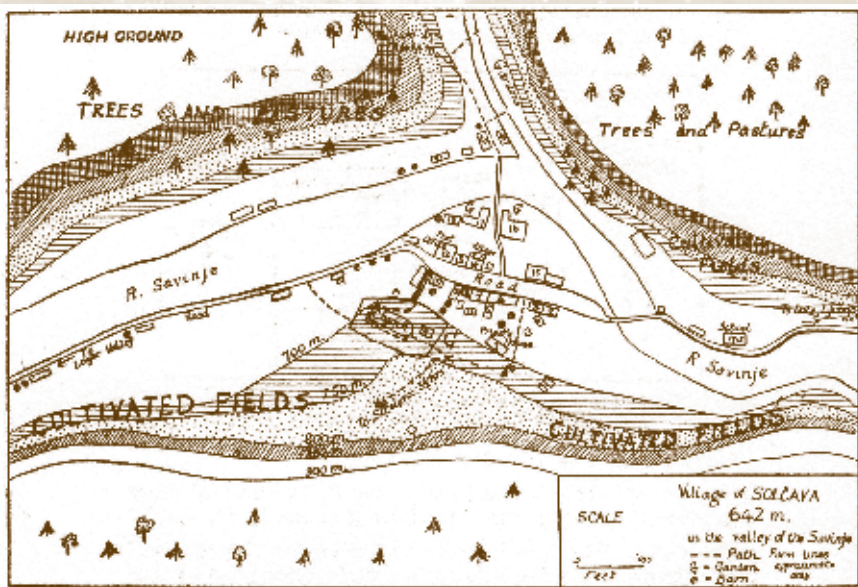
noče investirati vanj in tako opuščena stavba propada.

Medtem ko je na vsem Solčavskem število turističnih postelj naraslo, so nastanitvene možnosti v vasi sami dejansko izginile. Edini hotel v Solčavi - »Rinka« - je leta 1953 zgradilo državno podjetje, da bi nadomestil hišo na mestu nekdanje gostilne, požgane leta 1944. Hotel je pričel propadati v drugi polovici 80-ih let minulega stoletja: najprej je zaprl nočitvene zmogljivosti, nato pa leta 1989 še restavracijo. Kupil ga je zasebni investitor, ki pa ga je pustil praznega in trdi (po izjavi enega od intervjuvancev), da ga je predrago vzdrževati. Tako v vasi ostajata le dve gostilni. Prave restavracije, ki bi nudila domačo hrano, ni, niti ni bifeja. Oboje bi bilo nujno potrebno v vasi, ki naj bi privabljala turiste. Več intervjuvancev je izjavilo, da bi bilo treba hotel »Rinka« obnoviti. Vendar se je mnogim zdelo, da bi bilo to mogoče le z zunanjim kapitalom, glede tega pa si niso bili enotni, ali bi bilo to bolje, kot pa pustiti ga, da se podre.

Poleg restavracije (in ostale turistične infrastrukture) ljudje podpirajo idejo o uvedbi neke vrste mladinskega hotela ali terenskega raziskovalnega središča v vasi, namenjenega skupinam mladih, kolesarjem in drugim manj premožnim obiskovalcem. Menijo, da bi to podaljšalo turistično sezono, še posebej, če bi lahko oskrbeli šolske skupine.

sl. 7 - Raba tal v Solčavi (Stamp, 1932) / Land utilisation in Solčava (Stamp, 1932) / Die Bodennutzung in Solčava (Stamp, 1932)

sl. 8 - Karta Solčave (Stamp, 1932) / Map of Solčava village (Stamp, 1932) / Landkarte von Solčava (Stamp, 1932)

10. Komunikacije in uprava

Stamp piše, da je bil poštni urad v Solčavi odprt leta 1895, Vider (2004) pa, da se je to zgodilo 1897. Podobno je bil po Stampu prvi telefon napeljan leta 1918, po Vidru (2004) pa 1924. Ob obisku Brathayeve skupine leta 1971 se je položaj spremenil, čeprav le malo. Pošta, požgana leta 1944, je bila obnovljena in napeljane so bile telefonske povezave, čeprav je bilo »samo šest telefonov na vsem Solčavskem... poštarica je tudi telefonistka, ki posreduje vse pogovore« (Rolph, 1973). Pretvornik je v območje prinesel TV signal leta 1967. Danes ima telefone večina hiš in strehe mnogih domov krasijo satelitske antene. Širokopasovnega dostopa do interneta ni, vendar ima mnogo prebivalcev osebne računalnike. Dostop do interneta je mogoč na informacijski točki v Logarski dolini. Nekdo se je pritoževal, da je dobava električnega toka motena, s pogostimi prekinitvami.

V času Stampovega obiska leta 1932 je bila z vidika uprave najpomembnejša značilnost Solčavskega njegova obmejna lega. Davies piše tudi o »določeni stopnji političnih ovir, ki sta jih predstavljala srbski uradnik in policaj« (Davies, 1933). Obmejni položaj in njegov vpliv na upravno ureditev je bil očiten tudi v izrazito drugačnem političnem kontekstu leta 1971 oziroma 1972. »Sedanja policijska postaja je bila ustanovljena leta 1945. Njen glavni namen je bil stik z

vojaško mejno postojanko severno od vasi in nadzor poti iz Matkovega kota proti Avstriji podnevi. Vsi štirje policisti niso domačini. Policija ima močno motorno kolo - 650 ccm in štiri šibkejša - približno 125 ccm ter avto - Fiat 500. V vasi je vselej dežurni policist.« (Rolph, 1973) Danes v Solčavi ni policijske postaje in v vsem tednu našega obiska leta 2004 nismo videli policista.

Prostovoljno gasilsko društvo je bilo ustanovljeno leta 1925, vendar ga Stampovo poročilo ne omenja, mogoče zato, ker so gasilski dom gradili šele v letu njegovega obiska (Vider, 2004). Današnji gasilski dom je na istem mestu kot prvi - Brathay piše: »Dolvodno od mostu... z lesenim stolpom za sireno. Brizgalna je tovornjak s cisternama, moštvo predstavlja 50 prostovoljcev...« (Rolph, 1973). Leta 2004 gasilski dom ostaja, tudi tovornjak z modernejšim gasilskim vozilom - vse upravljajo prostovoljci. Na stavbi je spominska plošča, ki obeležuje ustanovitev gasilstva leta 1925.

Ob času Brathayevega obiska je lokalno upravo predstavljala vaška pisarna v novem občinskem centru (Zadružni dom): »Enkrat tedensko - ob četrtek - v pisarno pride ženska, da vpiše rojstva, smrti, poroke, selitve, spremembe v lastništvu nepremičnin. Vodijo tudi evidenco o živini, obdelovalnih površinah in zaposlitvi vaščanov...« Vendar se zdi, da je bilo vse to početje površno. »Razen rojstev, smrti in porok je bilo veliko podatkov zastarelih. Vaščani so morali prinesiti podrobne podatke o spremembah in v vsem delovanju urada je prevladoval duh neučinkovitosti.« (Rolph, 1973).

11. Turizem

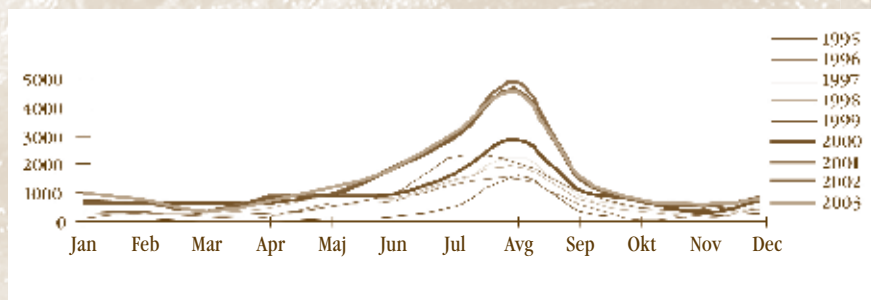
Po 70-ih letih je upadanje gospodarskega pomena gozdarstva privedlo v položaj, ko glavno podeželsko zaposlitev predstavlja turizem. Trenutno je v turizmu zaposlenih 65 ljudi in po mnenju mnogih Solčavanov je danes turizem ključ do trajnostne prihodnosti.

Prva cesta, ki je dolino povezala z zunanjim svetom, je Solčavsko odprla turizmu. Najprej planincem, »predhodnici alpskih turistov, ki potrebujejo namestitve« (Davies, 1933), kasneje pa tudi drugim. Leta 1900 je bilo v vpisni knjigi planinske koč v Logarski dolini vpisanih 213 obiskovalcev; tri leta kasneje jih je bilo 400. Leta 1914, ko »je bil solčavski turizem na vrhuncu« (Davies, 1933), je v vasi zraslo nič manj kot osem gostiln za popotnike, dve trgovini, pošta in šola (Davies, 1933). Najpomembnejša je bila Tillerjeva koč (sedaj Planinski dom).

Prva gostilna je bila pravzaprav odprta leta 1865. Upodobljena je bila na prvih razglednicah s Solčavskega, ki jih je oskrbel njen lastnik. Enako je prvo trgovino odprl leta 1888 Valent Vider. Bila je požgana in obnovljena ter je sedaj dom pisatelja krajevne kronike (Vider, 2004).

Po koncu prve svetovne vojne se je število turistov polagoma vrnilo na prejšnjo raven. Ko je bila leta 1923 podaljšana cesta od Solčave do Logarske doline, so v dolini zabeležili 1000 obiskovalcev (Slapnik, 2004). Stamp piše, da so »v glavnih dolinah zgradili planinske kočice in izboljšali planinske poti, tako da jih poletni obiskovalci lahko večinoma uporabljajo dokaj varno« (Stamp, 1933). Vendar je Stamp hkrati že zaznal upad v primerjavi z vrhuncem leta 1914. Čeprav »je območje postalo priljubljeno letovišče Slovencev, je tujcem še vedno malo znano« (Stamp, 1933). Še več: »od leta 1914 je njegov razcvet upadel in vas v prihodnje verjetno ne bo rasla, če ji val turistov ne prinese novega življenja« (Davies, 1933).

sl. 9 - Solčavsko: število nočitev po mesecih 1995-2003 (Slapnik, 2004)

The Solčava region: number of overnight stays per month in the years 1995-2003 (Slapnik, 2004)

Die Solčava Region: Zahl der Übernachtungen nach Monaten in den Jahren 1995-2003 (Slapnik, 2004)

Zaradi političnih dogodkov v tridesetih letih in druge svetovne vojne tega vala ni bilo do petdesetih let 20. stoletja. Po vrnitvi Solčavanov in obnovi območja je število turistov znova naraslo. Leta 1957 so v Planinskem domu v Logarski dolini našli nič manj kot 37.000 obiskovalcev. Točnih podatkov o obiskovalcih na celotnem Solčavskem ni, vendar je bilo leta 1958 že 90 zasebnih sob in vsega 300 turističnih postelj. Uradni podatki za leto 1962 govore o 12.000 nočitvah. Leta 1966/67 se je to število dvignilo na 16.500, od tega je bilo 13% tujcev. Ob obisku Brathayeve skupine - 40 let za Stampom in le četrto stoletja po vojnem opustošenju - se je zdelo, da je »val«, ki ga je pričakoval Stamp, prišel. V poročilu Brathayeve skupine piše, da »je v minulem desetletju domači turizem nenehno naraščal« (Boardman, 1973 b). V tem času je večina

domačih obiskovalcev prihajala v skupinah in z avtobusi. To so bili tudi obiskovalci sindikalnih domov - v glavnem iz Slovenije, pa tudi iz drugih jugoslovanskih republik, posebej iz Hrvaške (Rolph, 1973). Že v času Brathayevega obiska »se kaže tudi zanimanje avstrijskih, nemških in italijanskih letoviščarjev. Namen [domačega turizma] je privabiti tuje turiste na poti na jadransko obalo« (Boardman, 1973 b).

Solčavsko z Logarsko dolino vred je postalo cilj množičnega sindikalnega turizma (Anko, 2004). Poleg Cinkarne je bil v dolini še sindikalni dom Elektrokovine iz Maribora, ki ne obratuje več, na tem mestu pa je sedaj planšarija Logarski kot.

Nekaj problemov, povezanih s takim razvojem, je bilo že očitnih. Brathay zaključuje, da »Zgornja Savinjska dolina predstavlja klasičen primer problemov, ki jih prinaša hiter razvoj rekreacije in turizma v območja, kjer so naravne posebnosti in privlačnost krajine občutljive na razvrednotenje in uničenje« (Boardman, 1973 b).

Po letu 1980 je tak organiziran »turizem« pričel upadati. Nadomestili so ga izletniki z osebnimi avtomobili. Ves turizem je dramatično upadel v sezoni 1990/91 z razpadom Jugoslavije. Po osamosvojitvi Slovenije turistični obisk stalno narašča in domača skupnost vidi v svojem okolju in turizmu ključ do prihodnjega uspeha. Trenutno (2004) ima Solčavsko približno 120.000 obiskovalcev letno. Večinoma so to domači obiskovalci in (za razliko od situacije, na katero je naletel Brathay) večinoma gre za izletnike. Trenutno Solčavsko beleži 20.000 nočitev; od tega je 40% tujih gostov, ki so leta 2001 v glavnem prihajali iz Nemčije (35%), Hrvaške (32%), Avstrije (8%) in Italije (7%). Po osamosvojitvi število tujih turistov očitno raste, se pa tudi spreminja po strukturi. Nemških turistov je manj, medtem ko je velik porast poprej majhnega števila tistih, ki prihajajo iz drugih evropskih držav. Narašča tudi obisk iz vzhodne Evrope in drugih delov nekdanje Jugoslavije (Slapnik, 2004). Danes je na Solčavskem približno 750 turističnih postelj na turističnih kmetijah, v planinskih kočah ali pa so »zaprtega tipa« (kot npr. »sindikalni domovi«). Približno 600 postelj je v okviru majhnih družinskih podjetij (npr. turističnih kmetij) ali v hotelih. Od 45 večjih kmetij jih 19 nudi namestitvev in/ali hrano za turiste. Poleg tega je v Logarski dolini še hotel Plesnik, v Robanovem kotu pa turistična kmetija Govc - velik obrat s prenočišči, ki se ponaša z odlično hrano. Za celotno območje kot tudi za posamezne kmetije danes turizem predstavlja 50% celotnega dohodka. Turizem zagotavlja tudi mnogo

delovnih mest; trenutno zaposluje 65 ljudi (vključno z občasno zaposlenimi), od katerih je 40 domačinov (Slapnik, 2004). Prav pomen turizma pa predstavlja specifične izzive: časovni raspored obiska je močno sezonski. Skoraj polovica nočnih odpade na julij in avgust. Povprečna letna zasedenost turističnih postelj je manjša od ene tretjine; po nekaterih ocenah utegne biti le 10-odstotna. Vsi se zavedajo, da bi bilo potrebno privabiti več izvensezonskih obiskovalcev, vendar ni enotnega mnenja, kako to doseči. Kar zadeva zimske športe, vlada splošno soglasje, da je le malo izgledov za razvoj pomembnejše smučarske infrastrukture - zaradi bližine dobro vpeljanih smučarskih centrov v Avstriji. Poleg tega so za smučanje najprimernejša pobočja na Solčavskem v južnih legah, kjer sneg ne obleži dovolj dolgo. Vendar je več intervjuvancev menilo, da so v območju znatne možnosti za razvoj teka na smučeh.

V ozadju vseh razprav o gospodarskem razvoju s turizmom pa je napetost med »vasjo« in »kmetijo«. Poročilo Brathayeve skupine na primer omenja turistično pisarno, ki je bila v Solčavi odprta leta 1968, v njej pa je bil polovično zaposlen turistični delavec (lastnik kmetije). V času našega obiska leta 2004 je turistična pisarna ostala v vasi (odprta v visoki sezoni). V Logarski dolini je turistična pisarna Logarske d. o. o., vendar so se nekateri vaščani pritoževali, da v glavnem promovira Logarsko dolino, ne pa vasi.

12. Demografija in ljudje

Za Stampovo skupino (leta 1932) je bil dobršen del privlačnosti Solčavskega v njegovi »prvobitni« naravi. »... Izrazita osamljenost je upočasnila razvoj območja in ustvarila nenavadno, posebno, samosvojo skupnost«. Za Stampa je to pomenilo, »... da je še mogoče proučevati življenje domačinov, ki se jih še ni dotaknila izumetničenost, ki prihaja s stiki s turisti od vsepovsod« (Stamp, 1933). Vse kaže, da je bila »preprostost« Solčavanov celo leta 1932 vsaj v neki meri le stvar predstave obiskovalcev. Na vsak način je bilo na Solčavskem že leta 1932 poleg stikov s turizmom kar precej priseljevanja in odseljevanja. Stamp sam piše, da »ima lastnik hiše številka 11 hotel v Milwaukeeju« (Stamp, 1933). Novejše zanimanje domačinov za proučevanje preteklosti svojih rodbin kaže, da je mnogo ljudi vsaj začasno bivalo drugod (zaradi šolanja in dela) in da je šlo za selitvene tokove (npr. s porokami), ki so Solčavsko povezali z mnogimi

deli Evrope (Vider, 2004). Verjetno tudi Stampova trditev, da »nihče v dolini ne govori nemško, ampak le slovensko« (Stamp, 1933), ne drži. Vider (2004) našteva veliko število naravoslovcev, arheologov in etnografov, ki so območje obiskovali od XVIII. stoletja dalje. Prvi turistični vodnik po Solčavskem je iz leta 1815 in prvi »poletni turisti« (vključno z alpinisti) so pričeli prihajati v dolino v 20-ih letih XIX. stoletja. Med vsemi temi je bilo veliko število »tujcev«, vendar med naštetimi ni nobenega Britanca; tako je mogoče sklepati, da je »osamljenost«, o kateri Stamp govori, le odsotnost angleško govorečih gostov...

Sedaj Solčavsko šteje 570 prebivalcev, kar predstavlja povprečno gostoto poseljenosti 6 prebivalcev na km². To je znatno manj kot v času obiska Brathayeve skupine in še manj kot leta 1932, ko je (po štetju leta 1932) tu bilo 842 prebivalcev (439 moških, 403 ženske) v 140 družinah. Stamp piše, da je bilo na Solčavskem 118 stanovanjskih hiš, 96 kmetij in 45 »kajž« (ki so imele le živino, zemlje pa malo).

Leta 1932 so bile razmeroma velike družine nekaj običajnega. Pri Matku je bilo 8 otrok in pri Kočnarju 9. Pri tem je zanimivo, da je bilo moških več kot žensk. Stamp piše, da se je leto pred njegovim obiskom - 1931 torej - rodilo 13 dečkov in le 2 deklici (rodnost 17.8 na 1000 prebivalcev) in da je videti, »da presežek moških narašča« (Stamp, 1933).

Poročali so se podobno kot po vsem evropskem podeželju. »Bilo je ugotovljeno, da se bodoči gospodarji na kmetijah običajno ne poroče pred tridesetim letom; na splošno morajo počakati, dokler se oče ne umakne, da ga nasledijo. Neveste so običajno stare od 24 do 30 let.« (Stamp, 1933)

Vse od Stampovega obiska je opaziti stalno zmanjševanje številčnosti družin. Po tipični pripovedi ene od intervjuvank (pri dvajsetih) iz tričlanske družine, je bil njen oče eden od sedmih, njegov oče pa eden od enajstih v družini.

Štiftar (1997) potrjuje opažanje Brathayeve skupine, da prebivalstvo po številu upada in da se stara. Ko opozarja na 20-odstotno zmanjšanje števila prebivalstva med letoma 1950 in 1996, zaključuje, da bo ob takem trendu v občini ostalo toliko ljudi, kot jih je bilo leta 1820 (Štiftar, 1997). V solčavski cerkvi je bil leta 2003 le en krst - čeprav je to lahko v enaki meri posledica sprememb v vernosti kot upadajoče rodnosti. V tem letu je bilo namreč več rojstev, vendar otrok često ne krstijo še isto leto.

Brathayeveva skupina demografske trende pripisuje upadanju številčnosti družin in izseljevanju (predvsem mladih ljudi) zaradi pomanjkanja zaposlitvenih možnosti.

Danes se zdi, da se je številčnost družin (na slovenskem podeželju) ustalila, medtem ko je izseljevanje še naprej nemajhen problem. Videti je, da doline na Solčavskem (posebej Logarska) tem trendom ne slede. Za razliko od ostalega slovenskega podeželja (morda zaradi mnogo večje povprečne velikosti kmetij kot v Sloveniji nasploh) se mladi ljudje po končani izobrazbi radi vračajo domov. Ta položaj je drugačen že od Solčave same, ki je prizadeta od negativnih demografskih trendov, značilnih za toliko območij.

sl. 10 - Solčava izpred cerkve leta 1932 (Stamp) in 2007 (foto: Slapnik)
Solčava village from the churchyard in 1932 (Stamp) and 2007 (photo: Slapnik)
Blick auf Solčava von der Kirche in den Jahren 1932 (Stamp) und 2007 (Foto: Slapnik)

13. Izobraževanje

Stampovo poročilo o šolstvu v vasi se močno razlikuje od stanja, ki bi ga utegnili najti na britanskem podeželju tistega časa. Vaška šola je bila ustanovljena leta 1912, stavba sama pa odprta leto kasneje (Vider, 2004). Leta 1932 je bilo vpisanih 42 otrok v dva razreda. V nižjega učenci od 8 do 9 let in višjega ostali - do štirinajstega leta. Razreda sta bila ločena. Stampovo poročilo o šoli, učitelju in šolskem redu priča o zanimivi mešanici tradicije, modernosti in prosvetljenosti. Šolo opisuje kot »čisto in zračno«, s »sodobnimi zemljevidi, portreti nekaterih velikih osebnosti naroda.« Imajo »mного knjig in pisarniških potrebščin«. »Učitelj sam se je boril v prvi svetovni vojni in je imel vzpodbujanje narodne zavesti v svojih učencih za pomemben del svojega poklica.« In kar zadeva znanost: »Učitelj je sam navdušen naravoslovec in ima imenitno zbirko hroščev - preko 1200 različnih vrst - vseh opremljenih z ličnimi napisi« (Stamp, 1933). Učenci se uče »branja, pisanja, zgodovine, računstva in zemljepisa«. Stamp pravi, da vlada sicer določa učni program in urnik, »sicer pa ima učitelj veliko mero svobode«. ... »Ves pouk je v slovenščini, vendar imajo starejši otroci določen tudi pouk srbohrvaščine«. Stamp tudi poroča, da je »učitelj opustil uporabo palice, ker da

se mu zdi povsem nepotrebna«. Mogoče je tudi to prispevalo k visokemu obisku pouka, za katerega Stamp pravi, da je 90-odstoten, »ker vsi otroci radi hodijo v šolo«. Stampovo poročilo se ujema z Vidrovo sodbo (2004), da je bila šola iz temeljev središče naprednega humanističnega izročila; prvi učitelj je bil pristaš vseslovanskega gibanja, ki je privedlo do ustanovitve Jugoslavije. Leta 1922 je ustanovil kulturno-prosvetno društvo s svojo knjižnico in zbirko glasbenih instrumentov.

Stamp poroča, da so otroci, ki žive dlje kot 5 km od šole, po zakonu opravičeni od vsakodnevnega obiska pouka. »Otroci gredo v šolo v Solčavi enkrat na teden.« (Stamp, 1933) »Vendar lahko mirno rečemo, da v deželi med mladimi ni nepismenih. Na oddaljenih kmetijah starši sami uče otroke branja in pisanja ali si močno prizadevajo, da jih nekdo nauči...« (Stamp, 1933) »Lastnik (na Gradišnikovem) ni nikdar hodil v šolo, pa se je naučil brati in pisati... Po osnovni šoli je edina pot do nadaljnje izobrazbe s pomočjo Cerkve; nikakršnega sistema štipendij ni... vendar resnično nadarjen deček često lahko dobi pomoč od cerkvenih oblasti, ki razpolagajo z znatnimi sredstvi (Stamp, 1933).

Ob obisku Brathayeve skupine (leta 1971 oz. 1972) se ni mnogo spremenilo. Boardman piše, da je vpisanih 40 učencev med 6. in 11. letom. Še vedno so bili razdeljeni v dva razreda. Učitelj je poučeval 3. in 4. razred, njegova žena pa 1. in 2. Pouk je potekal v novi, v ta namen zgrajeni stavbi, ki je nadomestila staro, požgano leta 1944. Nova šola (dokončana leta 1953 in je bila še vedno v rabi) je bila dvonadstropna; v njej so nekateri učenci lahko tudi bivali. »Otroci se vozijo v šolo z avtobusom (ki poleti napravi krožno vožnjo po dolini), ko pa so pozimi doline zasnežene, morajo bivati v šolskem internatu.« (Boardman, 1973)

Brathayeva skupina poroča, da pouk poteka skupinsko in posamično. Kot leta 1932 se metode pouka zde vsaj tako moderne in napredne kot drugod v Evropi. Telesne kazni, opuščene že leta 1932, so sedaj prepovedane. Predmeti obsegajo: matematiko, slovenščino, prirodopis, glasbo, telovadbo, ljudske ples, risanje in »družbo«, ki zajema »zgodovino, zemljepis in družbeno ureditev - brez kakršnekoli nadske opredelitve... Učbeniki so bili videti zelo kakovostni, približno tako, kot bi to bilo pričakovati v napredni, dobro financirani osnovni šoli v Britaniji... od avdiovizualnih pripomočkov so imeli televizor, radio, gramofon, magnetofon in diaproyektor. Šola je imela tudi mnogo drugih učnih pripomočkov in opreme, na primer kopirni stroj, zbirko kemikalij,

veliko zbirko geoloških vzorcev in mizarskega orodja.« (Rolph, 1973) »Vsak teden so učitelji morali napisati, kaj so učili, vsak mesec pa so se srečali z učitelji iz širše okolice in se pogovarjali o možnih izboljšavah učnega načrta. Izpitov ni, razen za tiste, za katere učitelj misli, da si med letom niso dovolj prizadevali.« (Rolph, 1973) Otroci zapuste šolo z enajstimi leti in nadaljujejo z nižjo srednjo šolo (do 15. leta) v Lučah. Možnosti nadaljnega izobraževanja na srednjih šolah so bolj oddaljene. Obstajajo v večjih mestih, kot na primer v Celju.

Leta 2004 je bila slika zelo podobna - tudi notranja okrasitev šole s slikami partizanske šole in medvojnega opustošenja Solčave. Število vpisanih je padlo na 25, gradijo pa novo šolo. [Šola je bila odprta maja 2007 - op. prev.]

14. Zdravstvo in socialno skrbstvo

Stampovo poročilo o zdravstveni oskrbi se zelo razlikuje od tistega o izobraževanju in od stanja, na kakršnega je naletela Brathayeva skupina - ali naša leta 2004.

Bila je velika revščina in Stamp poroča, da nekateri otroci »ne dobivajo dovolj hrane« (Stamp, 1933). Po območju je razsajala tuberkuloza, posebej še pozimi. Stamp ne omenja zdravnika ali zobozdravnika in sanitarne razmere v Solčavi so bile vse prej kot ustrezne. Vaščani so morali zajemati vodo iz vodnjaka, približno dvesto sežnjev gorvodno nad cerkvijo s pokopališčem. Odplake so bile speljane naravnost v reko, »ki je edini odtok primitivnih sanitarij« (Stamp, 1933). Vodovodno napeljavo je vas dobila leta 1933, takoj po Stampovem obisku (Vider, 2004).

Brathayeva skupina je našla povsem spremenjeno stanje. Podatkov o sanitarni ureditvi sicer ni zabeležila, čeprav bi lahko sklepali, da je bila reka razmeroma čista, ker so njen del uporabljali kot plavalni bazen. Obvezno cepljenje je odpravilo jetiko. Zdravnik iz Ljubnega (20 km od Solčave) je imel v Solčavi ambulanto ob sredah in petkih - nad trgovino. Tudi zobozdravnik je prihajal ob sredah prav tja.

Danes sta zdravniška in zobozdravniška ambulanta v Lučah. Ljudje, posebej prebivalci Solčave, so na splošno prepričani, da bi bila največja pridobitev za vaško skupnost, če bi dobili svoj zdravstveni dom in svojega zdravnika.

15. Skupnost, Cerkev in civilna družba

sl. 11 - Solčavska cerkev Marije Snežne leta 1932 (foto: Howard) in 2005 (foto: Larkin)
The Church of St. Mary of the Snow in Solčava in 1932 (photo: Howard) and 2005 (photo: Larkin)
Kirche Maria im Schnee in Solčava in den Jahren 1932 (Foto: Howard) und 2005 (Foto: Larkin)

Leta 1932 je bila Solčava »skupni center za vse območje« (Stamp, 1933) in solčavska cerkev je bila »središče družbenega in gospodarskega življenja vse skupnosti« (Davies, 1933). Župnija je bila sama po sebi s 132 hektari pomemben zemljiški posestnik. Poleg tega je Cerkev imela tudi posest v Savinjski dolini. V cerkev so hodili skoraj vsi. Na prvo nedeljo v mesecu so bile maše za dečke, na drugo za deklice in na tretjo za može in žene. Stamp poroča, da je imela Cerkev osrednjo vlogo tudi v širši civilni družbi, vključno z igralsko skupino, koncerti in praznovanji. Cerkev je podpirala tudi združno hranilnico in trgovino. Videti je, da je bila civilna družba na Solčavskem dobro razvita; godba na pihala je bila na primer ustanovljena leta 1888 (Vider, 2004).

Cerkev in župnišče sta bila med redkimi poslopji, ki leta 1944 niso bila požgana. V času obiska Brathayeve skupine je imela Cerkev kljub razlastitvi (solčavska župnija je obdržala le 10 hektarov zemlje) še vedno pomembno družbeno vlogo. Redne delavniške maše so bile ob šestih zjutraj, ob nedeljah pa ob pol sedmih in ob desetih. Jutranje nedeljske maše se je udeležilo 132 ljudi (Boardman, 1973).

Zdi se, da je bilo nasploh veliko družabnega življenja, ki pa ga ni organizirala le Cerkev, ampak tudi drugi, na primer vaški čevljar in brivec. »Pozimi so plesi enkrat na mesec, filmi dva do trikrat ter igre v dvorani (v isti stavbi kot gostilna), ki ima 200 sedežev. Enkrat na mesec je organiziran tudi brezplačen avtobusni prevoz v celjsko gledališče.« (Rolph, 1973)

Danes je na Solčavskem veliko društev, na primer Zveza borcev, društvo upokojencev, planinsko društvo, čebelarsko društvo, ženski pevski zbor, turistično društvo, gasilsko društvo in lovska družina. Domačini organizirajo prireditve - še posebej med turistično sezono - kjer prodajajo domač sir, med, marmelade in razne vrste sadnega žganja. Kljub temu velja splošno prepričanje, da poskusi, da bi organizirali redne tržne dni, niso bili uspešni, razen ob koncih tedna na višku turistične sezone.

Zelo priljubljena je nova plezalna stena, za katero skrbita dva fanta s prijatelji. Včasih jo uporabljajo tudi obiskovalci Logarske doline, vendar povsem nesistematično. Z ostalo vaško infrastrukturo stena ni povezana. Velika potreba vasi je skupen prostor za srečanja. Ljudje so na splošno prepričani, da Solčava nujno potrebuje krajevni dom s prostorom za sestanke. Tak dom bi lahko služil tudi kot izobraževalni in razvojni center za vse območje.

Ob dolgotrajni tradiciji živahnih družbenih dejavnosti prihaja tudi do stikov z državnimi ustanovami. Primer za to je Zavod za gozdove Slovenije, ki ima že dolgo tradicijo delovanja v lokalnih skupnostih in izobraževanju. Na Solčavskem je pomagal pri razvoju pobud, kot sta bili npr. Logarska d. o. o. in Panoramska pot.

16. Grajeno okolje

Vsa solčavska krajina je kulturni mozaik, v katerem se »zidano« in »naravno« dopolnjujeta. Vendar ima Solčavsko v celoti presenetljivo malo starodavnih spomenikov. Edine prazgodovinske ostanke predstavlja Potočka zijalka na Olševi. Ostala večinoma mlajša in premična dediščina je ohranjena v sedmih muzejih oz. zbirkah v širši regiji; to so: etnološka zbirka v Mozirskem gaju, muzej Vrbovec, muzej Aleksandra Videčnika, flosarska zbirka, etnološka zbirka v Gornjem gradu, zakladnica v Radmirju in Frančiškanska knjižnica v Nazarjah (Ministrstvo RS za kulturo, 2004).

sl. 12 - Potočka zijalka (označena s križcem) na fotografiji Olševa leta 1932 (Stamp) in 2005 (foto: Larkin)
The Potočka zijalka cave (indicated by a cross) on a photograph of the Olševa in 1932 (Stamp) and 2005 (photo: Larkin)
Die Potočka zijalka Grotte (gezeichnet mit einem Kreuz) auf der Fotografie von dem Berg Olševa
in den Jahren 1932 (Stamp) und 2005 (Foto: Larkin)

Enako pomembna kot tista v muzejskih zbirkah je grajena dediščina - hiše in druge stavbe. Stamp piše, da so hiše na Solčavskem zidane iz kamna »za razliko od tradicionalnih slovanskih hiš v Srednji Evropi, ki so bile in so še v glavnem lesene« (Stamp, 1933). Pravzaprav je lesene in kamnite hiše mogoče najti še danes; običajno je pritličje grajeno iz kamna, medtem ko je nadstropje leseno.

Pomembna zgodovinska spomenika sta cerkvi Marije Snežne in Svetega Duha. Cerkev Marije Snežne je bila grajena v poznogotskem slogu v letih 1461-1485. Poleg številnih slikarij iz XVIII. in XIX. stoletja ima na glavnem oltarju kip Device z Jezusom iz srede XIII. stoletja, ki je med najstarejšimi v Sloveniji. Cerkev Sv. Duha je bila zgrajena leta 1891 na mestu cerkve iz XV. stoletja, ki je imela leseno streho. V njej je relief Sv. Duha iz XV. stoletja in gotski kelih iz istega obdobja. Na Knezovi domačiji je originalen napis z letnico 1862.

Skoraj vse stavbe na Solčavskem, ki so bile požgane l. 1944, so bile ponovno pozidane (Rolph, 1973) do leta 1971, velika večina po originalnih načrtih. »Primerjave s fotografijami iz Stampovega poročila l. 1932 kažejo, da je sedanje središče vasi točen posnetek predvojnega načrta« (Boardman, 1973 b). Poleg tega so bile v Solčavi in okolici zgrajene nove hiše, ki so pogosto nadomestile star skedenj ali pustile bližnjo staro hišo prazno ali kot shrambo.

17. Kulturna dediščina

Solčavani sami sebi predstavljajo največjo moč in upanje za prihodnost. Danes so verjetno najbogatejši resurs območja njegovi ljudje, njihova kulturna dediščina in njihova zgodovina. Spremembe v kulturnem življenju so neizogibne - tako kot v gospodarstvu in družbi.

sl. 13 - Citre - pogost instrument na solčavskih domačijah
(foto: arhiv kmetije Roban)

The zither - a common household musical instrument
in Solčava (photo: the archive of the Roban farmstead)

Die Zither - ein häufiges Musikinstrument
auf den Hofgütern in Solčava

(Foto: das Archiv des Bauernhofs Roban)

Stampova skupina je npr. ugotovila, da so »vsi kmetje zelo glasbeno nadarjeni in da so citre ali harmonij [verjetno harmonika? - op. prev.] pri vsaki hiši; vsi radi plešejo (polko, valček, mazurko [? - op. prev.]), posebej ob nedeljskih popoldnevih. Imajo tudi ljudske ples.« (Davies, 1933). Nekdaj priljubljene instrumente še vedno igrajo; predstavljajo dragocen prispevek k domačemu družabnemu življenju in k privlačnosti območja za obiskovalce.

»... izrazita osamljenost območja ga je pustila srečno svobodnega sporov, ki so jih poznali južnejši kraji« (Davies, 1933). Ni dvoma, da so spori in sovraštva obstajali, ne da bi jih obiskovalci leta 1932 zaznali.

Vendar je - ne glede na družbene napetosti in delitve (med kmeti in vaščani, med tistimi z zemljo in tistimi brez nje) - stopnja socialne povezanosti na Solčavskem naravnost presenetljiva. Gotovo se je ta povezanost, ki je bila v času Stampovega obiska osredotočena na Cerkev, izkazala med II. svetovno vojno, ko je bilo Solčavsko poznano po svojem odporu proti okupaciji, partizanski dejavnosti in podpori zaveznikom. To medsebojno povezanost sta le še utrdila požig in izgnanstvo leta 1944, česar se spominjajo 22. oktobra na slovesnostih, ki se jih udeležuje večina domačinov.

sl. 14 - Požgana Solčava leta 1944 (stenska fotografija v solčavski šoli l. 2004, foto: Slapnik, 2004)
 Solčava burnt in 1944 (wall photograph in Solčava school, photo: Slapnik, 2004)
 Das verbrannte Dorf Solčava im Jahr 1944 (eine Wandfotografie in der Schule in Solčava, Foto: Slapnik, 2004)

sl. 15 - Partizanska šola v Solčavi (stenska fotografija v solčavski šoli, foto: Larkin, 2004)
 The partisan school in Solčava (wall photograph in Solčava school, photo: Larkin, 2004)
 Die Partisanenschule in Solčava (eine Wandfotografie in der Schule in Solčava, Foto: Larkin, 2004)

Vprašanje kulturnega izročila je zapleteno. Po eni strani se domačini zavedajo, da je v sodobnih razmerah zanimanje obiskovalcev (in ekonomska podpora, ki jo prinaša) lahko ključnega pomena za ohranjanje kulturne dediščine. Po drugi strani pa enako jasno vedo, da bo predstavljanje kulturnih izročil zgolj kot turistične privlačnosti pripeljalo do umetnih potvorb in vodilo v izumetničenost. To nasprotje lahko rešijo le domačini sami s samozavedanjem in razpravo, kaj v njihovem kulturnem okolju je pomembno in kako je to mogoče ohraniti. Enako kot v primeru naravnega okolja je ključna beseda »ohranjati« in ne »varovati«, zakaj kulturna in naravna krajina ter izročila so nekaj dinamičnega in se nenehno spreminjajo. Ne enega ne drugega ni mogoče »zavarovati« v smislu »zamrznitve« v kateremkoli trenutku. Obojna - kulturna in naravna okolja - so sestavljena iz mnogih različnih elementov, ki delujejo med seboj. Kot taka so zbirke sledov generacij. Odgovor na vprašanje, ali ljudje sami žele postati turistična privlačnost, ni enostaven.

18. Zavarovana območja in pobuda Logarske d.o.o.

Med obema vojnama je bil Okrešelj (ne pa Logarska dolina) na neki način zavarovan kot narodni park z dovoljenjem kralja Aleksandra. Vendar je videti, da je bilo to zavarovanje le neformalno. Še v času obiska Brathayeve skupine so njeni člani ugotovili, da »čeprav table z napisom 'narodni park' pozdravijo obiskovalca ob vhodu v Logarsko dolino in Robanov kot, ta status samo prepoveduje gradnjo novih stavb« (Boardman, 1973). Morda je bila to le napačna uporaba besede »narodni« namesto »naravni«. Robanov kot je bil leta 1950 z odločbo zaščiten kot »prirodna znamenitost«. Leta 1987 je občina Mozirje proglasila Logarsko dolino in Robanov kot za krajinska parka.

Triglavski narodni park (edini te vrste v Sloveniji) je bil proglašen l. 1961 in formalno ustanovljen l. 1981. Ustanavljanje regijskih in krajinskih parkov v Sloveniji je omogočil zakon o naravni in kulturni dediščini iz l. 1981, čeprav so občine določenim območjem lahko podeljevale posebno zaščito pred posegi že dolgo poprej.

Vendar ima proglasitev za krajinski park predvsem varovalni in omejujoči pomen. Za razliko od opredelitve regijskih parkov zakonodaja, ki zadeva krajinske parke,

sama po sebi ne zagotavlja mehanizmov za izvedbo zavarovanja. Sicer dovoljuje upravljavsko strukturo (ali upravljavski načrt), vendar pa ju izrecno ne zahteva, niti ne zagotavlja finančne podpore. Takó proglasitev lahko celo škodi kakovosti narave: povečuje privlačnost območja za turiste, ne da bi zagotovila sredstva za njihovo usmerjanje.

Prav to se je dogajalo z Logarsko dolino, kjer je pritisk turistov ob vrhuncih sezon ustvarjal neznanske težave z zgostitvijo motornega prometa, nenadzorovanim in nedovoljenim parkiranjem, kurjenjem ter namernimi ali slučajnimi poškodbami naravne in kulturne dediščine.

Leta 1992 je bila za Logarsko dolino ustanovljena upravljavska organizacija. Njena zgodba je zanimiva in predstavlja jedro prihodnosti Solčavskega kot celote, ker ni nastala »od vrha navzdol«, ampak je izvirala iz prebivalcev Logarske doline samih. Nastala je Logarska dolina d. o. o. (v nadaljevanju Logarska d. o. o.), zasebna družba, ki upravlja dolino s koncesijo občine. Družba je na čelu novih dogajanj kot edini upravljavec zavarovanega območja v državi, ki ga država ne podpira, kar je zelo nenavadno tudi v preostali Evropi. Ne vemo za primere, kjer bi bila pobudnik ideje in hkrati upravljavec zavarovanega območja lokalna skupnost. V začetku so jo gledali kot neko posebnost, sedaj pa jo na široko navajajo kot model, kako se partnerstvo javno-zasebnega sektorja lahko poveže v interesu ohranjanja naravne in kulturne dediščine in družbeno-ekonomskega razvoja.

Ustanovitev Logarske d. o. o. je brez dvoma prinesla bistveno izboljšanje varstva okolja v dolini. Družbi je občina Mozirje leta 1992 podelila koncesijo, s katero je Logarska d. o. o. dejansko postala upravljavec doline - vključno s pravico, da zaračunava vstopnino za motorna vozila. To ji omogoča, da regulira promet, poleg tega pa zagotavlja dohodek, ki krije stroške zaposlitve stalnih in sezonskih uslužbencev, kar zagotavlja upravljanje komunalne in turistične infrastrukture - vključno z interpretacijo in usmerjanjem obiskovalcev. Mnogo nekdanjih problemov, povezanih z nenadzorovanim pritiskom obiskovalcev, je bilo bistveno zmanjšanih, če že ne odpravljenih. Enako pomembno je, da so se z ustanovitvijo Logarske doline d. o. o. odprle možnosti dodatnega zunanjega financiranja upravljavskih dejavnosti (vključno z ohranjanjem narave), infrastrukture, namenjene obiskovalcem, in izboljšanja življenja za prebivalce doline. Pomen Logarske d. o. o. sega daleč čez meje doline in je imel pomemben učinek na gospodarstvo in družbo vsega območja. Zato se bomo k njej vračali tudi v naslednjih poglavjih.

19. Logarska d. o. o. - gospodarstvo

Pomen Logarske doline ni le v tem, da je (za Slovenijo) novost kot učinkovito upravljan krajinski park ali da je to upravljanje v rokah zasebne družbe domačinov. Logarska dolina se vse pogosteje omenja kot model, kako domača skupnost lahko uspešno izkoristi priložnosti, ki jih status zavarovanega območja nudi razvoju trajnostnega turizma na konkurenčnem trgu.

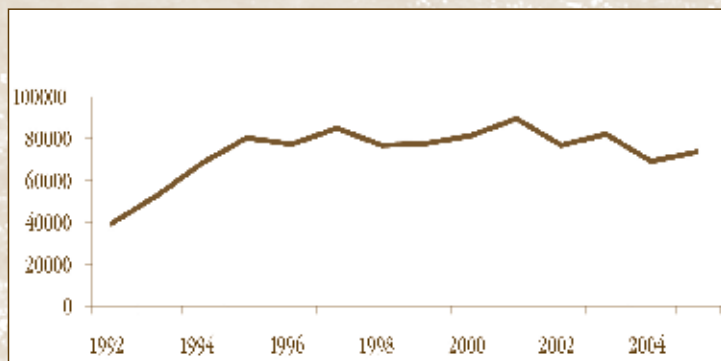
Nastanek družbe je pomemben za celo območje in ga je vredno opisati.

Ker ni bilo nobenih pozitivnih ukrepov za upravljanje krajinskega parka, v katerem so živeli, je nezadovoljstvo Solčavanov po neodvisnosti Slovenije l. 1991 le še naraščalo. Organizirani množični turistični obisk z avtobusi je upadal. Nadomestili so ga enodnevni izletniki in majhne skupine s svojimi avtomobili, ki so praviloma prinašali svojo hrano in tako na Solčavskem potrošili le malo. Pričeli so se problemi z množičnim parkiranjem in škodami (vključno z nedovoljenim kurjenjem) v gozdu in na kmetijskih površinah. Prebivalci Logarske doline so se združili in ustanovili neprofitno družbo Logarska dolina d. o. o. Družba je pripravila osnutek upravljalškega načrta, ki je bil po letu 1993 prilagojen zakonu o varstvu okolja in zahtevam države ter lokalne skupnosti. Na osnovi tega je družba s takrat pristojno občino (Mozirje) izpogajala koncesijo, po kateri je Logarska d. o. o. postala odgovorna za upravljanje parka, ki sedaj poteka na osnovi letnih načrtov, ki jih predloži v odobritev pristojni občini (Logarska dolina d. o. o., 2003).

Cilji družbe so osredotočeni na trajnostni razvoj doline (v glavnem povezan s turizmom), na dobrobit domačinov, ohranjanje naravnega in kulturnega okolja, od katerega se zdi omenjena dobrobit vse bolj odvisna. Eden od zgovornih znakov uspeha je že v tem, da uprava parka v zadnjih sedmih letih ni zabeležila pomembnejšega primera vandalizma (kamor bi šteli tudi nedovoljeno kurjenje ognjev).

Družba ne prejema nikakršnega financiranja ali pomoči - ne od občine in ne od države. Vendar koncesijska pogodba s pristojno občino dovoljuje zaračunavanje vstopnine za motorna vozila.

Vstopnina vključuje parkiranje za ves čas bivanja v dolini, dostop do vse za turistični obisk urejene naravne in kulturne dediščine v dolini ter uporabo rekreacijskih prog. Za pešce in kolesarje vstopnine ni. Od leta 1992 se število obiskovalcev Logarske doline povečuje.

sl. 16 - Logarska dolina: letno število obiskovalcev 1992-2005 (Slapnik, 2004/05)
 The Logarska dolina Valley: number of visitors in the years 1992-2005 (Slapnik, 2004/05)
 Das Logartal: Zahl der Besucher in den Jahren 1992-2005 (Slapnik, 2004/05)

Dohodek od vstopnine krije delo zaposlenih in pogodbenih delavcev (vključno študentov, ki so vodiči ali pobirajo vstopnino). Poleg sredstev vstopnine za motorna vozila, ki je edini sistemski vir za delovanje in razvoj parka, podjetje že vse od ustanovitve tudi vsa druga pridobljena lastna sredstva (trženje produktov in storitev, razpisi, sponzorji) usmerja v varstvo narave, urejanje infrastrukture, pripravo in izvedbo programov trajnostnega gospodarskega razvoja območja.

Za vodiče je organizirano usposabljanje; za začetni del plačajo 40 EUR, nakar so uvrščeni na seznam, s katerega jih kličejo po potrebi. Od približno 20 usposobljenih jih kakih 5 redno kličejo na vodenja.

Težišče delovanja na področju parkovne infrastrukture je na splošnem urejanju okolja, čiščenju odpadnih voda in energetske samooskrbi. Od večjih in finančno zahtevnejših investicij so bile izvedene: prometna ureditev vstopnega dela s tremi parkirišči pred dolino, sistem kanalizacije (3 km) s čistilno napravo za 300 enot in pobuda za daljinsko ogrevanje z lesno biomaso, katerega izvedbo je leta 2000 prevzela občina.

Družba vzdržuje svojo lastno naravovarstveno službo in trži turistične usluge. Poleg naravoslovnih poti, informacijskih tabel, zgibank in vodenih sprehodov ima Logarska d. o. o. tudi svojo spletno stran, ki je poleg ustnih informacij glavno sredstvo za privabljanje obiskovalcev. V dolini se strinjajo, da z drugimi destinacijami ne morejo konkurirati s ceno, torej morajo tekmovali s kakovostjo.

Ključno je vprašanje domače blagovne (in storitvene) znamke. Družba je dala pobudo za pridobitev blagovne znamke »Latvica Solčavskega« za domače kakovostne proizvode (Lenar, 2004).

Novejši trendi obiska kažejo na velik porast števila turistov iz ostalih držav Evropske unije, ki so posebej cenjeni, ker potrošijo več kot domači obiskovalci, katerih večina so itak dnevni obiskovalci ali gostje čez konec tedna. Domačini priznajo, da ta trend, zaradi katerega je za bivanje na kmetiji mogoče zaračunati več kot bi sicer, spreminja sestavo domačih turistov, ker onemogoča, da bi ljudje z nižjimi dohodki prenočevali v dolini. Urejen taborni prostor v Logarski dolini, ki je bil odprt od začetka družbe, so lastniki zaprli l. 2002 skladno s prostorskim načrtom za dolino. Predlagana sta bila dva nova taborna prostora: eden na vhodu v dolino (samo za šotore - brez počitniških prikolic), kjer je tudi izposojevalnica koles, medtem ko je v Solčavi predviden avtokamp.

20. Dolina in vas

Solčavsko nikakor ni homogena enota; vsak od njegovih sestavnih delov ima svoje specifične probleme in potencialne.

Občina Solčava ima prostorski načrt. V dolini velja splošno prepričanje, da bi bilo vanj poleg ostalih rab tal treba vnesti tudi rekreacijske rabe. Tako bi obsegal: 1. »osrednja območja« pod strogim varstvom, 2. »varovalne pasove« s trajnostnim gozdarstvom in rekreacijskimi dejavnostmi in 3. območje raznovrstnejše rabe tal v ostali dolini (Gerl, 2004).

Ključno je vprašanje prometa. Brez motoriziranega prometa bi bilo v dolini malo dohodka in malo življenja. Prometne konice dosežejo vrhunce v poletju. O nosilnih zmogljivostih za avtomobile so bile že obsežne razprave. Načelno so se sporazumeli tudi o mejnih vrednostih. Če bi te ideje uveljavili, bi to pomenilo, da se po določenem številu vozil dolina za avte zapre. Kljub temu da vstopnina predstavlja dohodek Logarske d. o. o., avtomobilistom že svetujejo, naj parkirajo izven doline. Hkrati se v Logarski zavedajo, da bi od tega imela korist Solčava. Logarska d. o. o. se zavzema, da bi Solčava organizirala krožni prevoz do Logarske doline, od česar bi imela korist tudi Solčava, saj turisti prično »trošiti« v trenutku, ko stopijo iz avta. Vendar v Solčavi močno primanjkuje zemljišč. Domačini trdijo, da ni za parkirišče primerne mesta. Obstaja tudi odpor do tega (kar je izrazil eden od vaščanov), da bi bila Solčava parkirišče za krajinski park.

21. Panoramska cesta

Uspeh logarskega eksperimenta je vzpodbudil druge pobude izven doline. Ena od njih je projekt »Panorama«. To je dediščinska pot, ki zajema naravne in kulturne zanimivosti vzdolž razgledne poti, ki preči severno pobočje povodja. Pobuda za »Panoramsko pot« je zrasla po skandinavskem vzorcu iz (demokracičnega, samoorganiziranega) študijskega krožka družin, ki žive ob tej razgledni cesti. Njen namen je bil inventarizirati in dokumentirati njihovo kulturno in naravno dediščino.

Dosedanje rezultate dela krožka predstavlja inventar in opis zanimivih objektov in lokalitet, njihova določitev in pravno zavarovanje (kjer je to potrebno), označitev ter priprava interpretacijskega in promocijskega gradiva. Doslej so napravili le malo poti ali kažipotov, imajo pa načrte, da bi pripravili razgledišča in jih opremili z mizami, klopmi in informacijskimi tablami. Pogovarjajo se o projektih, ki zadevajo lažji dostop do krajevnih jam, do vrelna mineralne vode, boljšo promocijo cerkve Sv. Duha in krajevnih kapelic (19 jih je) in lahko bi jih povezali v »pot kapelic«.

Zahtevnejši predlogi obsegajo ustanovitev »živega muzeja« kmečkih strojev in orodij ter vodnih pogonov na enem od skednjev, obnovo sušilnice za sadje (možen projekt za obnovo domače proizvodnje prehrabnih proizvodov), odprtje kamnoloma okrasnega »marmorja« (metamorfiziran apnenec, poznan kot »solčavski marmor«) - z možnostjo prodaje kamnitih spominkov - in multivizijsko predstavitev Klemenškove kmetije.

sl. 17 - Cerkev Sv. Duha leta 1932 (Stamp) in 2005 (foto: Larkin)
Sveti Duh (the Holy Spirit) Church in 1932 (Stamp) and 2005 (photo: Larkin)
Kirche des Heiligen Geistes (Sveti Duh) in den Jahren 1932 (Stamp) und 2005 (Foto: Larkin)

22. Regionalno združevanje in mednarodno sodelovanje

Solčavani se vse bolj zavedajo potrebe, da se ozro navzven in navznoter in da bo mogoče uresničiti dolgoročne prilike in potencialne koristi, ki izvirajo iz novega geopolitičnega položaja porečja, samo če bodo upoštevali obe perspektivi. Prva kaže na potrebo po povezavi posameznih pobud, ki nastajajo »od spodaj navzgor« kot npr. Logarska d. o. o. ali Društvo Panorama. Druga pa na potrebo po njihovi vključitvi v širši okvir trajnostne lokalne uprave in planiranja. Tako na primer Logarska d. o. o. meni, da bo cilje, ki jih ima za dolino, lažje doseči v širšem prostoru, kjer bi bila dolina eno od žarišč širšega programa trajnostnega razvoja. Pričenja se oblikovati soglasje okrog številnih ključnih vprašanj. Mednje lahko štejemo potrebo po zoniranju vključno z osrednjimi območji, združevanje rekreacijskih površin z marginalnimi ali manj običajnimi dejavnostmi, potrebo, da se vodstvo raje prevzema z zgledom kot pa z recepti in spoznanje, da bo zanimanje raslo ter da se bodo podpora in pobude množile, ko bodo ljudje spoznali prednosti, če sodelujejo.

Predstavniki Solčave kot tudi Logarske d. o. o. in Društva Panorama so v naših intervjujih poudarjali, da se financiranje s strani EU vse bolj usmerja v regionalni razvoj, ne pa več zgolj v posamezne občinske projekte. Pri tem se je pozornost osredotočala na možnosti, ki bi jih območju odprl novi regijski park. Med petimi občinami v Kamniško-Savinjskih Alpah vlada splošno soglasje, da je treba ustanoviti širše zavarovano območje.

Septembra 2004, v času skupnega obiska obeh univerz, je župan Solčave skupaj z župani štirih sosednjih občin podpisal Izjavo o nameri, da se ustanovi regijski park. Ta proces se sedaj nadaljuje. Vendar tako širjenje ali vključevanje trajnosti v praksi predstavlja znatne izzive. Dosedanji uspeh Logarske d. o. o. in Društva Panorama sloni na dejavnostih majhnega števila ljudi ob razmeroma majhnem številu zastopanih interesov.

Ko se je ustanavljala Logarska d. o. o., se prebivalci Robanovega kota pobudi niso pridružili, čeprav imata obe dolini mnogo skupnih lastnosti. Nekateri obiskovalci menijo, da ima Robanov kot vsaj enake krajinske značilnosti. Zaprtost doline bi omogočila tudi razmeroma enostavno urejanje avtomobilskega prometa. Logarska dolina d. o. o. in Robanov kot sedaj sodelujeta. Poleg tega je v širšem območju še en krajinski park: Topla, ustanovljen l. 1966, ki nudi priložnosti za sodelovanje z novim regijskim parkom.

Po osamosvojitvi Slovenije pa se odpirajo tudi možnosti za razpravo o širšem čezmejnem proglašanju zavarovanih območij. Zgornja Savinjska dolina je vključena v omrežje Natura 2000, s čimer je ojačano zavarovanje, ki ga nudi nacionalna zakonodaja in tudi olajšano financiranje varstva. Območje spada tudi v »Zeleni koridor«, ki se razteza od Fenoskandije do Sredozemlja - nekako vzdolž črte nekdanje »železne zavese«. IUCN je ta koridor opredelila kot zametek dolgoročnega ohranjanja krajin.

Vzporedno z dejavnostmi v evropskem merilu so si občine na obeh straneh slovensko-avstrijske meje prizadevale tudi za medsebojno sodelovanje. Tudi na avstrijski strani meje že obstajajo zavarovana območja (Belska Kočna). Ustanovitev regijskega parka na slovenski strani bi se ob pobudah z avstrijske strani lahko povezala v Kamniško-Savinjski čezmejni park. To bi lahko koristilo naravi in ljudem na obeh straneh, pa tudi koordinaciji strateškega upravljanja in dostopu do dodatnih finančnih sredstev, ki sicer ne bi bila dosegljiva. Zaenkrat čezmejno sodelovanje poteka v obliki prostovoljnih neformalnih stikov med občinami.

23. Zaključki; Solčavsko, trajnost in napredek

V tričetrto stoletje, odkar je l. 1932 Stamp obiskal Solčavsko, so vprašanja, ki si jih zastavljamo naravovarstveniki, geografi in ekologi in sâmo Solčavsko, ki smo ga proučevali, doživela ogromne spremembe. Od Stampovega obiska in obiska Brathayeve skupine l. 1971 in 1972 se je v slovar okoljevarstvenikov in geografov prikradla nova beseda: trajnost. Skladnost analitičnega okvira Le Playevega društva - »kraj, delo, ljudje« s tremi stebri trajnosti - »okolje, ekonomija, družba« je očitna. Za časa Stampovega obiska trajnost ni bila pomembna - vsaj zdelo se je, da ni. Kljub pomanjkanju in bedi so ljudje (vsaj do neke mere) živeli »trajnostno«. Ko se kažejo neprijetne posledice sicer »pozitivnih« sprememb tega tričetrto stoletja, postaja iskanje trajnosti vse pomembnejše.

Leta 1932 je skupina raziskovalcev po Stampovih besedah naletela na razmeroma mirno, osamljeno skupnost, ki je temeljila na kmetijstvu in gozdarstvu. Štiri desetletja kasneje sta obiska Brathayeve skupine ugotovila, da sta se okolje in način življenja ljudi spremenila do nerazpoznavnosti; ne samo zaradi napredka, ki so ga prinesla leta, ali vojne, ki je prizadela vso Evropo, ampak zaradi dejavnikov, ki so bili v enaki meri značilni za Slovenijo kot za dolino samo:

šlo je za konec izoliranosti. Brathayeva skupina je ugotovila vrsto sprememb v krajini in gospodarjenju z zemljo, ki jih je bilo mogoče pripisati splošni modernizaciji, posledicam agrarne reforme, zaradi katere so bile kmetije manjše in bolj odvisne od gozdarstva. Kljub povojni obnovi in vračanju razseljenega prebivalstva se je število prebivalcev v regiji počasi, a vztrajno zmanjševalo. Istočasno se je zdelo, da rast (v glavnem domačega) turizma ogroža naravo in način življenja. Več kot tri desetletja kasneje ne preseneča, če je prišlo do nadaljnjih pomembnih sprememb.

Današnje spremembe je mogoče pripisati dvema glavnima dejavnikoma. Prvega predstavljajo osamosvojitve Slovenije, konec socializma in prehod na tržno gospodarstvo. Najpomembnejši rezultat teh procesov je denacionalizacija, zaradi katere se je povečala velikost kmetij in povečal delež gozdov v zasebni lasti. Zaostrile so se tudi socialne neenakosti med tistimi, ki zemljo imajo, in tistimi, ki je nimajo, kot so poudarili nekateri od intervjuvancev.

Med kmeti je ključno vprašanje kontinuitete, še posebej kar zadeva lastništvo posestva. Velja, da je prodaja zemlje ali premoženja (zlasti nedomačinom) zelo nesprejemljiva. Tistim iz Solčave, ki zemlje nimajo, se zdi, da je skoraj nemogoče vstopiti v krog kmetstva - razen s poroko; na kmetijah je tradicija, da iščejo neveste (redkeje ženine) izven Solčavskega.

Drugo temeljno spremembo predstavlja preusmeritev stikov in odnosov z juga na sever. Oboje je postavilo trajnostni turizem (turizem sam že Stampova in Brathayeva skupina gledata kot priložnost in grožnjo hkrati) v ospredje, kar zadeva prihodnost območja.

Obe spremembi prinašata tudi novo vprašanje - namreč kakšen bo prispevek zavarovanih območij k prihodnosti Solčavskega: v manjšem merilu (kot v primeru obstoječih krajinskih parkov), ko zavarovana območja ohranjajo krajino izjemne kakovosti, ali v širšem prostoru novega regijskega parka (širše Zgornje Savinjske doline ali Kamniškega območja kot celote), ki bo mogoče povezan čez mejo z vzporednimi iniciativami v Avstriji.

Krajinski park Logarska dolina in njegov upravljavec Logarska dolina d. o. o. predstavljata jedro tega razvoja kot zgled nečesa novega in dobre prakse na svojem terenu, pa tudi kot ilustracija omejitev in dejansko tudi nevarnosti iniciativ, ki prihajajo »od spodaj navzgor« in zaenkrat niso vključene v širše regionalne programe trajnostnega razvoja.

Geografske (naravne, ekološke) prednosti Logarske doline (izredna krajina, stabilna poseljenost, zaprt dostop) ima - čeprav v nekoliko manjši meri - celotno Solčavsko. Isto velja tudi za socialne (politične, ekonomske) vidike, kot sta skupna zgodovina in socialna povezanost (kapital, zaupanje). Izzivi za Logarsko dolino so v veliki meri isti kot za širše območje. Nosilna (prenočitvena) zmogljivost je omejena, dnevni obiskovalci večinoma prihajajo z avtomobili in razpored obiska kaže po eni strani velike zgoščitve, po drugi pa obdobja »mrtve sezone«. Prav uspeh logarskega eksperimenta je neizogibno poudaril socialne delitve in dohodkovno neenakost in povzročil konflikte interesov in idej med domačini in prišleki, kmeti in tistimi, ki nudijo storitve. Zato so bile koristi od denacionalizacije in od novih priložnosti razvijajočega se turizma razporejene neenakomerno. Negativne posledice propada sistema izpred leta 1990 so posebej prizadele tiste, ki so bili najmanj sposobni izkoristiti te priložnosti.

V celoti je na Solčavskem 45 »velikih« gorskih kmetij (povprečna velikost 150 ha), ki jim je bilo najlažje zbrati kapital za razvoj in razvejanje dejavnosti, posebej za namestitev turistov in trženje prehrabnenih in lesnih proizvodov. Petnajst od teh kmetij že ima turistične sobe in štirinajst jih posebej zanima »ekološko kmetovanje«. Največ napredka v tej smeri omogoča struktura medsebojne pomoči v Logarski d. o. o., kjer družba lahko nudi nasvete glede investicij, razvija turistično ponudbo in infrastrukturo (od učinkovitega kanalizacijskega sistema, označenih poti, trženja preko spletne strani in tradicionalnih oblik ponudbe do publicitete). Imajo tudi ambiciozne načrte za prihodnost, ki še naprej vzbuja zavzetost in navdušenje večine prebivalcev.

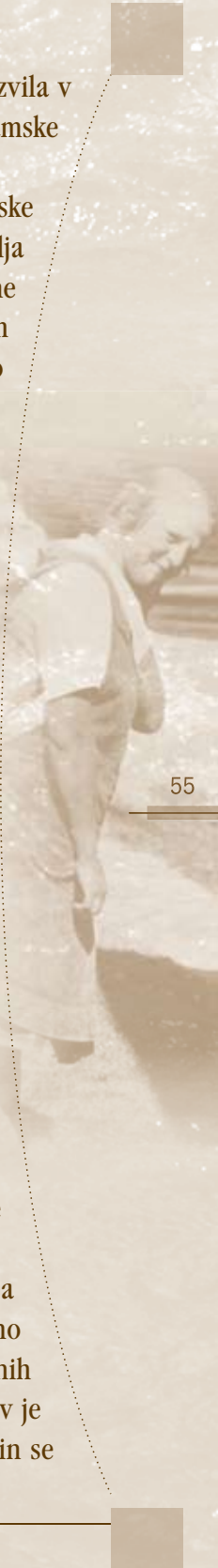
Neobičajno je, da se mladi ljudje po dokončani izobrazbi vračajo na Solčavsko. Posledice tega se kažejo v obnovljenih in dobro vzdrževanih stavbah s pogostimi predelavami ali prizidki za rastoče družine.

Logarska dolina in vse Solčavsko čimprej potrebujeta popestritev dejavnosti za obiskovalce, podaljšanje turistične sezone, razvoj in trženje blagovne znamke domačih proizvodov ter vključitev lokalnih dejavnosti v širše okvire pobud.

Ponovna vzpostavitev Solčave kot centra turističnih dejavnosti je pomembna, če naj bi se koristi trajnostno porazdelile po vsem območju. Logarska d. o. o. in turistične kmetije so se pravilno usmerile na zahtevnejši del trga. Vendar ima tudi Solčava znatne možnosti, da razvije svoje lastne tržne niše, s katerimi bi

prestregla čas in denar prehodnih in dnevnih gostov. Če bi se Solčava razvila v turistični center, bi strateško povezala vse tri doline in severni del Panoramske poti v zanimiv turistični proizvod.

»Trajnost« pomeni več kot le dolgoročno ohranjanje določene gospodarske dejavnosti. In tudi več kot hkratno ohranjanje naravnega in kulturnega okolja (ki ga v vsakem primeru neizbežno v znatni meri spreminjajo turistične dejavnosti same). Pomeni tudi pravično porazdelitev koristi. V najslabšem primeru turizem lahko postane zajedavska industrija, ki redkim daje slabo plačano sezonsko zaposlitev, preusmerja investicije od ostalih potreb in odvaja profite zunanjih investorjev ven iz območja, hkrati pa razvrednoti naravno in kulturno okolje, zaradi katerega obiskovalci v prvi vrsti prihajajo. Mogoče je reči, da se je Solčavsko tem nevarnostim doslej uspelo izogniti. Vendar je treba poudariti, da je »trajnostni turizem« v najširšem celostnem pomenu okoljski bistrourni nesmisel. Bolj ko je ekonomsko in socialno blagostanje nekega območja (v primeru Solčavskega tudi njegova okoljska kakovost) odvisno od tujega namesto domačega turizma, bolj postaja potovanje pomembna postavka v izračunu koristi in stroškov. V današnjem prometu to pomeni potovanje po cesti in vse bolj z osebnim avtomobilom ali letalom. Okoljske škode, ki jih povzročata potovanje po cestah in po zraku, so dobro znane. Celo v »najtrajnejšem« primeru je mogoče (turistično) okolje kateregakoli kraja ohranjati na račun bolj razpršene okoljske škode drugod. Poleg tega obstajajo še druga nasprotja. V ekonomiki turizma nastopajo posamezniki in skupine s »presežnim« razpoložljivim dohodkom, ki kupujejo blago in storitve od gostiteljev, ki jim ta zaslužek predstavlja osnovni dohodek. Zato turizem vsaj v nekem smislu nikdar ne more ustvariti bogastva - le porazdeli ga lahko. Tudi v kulturnem smislu se turizem vselej dotakne krajevnega življenja in običajev; »opazovanje turistov« neizbežno postane del okolja in del kulture. Med intervjuvanci je prevladovala zaskrbljenost, da bi porast turizma (ali še bolje menjava domačih turistov s tujimi) prizadela krajevno kulturo in tradicijo. Nobenega od teh problemov ni mogoče rešiti znotraj Solčavskega, treba pa jim je posvetiti pozornost. Podaljševanje bivanja gostov ne le poveča količino denarja, ki ga potrošijo v območju, ampak tudi zmanjša število prepotovanih kilometrov na obiskovalca in dan. Lokalno gnečo enodnevnih obiskovalcev je mogoče zmanjšati (in razporediti dohodek od njih) s programi »parkiraj in se pelji«.

Trženje krajevnih proizvodov zadrži več dohodkov od turizma in lahko ohranja rabe tal (paša, gozdarstvo), koristne za krajino in divjad. Tudi interpretacija krajevne dediščine ima lahko pomemben vzgojno-izobraževalni učinek; povečuje ozaveščenost, razumevanje in skrb za izročilo - pri obiskovalcih in njihovih gostiteljih. Tudi kulturne dejavnosti, pa naj gre za obrtne izdelke, kulinariko ali glasbo, morajo biti pomembne tudi za njihove izvajalce in ne smejo degenerirati v blede kopije samih sebe.

Na splošno je turizem lahko zelo velika pridobitev v uravnovešenem podeželskem gospodarstvu, pod pogojem, da si ostalih sektorjev in dejavnosti ne podreja, ampak jih dopolnjuje. V splošnem Logarska to ravnotežje dosega, pa tudi Solčavsko bi ga lahko.

Za ta proces so osnovnega pomena pobude »od spodaj navzgor«, kot na primer Panoramska pot. Na Solčavskem človeškega kapitala (znanja, veščin in sposobnosti) ne manjka. Tudi socialnega (povezanost, zaupanje, medsebojno razumevanje) ne. Iniciative »od spodaj navzgor« je treba povezati s strateško koordinacijo in spodbudami »od zgoraj navzdol«.

Dolgoročno zahteva gospodarsko in socialno blagostanje Solčavskega in širše Zgornje Savinjske doline resnično regionalni pristop, ki bo temeljil na formalni ustanovitvi in udejanjanju potencialnih prednosti regijskega parka. To bo zahtevalo usklajeno politiko v krajinskem merilu, povezano s čezmejnimi pobudami; v doglednem času morda čezmejni regijski park v širši Evropi.

Ključnega pomena je uprava. Nelahka zgodovina lokalne uprave (in samoumevna nezaupljivost lokalnih skupnosti v stikih s sosednjimi) pomeni, da je enakost glede priložnosti problematična.

Solčavsko je poseben kraj in bilo bi presenetljivo, ko bi zaključki naše študije ne bili območno-specifični. Njegova krajina, ekologija in okolje so izredno kakovostni. Gotovo obstajajo nevarnosti - predvsem s strani turizma in razvoja, vendar se jih domačini v splošnem dobro zavedajo in so odločeni, da bodo ohranili naravne prednosti območja. Največji izzivi se napovedujejo na socialnem in gospodarskem področju: »v prihodnjih 50 letih se v zavarovanih območjih največje spremembe ne bodo zgodile v njihovi naravi, ampak v socialni strukturi tam živečih ljudi« (Anko, 2004).

Danes »ni dvoma, da je Solčavsko spet na razpotju: številčnost prebivalstva se je zmanjšala, cene lesa so izjemno nizke, ni omembe vrednega trga, ki bi nagrajeval boljše kvaliteto (dražjih) kmetijskih proizvodov, upanja za zaposlitev mladih so

majhna, možnosti za začetek vitalne industrije so omejene, meje nosilne zmogljivosti narave v območju so očitne, tradicionalni turistični trg ni bil redefiniran... in tako naprej. Po drugi strani pa so tu sposobni ljudje, ki hočejo ostati na Solčavskem, ki ni več »problematično obmejno območje« - ravno nasprotno: preko Pavličevega sedla je bilo povezano s sosednjo Avstrijo. Solčavsko ima resnične ambicije, da postane jedro (morda čezmejnega) regijskega parka (Kamniško-Savinjske Alpe) in dogajanje v Logarski dolini je le vzorec možnih razvojnih scenarijev za celotno območje (Anko, 2004).

24. LITERATURA

Anko, B. 2004: Retrospect-Prospect. V: Skupni terenski modul. Solčava, Slovenija. Univerza v Londonu, Univerza v Ljubljani, 6 s.

Anon. 1932 a: Pismo iz Logarske doline. Slovenski narod, 6. avg. 1932, s. 7.

Anon. 1932 b: Težak položaj naših kmetovalcev. Slovenski narod, 19. avg. 1932, s. 2.

Boardman, D. (ured.) 1973 a: Brathay Exploration Group, Slovene Studies 1971 and 1972, Brathay Hall Trust, Ambleside, Westmoreland, 62 s.

Boardman, D. 1973 b: The Slovene Setting. V: Boardman 1973 a, s. 9-13.

Boardman, D. 1973 c: Agricultural change in the Savinjske Alps. V: Boardman 1973 a, s. 14-21.

Boardman, D. 1973 d: Solcava forty years after Stamp. Geographical Magazine 1973, s. 726-730.

Davies, A. 1933 a: Settlement. V: Stamp, 1933, s. 25-27.

Davies, A. 1933 b: The sociological change of the community and its response to modern changes. V: Stamp, 1933, s. 51-55.

Gerl, T. 2004: Načela varstva naravne dediščine na primeru Krajinskega parka Logarska dolina. (Magistrsko delo), Ljubljana, Univerza v Ljubljani, XI + 184 s.

Gorjan, B. 2003: Zavezniške misije na Koroškem in Štajerskem 1944-45: operacija Avstrija. Koper, Založba Lipa, 190 s.

Kermauner, B. 1934: Slovene Studies, The Le Play Society, London 1933. Plan. vestnik 1934; 126-127.

Lenar, A. 2004: Logarska dolina Ltd. The Company for Development of Logarska Valley. V: Skupni terenski modul. Solčava, Slovenija, Univerza v Londonu, Univerza v Ljubljani, 1 s.

Lenarčič, M. 2004: Tourism in Slovenia. V: Skupni terenski modul. Solčava, Slovenija, Univerza v Londonu, Univerza v Ljubljani, 1 s.

Lipnik, A. 2004: Forestry in Logarska dolina / Study Circles. V: Skupni terenski modul. Solčava, Slovenija, Univerza v Londonu, Univerza v Ljubljani, 2 s.

Logarska dolina d. o. o. 1992: Strategija razvoja Krajinskega parka Logarska dolina (Povzetek). Solčava, Logarska dolina d. o. o., 5 s.

Logarska dolina d. o. o. 2003: Plan dela podjetja Logarska dolina d. o. o. za obdobje 2003-2007 (Predlog). Solčava, Logarska d. o. o., 13 s.

Rolph, M. 1973: The village of Solčava. V: Boardman 1973 a, s. 41-50.

Skoberne, P. 1972: Angleži na Solčavskem leta 1972. Plan. vestnik 1972; 570-571.

Slapnik, M. 2004: Tourism in Solčavsko. V: Skupni terenski modul. Solčava, Slovenija. Univerza v Londonu, Univerza v Ljubljani, 2 s.

Stamp, L. D. 1933: Slovene Studies, London, The Le Play Society, 70 s.

Štifter, S. 1997: Gozdovi in gozdarstvo v občini Solčava. (Diplomsko delo), Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, 30 s.

Vider, V. 2004: Zapiski o Solčavi in njeni okolici. Solčava : občina, 160 s.

25. USTNI VIRI

1. CIGALA, ANTON - lastnik bencinske črpalke
2. FIRŠT, JANEZ - študent
3. GRUDNIK, MIRKO - kmet, kmetija Rebernik
4. GRUDNIK, TINKA - kmetica, kmetija Rebernik
5. HAUDEJ, DAMIJAN - upokojen šofer avtobusa
6. IKOVIC, EDO - prodajalec v kiosku pri slapu Rinka
7. KLEMENŠEK, ALEŠ - kmet in podjetnik, kmetija Ložekar
8. KLEMENŠEK, VOJKO - župan
9. LENAR, URŠA - študentka
10. LOKAN, BOŠTJAN - študent
11. MATK, KLEMEN - kmet, kmetija Matk
12. MLAČNIK, BLAŽ - študent
13. MLAČNIK, JOŽE - kmet, kmetija Juvanija
14. MOLAN, SILVESTER - župnik
15. OREŠNIK, MARTA - učiteljica
16. PETEK, MARTIN - najemnik restavracije v Logarski dolini
17. PLESNIK, DARKO - kmet, kmetija Plesnik
18. PLESNIK, FRANCI - direktor hotela
19. PODBREŽNIK, FRANCI - glasbenik (animator v Logarski dolini)
20. PRODNIK, BERNARDA - občinska uslužbenka za kmetijstvo idr.
21. ŠTIFTAR, ALBINA - študentka (predstavnica društva »Panorama«)
22. ŠTIFTAR, KATJA - študentka
23. ŠTIFTAR, STANKO - gozdar

Gostitelji:

Lenar, Avgust

Lipnik, Alojz

Slapnik, Marko

Vodstvo, predavatelji:

Anko, Boštjan

Anteric, Marija

Clarke, Richard

Gerl, Tomaž

Košćak, Marko

Lenarčič, Marko

Mitchell, Ian

26. SODELUJOČI PRI DELU RAZISKOVALNE SKUPINE V LETU 2004

sl.18 - Člani skupnega modula univerz v Ljubljani in Londonu z gostitelji septembra 2004 (foto: Poličnik)
Members of the joint Ljubljana-London University visit, with hosts, September 2004 (photo: Poličnik)
Mitglieder und Gastgeber des gemeinsamen Universitätsmoduls in Ljubljana und London im Jahr 2004
(Foto: Poličnik)

Študentje/ke:

1. AVERY, SIMON
2. BARR, ANNE
3. BIDOVEC, MAJA
4. BOHINEC, SAŠA
5. DYKE, PHIL
6. GABROVŠEK, MARKO
7. GLUK, LOJZE
8. GORDON, BELINDA
9. KOPČAVAR, NINA
10. LARKIN, DAVID
11. MIKUŠ, TINA
12. PAGE, DAVID
13. RUDOLF, MOJCA
14. ŠETINA, TINA
15. ŠTURM, TINA

NEKAJ MISLI O TRAJNOSTNEM RAZVOJU SOLČAVSKEGA (B. Anko)

1. Uvod

Solčavsko je zaznamovala spoštovanja vredna in težka zgodovina. Skupna usoda požganega kraja in kmetij pa je Solčavanom verjetno prizanesla s še eno delitvijo, zaradi česar je pogled v prihodnost lažji. Povojno obdobje je sicer obnovilo požgane domove, marsikaj pa se je spremenilo v duhu kraja, ki je bil v svoji odmaknjenosti vajan odločati o svojih stvareh in jih reševati, kot je najbolje vedel in znal.

Na povojni razvoj Solčavskega sta vplivala predvsem bližina državne meje in sodobno hotenje, da se odmaknjeni kraj čim bolj vključi v takratne družbene tokove, pri čemer pa ni bila upoštevana njegova kulturna specifika dotedanje samozadostnosti.

Razvoj Solčavskega so v veliki meri usmerjale naravne vrednote in lepota območja:

1931	Celjska podružnica SPD kupila 426 ha zemlje na Okrešlju, da bi ustanovila narodni park.
1949	Robanov kot zavarovan kot »prirodna znamenitost« (Ur. l. LRS 7-33/50).
1986	Robanov kot in Logarska dolina z odlokom občine Mozirje proglašena za »krajinska parka« (Ur. l. SRS 27/87), hkrati pa še več »naravnih znamenitosti«.
1992	Ustanovljena Logarska d. o. o. s koncesijo za upravljanje krajinskega parka; družbeniki so posestniki v Logarski dolini.
1998	Solčava postane občina.
2004	Ustanovljeno Društvo Panorama; včlanjene kmetije ob Panoramski cesti. Namen: »razvoj in ohranjanje naravne, kulturne in etnološke dediščine«.
2005	Pet občin in MOP podpisalo sporazum o ustanovitvi regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe.

S tem ko je Solčava postala občina, je zopet dobila možnost večjega vpliva na dogajanja in razvoj v svojem območju. Pri tem ne gre za kratko- in srednjeročno načrtovanje prihodnosti občine in njenega razvoja, ki je itak obvezen sestavni del normalnega delovanja občine, ampak za dolgoročne strateške opredelitve, o katerih se bo verjetno strinjala velika večina prebivalcev in bodo veljale ne glede na spremembe v občinskem vodstvu ter ne glede na bolj ali manj ugodne finančne razmere ali trenutne trende v širšem okolju. **V bistvu gre za vizijo trajnostnega razvoja, ki bo dolgoročno usmerjala ekonomske, socialne in ekološke vsebine opredelitev razvoja posameznih, za razvoj občine vitalnih področij.** Občasno naj bi se ta vizija revidirala, enako tudi v njej zastavljene prioritete izvajanja posameznih nalog, stalno (letno) pa naj bi se spremljali učinki (ekonomski, socialni in ekološki) izvedenih ukrepov.

Oblikovanje, spremljanje, spreminjanje teh tez naj bi vodil poseben nepolitičen, po načelih civilne družbe sestavljen zbor (kolegij, forum) za trajnostni razvoj, ki bi pripravljal gradiva / predloge vsakokratnemu občinskemu vodstvu - in vsem Solčavanom. Zbor naj bi zastopal vse razvojne interese v občini (navedene v poslovniku), bil naj bi operativno majhen, mandat (z možnostjo enkratnega podaljšanja) naj bi trajal 4 leta, polovica članov pa bi se vselej menjala sredi mandata občinske uprave, da bi se zagotavljala kontinuiteta dela. Naloga zbora bi bila predvsem, da pripravlja vizijo dolgoročnega trajnostnega razvoja občine ter o njenem izvajanju letno poroča občanom in občinski upravi.

Pričujoče teze torej nikakor niso dolgoročni načrt trajnostnega razvoja občine. Služile naj bi zgolj kot opomnik, da je bistvo trajnostnega razvoja hkratna usklajenost vseh njegovih socialnih, gospodarskih in ekoloških vidikov, da poudarjanje enega od njih ne more in ne sme iti na škodo drugih dveh.

Začasni predlog tem, med katerimi naj bi zbor določil prioritete in oblikoval svoje predloge, bi lahko obsegal vsaj naslednja področja:

1. Dolgoročne razvojne perspektive
2. Ljudje
3. Inventura občinskega premoženja
4. Kapital

5. Naravni viri:
- prostor
  - gozd
  - minerali
  - ribe
  - voda
  - les
  - divjad
  - zdravilna zelišča, gobe, jagodičje

6. Kakovost okolja

7. Naravna dediščina / vrednote

8. Kulturna dediščina (materialna, nematerialna)

9. Ohranitev identitete kulturne krajine

10. Varnost

11. Infrastruktura

12. Promet

13. Kmetijstvo

14. Gozdarstvo

15. Obrt in industrija

16. Turizem

17. Razvoj ustanov in dejavnosti občinskega središča

18. Čezmejno sodelovanje

2. Dolgoročne razvojne perspektive

Pri odločanju za eno ali drugo strategijo trajnostnega razvoja je bistvenega pomena odgovoriti na vprašanja »Kaj (kot občinska skupnost) smo in kaj hočemo biti - čez 20 ali 50 let?«, »Kaj imamo in česa ne?«, »Hočemo biti bleda kopija Kranjske gore, Železnikov, kraške ali kočevske vasi, ali imamo dovolj moči, da ohranimo samosvojost?«, »Kakšna naj bo ta samosvojost in kdo bodo njeni nosilci?«, »Kdo so nosilci trajnostnega razvoja?«.

Navidezpreprosta, a bistvena vprašanja, o katerih mnogokrat ne premišlujejo ne posameznik ne družina - kaj šele skupnost mnogih interesov.

V času dveh, treh človeških generacij je Solčavsko gledalo svoje preživetje in prihodnost v samooskrbnem kmetijstvu, tržno usmerjeni živinoreji, dohodku iz gozda, množičnem turizmu, ekoturizmu... In kaj pride za tem? Menda ne beg iz doline in razprodaja zemlje?

Celoten prihodnji razvoj je treba gledati kot zbir najboljšega, kar je vsaka od poprej naštetih dejavnosti za Solčavsko pomenila. Iskanje prihodnosti ne bo šlo v smeri iskanja ene same »idealne« dejavnosti, ampak v smeri iskanja skladnega

sožitja vseh teh dejavnosti (ki so del solčavske identitete) - in še katere zraven - na osnovi trajnostnega razmišljanja. Obstojnost in moč gorskih ljudi in njihovih kmetij je v njihovi konservativnosti (v dobrem pomenu besede), v nezaupanju do nepreverjenih novotarij, pri katerih v neugodnih naravnih pogojih ni ravno mnogo manevrskega prostora za popraviljanje napak. Zato naj bi se podobno premišljeno v iskanju razvojnih poti obnašala tudi celotna skupnost (občina). Ob danostih, v katerih živi, niti nima prilike, da bi delala velike korake - v napačno smer. Vedela pa naj bi, kam hoče.

3. Ljudje

Od vseh virov je v Solčavi, ki ima manj kot 600 prebivalcev, eden najredkejših prav človek. Ob majhnem številu ljudi, primernih za mnenjske voditelje, tiste, ki bodo odločali o stvareh, vodili kmetije ali manjša podjetja, je pomemben vsak posameznik. To pomeni posebno skrb pri kadrovanju, pa tudi posebno kakovost življenja v skupnosti, ki bi se tega zavedala. Skupnost bi si morala z načrtno personalno politiko prizadevati:

- da neformalno izbere ljudi, ki bodo uživali zaupanje večine in pomagali pri kadrovanju
- da iščola ljudi za poklice, ki so / bodo na Solčavskem potrebni
- da te ljudi zadrži s tem, da ustvarja (ali omogoča ustvarjati) ustrezna delovna mesta
- da ustvari delovno in bivalno okolje, ki bo privlačno za celoten razpon izobrazbenih in poklicnih profilov. Le tako okolje bo ljudi pritegnilo nase in na svojo usodo.
- da ustvari kar največ ustreznih delovnih mest in s tem omeji že dnevno migracijo
- da v okviru možnosti oblikuje ustrezno štipendijsko politiko
- da mladim družinam omogoči ustvariti zadovoljive bivalne pogoje
- da z andragoškim izobraževanjem ohranja sposobnosti odraslih, da reagirajo na izzive širšega okolja, ki se nenehno spreminja.

Kljub temu da je občina po površini majhna in ima razmeroma malo prebivalcev, so naravne danosti (relief, včasih tudi odmaknjenost ali težja dostopnost) občinsko skupnost razdelile na nekaj delov (npr. vas Solčava, Robanov kot, Logarska dolina, Matkov kot, Panoramska cesta, Podolševa) - dejansko interesnih

skupin, ki se med seboj v marsičem tako razlikujejo, da pravzaprav potrebujejo lastne dolgoročne razvojne načrte. Žive v različnih pogojih in imajo zato različne razvojne možnosti, prioritete - in tudi prednosti. Če naj bi se Solčavani združili okrog kakršnegakoli enotnega cilja, bo treba te razlike spoznati, priznati, upoštevati in oceniti prispevek, ki ga vsak tak del skupnosti lahko da k uresnitvi skupne ideje.

4. Inventura občinskega premoženja

Kot dober gospodar bi morala vsaka občina imeti natančen in pravno urejen inventar nepremičnega premoženja. Pri tem ne gre samo za nepremičnine, ki so slučajno napadle v ta fond, ampak za njegovo strateško usmerjanje skladno z razvojnimi usmeritvami.

Običajno take nepremičnine prinašajo nekakšno (skromno) rento - če že ne izgube; v takem primeru pa bi morali razmišljati o njihovi razvojni vlogi, ko bi občina s fondom nepremičnin aktivno gospodarila in na ta način usmerjala razvoj. Pri tem gre zlasti za:

- menjave
- nakupe
- dokupe
- odprodaje

»strateško lociranih« nepremičnin, ki bi dolgoročno usmerjale prostorski razvoj (naselitev, obrt, turizem, komunalni objekti, manjši naravovarstveni kompleksi itn.) ter omogočale, da ga občina aktivno usmerja v javnem interesu.

To v enaki meri velja za zemljišča kot za stavbe.

5. Kapital

Gospodarski vidik je eden od treh temeljnih stebrov trajnosti. Verjetno se nikdar ne zavedamo, kako tesno je povezan z njenim socialnim in ekološkim vidikom.

Po biološki logiki osmoze ali ekonomski logiki globalizacije se zdi povsem normalno, da si nerazvita območja prizadevajo pritegniti zunanji kapital. Pri tem seveda ni nobene garancije, da bo pretežni del dobička, ki ga bo ustvarjal, ostal v tem območju. V najboljšem primeru bo ostajal, dokler ne bodo minile

relativne prednosti danega okolja, sicer pa bo odtekal tja, kjer bo obetal večji donos. Tak kapital ne spoštuje ekološkega stebra trajnosti in ruši socialnega.

Današnje Solčavsko - tako, kot je - z vsemi naravnimi lepotami je idealen poligon za taka kapitalska vlaganja, če občina tega v svojih razvojnih načrtih ne bo upoštevala. Sicer bo profit odtekel, domačini bodo ostali na manj kvalificiranih delovnih mestih, na katerih ne bodo mogli vplivati na razvoj svojega sveta, ostale bodo okoljske obremenitve. Ob najbolj črnem scenariju se kapital prične umikati, kakovost storitev upadati in če (ko) bodo nosilne zmogljivosti naravnega in socialnega okolja presežene, se bo tak kapital umaknil.

V zavarovanih območjih naj bi veljale druge ekonomske zakonitosti: razvijala naj bi se ob spoštovanju narave in domačih prebivalcev in njihovih polnih osebno-razvojnih možnosti. V ekonomskem smislu naj bi rasla iz domačega kapitala, ki bo svoj oplemeniteni del vračal naravnemu, družbenemu in ekonomskemu okolju. Taka organska rast je v bistvu osnova trajnostnega razvoja. Zato bi morala občina tudi na tem področju postati eden močnejših akterjev in tako obliko aktivno podpirati tudi med domačimi interesi - posameznimi ali skupnimi. Domačin, ki bo investiral v svoj kraj, se bo še trdneje povezal z njegovo prihodnostjo - in uspehom. Zato naj bi občina v mejah možnega poskrbela za razvoj hranilno/posojilne službe, razpis občinskih obveznic za posamezne strateške projekte in druge ustrezne oblike javno-zasebnega partnerstva.

6. Naravni viri

Skoraj praviloma so se današnja zavarovana območja ohranila v tako prvinski obliki predvsem zato, ker ne razpolagajo (in nikdar niso) z izjemnimi naravnimi viri, katerih izkoriščanje bi njihov razvoj preusmerilo iz tradicionalne (robne) agrarne eksistence. Tako je tudi na Solčavskem (za razliko npr. od Črne), le da je vrednostni sistem naravnih virov prevrednoten. Namesto njihovi količini največ pozornosti posvečamo njihovi kakovosti. Tako prevrednotenje bi moralo odsevati tudi iz dolgoročnih razvojnih planov občine. Njegovo rdečo nit je mogoče opisati nekako takole: Solčavsko razpolaga z razmeroma maloštevilnimi in skromnimi naravnimi viri. Ti viri danes niso več edini, so pa pomemben vir preživetja. Zato jih je treba čim bolj oplemeniniti, dodati jim kar največjo dodano vrednost - s predelavo oziroma kar najvišjo stopnjo finalizacije.

- **prostor:** Trajnostni razvoj občine je tesno povezan z njeno prostorsko politiko. Bolj kot majhnost občine (102 km²) je v primeru Solčavskega odločujoča struktura njenega prostora glede na nagib in osončenje. S tem so omejene prostorske možnosti uvajanja novih dejavnosti - tudi poselitve. Hkrati nastajajo (in bodo) pritiski na primerne površine (npr. za taborne ali parkirne prostore).

Določene možnosti razbremenitve teh pritiskov lahko iščemo v Solčavi sami, kjer obstajajo možnosti za bivanje ljudi z zaželenimi poklici, medtem ko bi pritiske za gradnjo počitniških hišic lahko delno razbremenili s preureditvami nekaterih obstoječih solčavskih stavb v počitniške apartmaje, ki bi jih lastniki / občina lahko prodali ali oddajali v dolgoročni najem.

- **obdelovalna zemlja:** Včasih je odločala o gostoti poselitve, celo o preživetju. Danes je proces ozelenjevanja močno napredoval. Njive so vse redkejše, travnikov je več. Pri 80% gozdnatosti so zaplate kmetijskih zemljišč del krajinske identitete. Mnoge (npr. rekreacijske) rabe - parkirišča, šotorišča, smučišča, igrišča itn. lahko dajejo višji donos od kmetijskih, vendar krajini jemljejo tradicionalno identiteto.

- **voda:** Odvisno od geološke podlage je voda nekdanj vplivala na poselitev in njeno gostoto. Solčavsko je povirni svet. Ob premišljenem upoštevanju prihodnjih trendov čista pitna voda lahko postane najpomembnejši naravni vir Solčavskega. Upoštevati je treba tudi možnosti zaenkrat nekomercialnega (=turističnega) izkoriščanja mineralnih vrelcev, slapov, izvirov itn. ter z naravovarstvom usklajenega izkoriščanja potokov v energetske namene.

- **gozd:** Po zakonu o gozdovih gozd opravlja vrsto ne le proizvodnih, ampak tudi ekoloških in socialnih funkcij, ki jih je mogoče (tradiciji primerno) tržiti, ko bi za to obstajala politična volja. Sistem subvencij v kmetijstvu, ki ohranja določene načine kmetovanja, je zlahka prenosljiv v gospodarjenje z gozdovi, kjer načini obravnave gozda, ki jih predpisuje zakonodaja, po eni strani otežujejo gospodarjenje z gozdom (prim. Avstrijo), po drugi pa blagodejno vplivajo na klimo, vodne razmere, varstvo pred erozijo, na rekreacijo, biodiverzitetu itn. Usmeriti se bo treba v aktivnejše trženje drugih gozdnih dobrin (ne le lesa) in storitev, kar bi lastnikom gozdov posebej v gorskih in zavarovanih predelih skladno z 71. čl. Ustave RS zagotavljalo ne velike, ampak stalne dohodke, ki bi prispevali k trajnosti njihove eksistence.

- **les:** Povprečna gozdna posest na Solčavskem znaša okrog 70 ha in letni posek 250 - 350 m³ na posest. Ob sedanjih cenah lesa to opozarja, da solčavske kmetije

dolgoročno ne bodo mogle preživeti zgolj od prodaje neobdelanega lesa, ampak bo treba zagotoviti kar najvišjo stopnjo njegove obdelave. Poleg tega bi dosegli dvakrat ugoden učinek, če bi les načrtneje uporabljali kot tradicionalni gradbeni material (kritina, gospodarska poslopja...) in ga predelovali v vrtno pohištvo, vrtni šah, studence, korita, parkovno turistično opremo (npr. klopi, mize, ki jih je zaenkrat pogrešati), odpadke pa uporabiti za ogrevanje.

- **minerali:** Razen »solčavskega marmorja« Solčavsko nima kamnin, ki bi bile širše tržno zanimive, tudi zaradi znatnih prevoznih razdalj.

- **divjad:** Divjad je del gozda, od katerega pa lastnik nima nikakršnih dohodkov (kvečjemu škodo na gozdnem podmladku in na kmetijskih površinah). Zato bi si morala občina prizadevati, da bi v povezavi s podobnimi območji (zavarovanimi, območji z omejenimi možnostmi kmetovanja itn.) dosegla pravično rešitev odškodnin ne le za direktne škode, ampak za lovnogospodarsko izkoriščanje divjadi nasploh - ne glede na doktrino ali sistem upravljanja z divjadjo. Kot del gozda, ki je kot premoženje obdavčen (?), naj bi bila divjad tudi del dohodka od gozda.

- **ribe:** Količinsko ribolov verjetno ne predstavlja pomembne postavke. Vendar gre tu za princip, da občina učinkovito gospodari s svojimi naravnimi viri (v okviru strokovnih načrtov seveda) in za dejstvo, da občina ni onesnaževalec, ampak (glede na splošno usmeritev gospodarstva) dobaviteljica čiste vode, ki je osnovni pogoj za razvoj ribištva - in je zato upravičena do neke odškodnine. Tudi na tem področju se bodo podobno kot pri lovnem gospodarstvu morali nekateri pravni in miselni vzorci spremeniti. Tudi to sodi v trajnostni razvoj in načelo pravičnosti.

- **nabiranje zdravilnih zelišč, gob, čebelarjenje itn.:** V glavnem gre za materijo, ki jo obravnava 5. čl. Zakona o gozdovih. Glede na to, da gre za zavarovano območje z občasnim množičnim obiskom, bi kazalo v okviru dane zakonodaje pravico do teh dejavnosti omejiti predvsem na domačine (če se to zdi primerno), izvajanje nereguliranih dejavnosti pa nadzorovati s pomočjo nadzorniške službe, ki bi delovala predvsem v visoki sezoni.

7. Kakovost okolja

Pogojno rečeno je poleg miru in čistega zraka (promet!) naravna lepota ena glavnih privlačnosti Solčavskega. Vse to je seveda tesno povezano s kakovostjo okolja. Skrb zanjo se najprej začne pri stalnih prebivalcih (odpadki, komunalne

odplake, ogrevalni sistem) in nadaljuje pri obiskovalcih (red, promet, stranišča, odpadki itn.). Težko je namreč promovirati »neokrnjeno« naravo ob neurejenem okolju.

8. Naravna dediščina

Raziskave kažejo, da obiskovalci (razen nekaj objektov) le slabo poznajo naravno dediščino oziroma vrednote Solčavskega. Za oblikovanje ponudbe enakomernejšega, letnemu času primernega obiska je potreben podroben inventar, ki bi vključeval tudi stopnjo ranljivosti teh vrednot.

Kot vzorec ozaveščanja, pravno-odškodninske ureditve odškodnin, dostopa, ev. vodenja, koncesij itn. za vsa zavarovana območja bi v tak inventar morali vnesti tudi podatke, ki zadevajo ta vprašanja. Od njihove ureditve je odvisna kakovost srečanja s tovrstno naravo - in njegova varnost - za domačina in obiskovalca.

9. Kulturna dediščina

Kulturna dediščina - materialna in duhovna - je temelj identitete človeške skupnosti. Solčavsko je s požigom med drugo svetovno vojno izgubilo mnogo materialne kulturne dediščine, v minulih desetletjih je odšlo v pozabo mnogo nematerialnega izročila - in še odhaja. Zato bi morala biti skrb za ohranitev kulturne dediščine v bežečem času ena prednostnih nalog. Ta skrb ima dve razsežnosti. Prva je ohranjanje in reševanje dediščine (inventarizacija, posnetki arhitekture, delo v arhivih, zbiranje (ne)materialnih starožitnosti, ustnega izročila, varstvo za Solčavsko značilnih pasem in sort, običajev, rekov, modrosti, opravil, anekdot, glasbenega izročila, ohranjenih (?) ljudskih pesmi, narečja, spominov na nekdanje življenje in ljudi...). Druga je vključevanje tako rešenega in ohranjanega v sedanji utrip življenja na dostojanstven, spoštljiv način, ki bo domačinom vračal dostojanstvo in samospoštovanje - ne le v »prirejenih turističnih« predstavitvah za obiskovalce, ampak v prvi vrsti za Solčavane same - z občasnimi tematskimi razstavami, študijsko knjižnico, arhivom (pa čeprav kopij), prireditvami itn. Samo ljudje s ponosno zavestjo o svoji preteklosti bodo lahko enakovredni sogovorniki obiskovalcem, katerim ne bodo ponujali le (tradicionalne) hrane in pijače...

Ohranjanje kulturne dediščine je živa kultura sama. Zato bi posebej občina v okviru svojega kulturnega programa lahko (so)financirala raziskave (diplomske naloge, poletni tabori, študijski krožki) lastne identitete in za svoje občane načrtno razvijala elemente kakovosti življenja s tega področja.

Morda bi k razvijanju identitete prispevalo tudi, ko bi si občina izbrala »svojo« rastlino, npr. nagnoj, in pospeševala izdelke iz nagojevine, zbirala take umetnine in občasno prirejala srečanja rezbarjev / kiparjev samoukov, ki bi ustvarjali iz tega lesa, in tako ustvarila majhno galerijo, ki bi gostovala v kateri od občinskih ustanov.

10. Ohranitev identitete kulturne krajine

Način poselitve Solčavskega je najbolj neposreden odgovor na vprašanje, kako se je človek prilagodil naravnim danostim - reliefu, nadmorski višini, ekspoziciji, matični kamnini, razpoložljivim vodnim virom, kakovosti in količini obdelovalne zemlje itn. Vse to daje pečat solčavski krajini. Podobno velja za razpored rabe tal. Domačini o teh stvareh mnogo vedo. Mnogo so tudi pozabili. Obiskovalcu (in načrtovalcu prihodnjega razvoja) pa je to večinoma neznano.

Razumevanje teh danosti odpre drugačen, bolj poglobljen pogled na to kulturno krajino, njen nastanek in razvoj. Odpre razumevanje njene identitete. To ni snov izključno študijskih elaboratov. Spet mora postati splošna vednost med domačini in obiskovalci, ki bodo za lepoto tega sveta odkrili neki »grand design«, ki se je razvijal stoletja. Ob obremenitvah, ki jih pomeni turizem, in spremembah, ki jih ta prinaša v življenje Solčavskega, je ohranitev identitete solčavske kulturne krajine pomembna razvojna naloga. Poleg temeljnega proučevanja nosilcev kvalitete (lepote, ohranjenosti) te krajine se bo treba v razvojnih načrtih povsem konkretno opredeliti do počitniških hišic, zaraščanja kmetijskih površin, sprememb namembnosti zemljišč itn.

Isto velja tudi za ohranitev osnovnega poselitvenega vzorca in tradicionalne arhitekture: znamenj, les in plotov iz domačih gradbenih materialov.

11. Varnost

Solčavsko je stičišče gorskih masivov Karavank in Kamniško-Savinjskih Alp. Pestra geološka zgradba in tektonska aktivnost te kontaktne cone (mineralni vrelci na obeh straneh meje!) imata mestoma za posledico labilnost tal (npr. Macesnikov plaz) - zemeljske plazove, zdrse, usade, ki lahko ogrožajo infrastrukturo, stavbe ali cela naselja (Solčava). Bližina gora prinaša nevarnost snežnih plazov in skalnih podorov, povirni značaj območja lahko pomeni pojav hudourniških izbruhov in spremljajoče erozije. V klasični kulturni krajini je imel človek dovolj strahu in modrosti, da se je z izbiro kraja naselitve in razmeščanjem rabe tal takim pojavom izogibal.

Nedomači projektanti in investitorji se teh nevarnosti vedno ne zavedajo in se jih zato ne izogibajo. Skladno s prostorsko načrtovalsko teorijo (primer Avstrije) bi bilo zato za načrtovanje dolgoročnega razvoja primerno izdelati karto ogroženih površin.

V sklopu varnosti bi kazalo obravnavati tudi možnosti požarov, ki jih lahko zanetijo obiskovalci, in varnost vodnih zajetij. Posebno skrb bo treba posvetiti tudi varnosti obiskovalcev (gorništvu).

12. Infrastruktura

Prvobitna naravnost območja ne more biti vzrok, da bi ne imelo zanesljive sodobne infrastrukture. Pri tem ne gre le za infrastrukturo (odpadki, voda (?), energija, komunikacije itn.), ampak tudi za tako imenovano socialno infrastrukturo (šola, zdravstvo, administracija, kultura, policija, GRS, bančne in druge storitve), ki neposredno morda ni rentabilna, a ima pomemben sekundarni učinek, če se domačini in obiskovalci zavedajo, da žive v okolju, ki jim nudi osnovne pogoje, ki zadovoljujejo normalne vsakodnevne potrebe. Ta misel je posebej vezana na Solčavo kot potencialni center celotnega Solčavskega ob poletnih konicah in »nizki sezoni« zimskih mesecev.

Povsem jasno je, da Solčava ne more nuditi vsega, kar lahko nudi velik kraj. Zato bo potrebna temeljita analiza, kaj je potrebno, da bo zadovoljilo osnovne vsakodnevne potrebe domačinov, kaj zahtevajo in v resnici tudi potrebujejo turisti - in kaj oboji (npr. internetne kavarne).

13. Promet

Za ohranitev obstoječe poseljenosti - tudi osamljenih in odmaknjenih kmetij, ki svojo prihodnost gledajo v turizmu in prodaji (odvozu) lesa in izdelkov iz njega, je vzdrževanje normalnih prometnih razmer v vseh vremenskih pogojih osnovnega pomena.

Potrebe turistov, ki prihajajo v območje večinoma ob jasno definiranih konicah v vremensko manj problematičnem delu leta, so povsem drugačne. Njim gre predvsem za hiter in varen dostop do Solčave in za varno, nekonfliktno parkiranje, ki bi ne zahtevalo preveč dragocenega časa, namenjenega nekajurnemu (enodnevnemu) obisku Solčavskega.

Reševanje prometne problematike v Solčavi sami bo spet zahtevalo drugačno razmišljanje: kraj je za gostejši promet nepropusten, gradnja obvoznice praktično ne prihaja v poštev. Tudi v interesu območja nad Solčavo bi bilo, da se kar največ prometa ustavi pod njo (parkirišča).

Robanov kot bi zahteval posebno parkirno-prometno ureditev, medtem ko je povezava s Črno na Koroškem posebno vprašanje.

Tudi režim prehodnosti Pavličevega sedla bi zahteval ustrežnejšo rešitev.

Vse naštetu nakazuje, da je ureditev prometa kompleksno in drago vprašanje, ki se bo premišljeno reševalo skozi daljše obdobje - ob jasni viziji, kaj Solčavsko želi. Si sploh želi toliko obiska, ki v osnovi načenja prav tisto, po kar turisti na Solčavsko hodijo: mir in svež zrak... ?

Sicer pa bodo razmišljanja o prometu morala zajeti še vprašanja o skladnosti peš hoje s kolesarjenjem, ježo, motornimi kolesi in sanmi...

Zaradi enega samega vstopa / izstopa ima prav Logarska dolina dobre možnosti za preizkušanje različnih rešitev prometne problematike v naših razmerah - vključno s popolnim zaprtjem doline (razen za domačine, stalne goste in časovno omejena obdobja za oskrbo turističnih objektov).

14. Kmetijstvo

Ko Solčavsko spoznaš nekoliko bolje, vidiš, da je najvrednejše, kar ima ponuditi - poleg lepe narave - solčavska kmetija, kjer rod za rodom že stoletja živi od zemlje - tudi danes.

Kako se živi od zemlje na Slovenskem danes? Na »navadni kmetiji«?

Razvojni načrti naj bi kmetijam omogočili, da popravijo razmajano podobo kmetijstva

v očeh javnosti. Obstoječi sistemi subvencij v bistvu niso naravnani trajnostno. Če je kmetijska proizvodnja na gorskih kmetijah dražja, jim omogočimo, da kvalitete hrane ne skušajo prodati na trgu, ki je ne prizna, ampak na mizi, kjer pridelovalec in gostitelj hkrati vnovči vso dodano vrednost sam.

Samo tako bo obstal in za to ni treba iskati rešitev v Evropski uniji, ampak v domačem okolju, ki bo omogočilo gradnjo skupnih objektov, izvedbo skupnih projektov, specializacijo posameznikov v določeni pridelavi ali predelavi, ki bo znalo vrniti prvotni pomen besedi »za - druga«. Kolikor več bo gost tega videl in doživel (lahko po posebnem programu / urniku), toliko bolj bo spoštoval in razumel kmetovo delo. Potem bo tudi razumel, če na mizi ne bo vsak dan prazničnega jedilnika, ampak jedi, ki so jih ob težkih ročnih opravilih uživali vsak dan - in so povrh še »zdrave«.

Zaradi robnih pridelovalnih pogojev gorsko kmetijstvo po količini nikdar ne bo konkurenčno dolinskemu, pač pa mu je lahko konkurenčno s kakovostno hrano domačih vrst in sort, pridobljenih na res sonaraven način. Še posebej v zavarovanih območjih bi se morali omejiti na gojenje oz. pridelovanje gensko nespremenjenih organizmov.

Vse, kar ima Solčavsko ponuditi, pravzaprav prihaja s kmetije, kjer proizvodno vodilo ni količina, ampak kakovost. Solčavsko zato potrebuje svojo blagovno znamko - za vse izdelke iz volne, kože, mesa, lesa, žita, kamenja in sadja, lahko tudi za solčavsko nekdanje tako cenjeno macesnovino. »Latvica« za vse to morda niti ni najprimernejša - bi bila boljša Rinka? Mnogim je ta slap glavni potovalni cilj, ki ga poistovetijo s Solčavskim. Za druge je rinka »obroč« (ljudi, skupnost) ali prstan (dragocenost, pripadnost) - nekaj, kar nima začetka ne konca.

Posebej v gorskih predelih pa kmetovanje vse bolj dobiva še eno vlogo: vzdrževanje kulturne krajine. Ko človek ni več toliko odvisen od njive, se ta spremeni v travnik, travnik v pašnik in pašnik v gozd. V dveh, treh generacijah se spremeni ne le podoba krajine, ampak tudi njena vsebina in vsebina življenja v njej.

Tudi o teh stvareh je treba razmišljati ob dolgoročnem načrtovanju krajin, ki se danes še prodajajo kot lepe razglednice - jutri pa...

15. Gozdarstvo

»Solčavsko živi od kmetijstva in gozdarstva«, bomo pogosto prebrali. Kako se preživi od gozda? Na poti po Logarski bomo sicer videli lepo drvarsko kočo, del

riže in oglarsko kopo, iz katere se pokadi le še ob redkih praznikih. To so stvari od včeraj. Danes jih ni več. Nekje v gori zatuli motorka, ob cesti opaziš skladovnico hlodovine in čez nekaj tednov se boš na cesti ob Savinji umaknil na rob zvrhano naloženemu priklopniku hlodovine. Je to gozdarstvo? Današnje? Jutrišnje? Solčavsko je bogato z gozdom, ampak ko obiskovalec odhaja z njega po tednu ali dveh, ne bo vedel o modrosti trajnostnega gospodarjenja z gozdom čisto nič več. Prilika za promocijo ideje gospodarjenja z gozdom?

Delež gozdarstva v GNP je vse manjši. Tudi v dohodku solčavskih kmetij. Zakon našteva 17 funkcij gozda. Vsako bi bilo treba nekako ovrednotiti in tržiti. V prihodnje se od gozda ne bo živelo le s prodajo lesa, ampak s trženjem vseh teh funkcij. Kje je mogoče o tem prepričljiveje spregovoriti kot v okolju, kjer je gozd lep in vitalen, vse funkcije pa aktualne.

Če gozdarstvo samo ne čuti potrebe po tej diverzifikaciji, se bo morda rodila iz potrebe po preživetju gorskih kmetij.

16. Obrt in industrija

Filozofija in bistvo industrije sta Solčavskemu tuja. Za razvoj industrije na Solčavskem niti ni pogojev - zato pa je toliko več prilike za razvoj obrti. Zlasti tistih, ki pomenijo dodajanje vrednosti domačim pridelkom - od lesa do mleka, mesa ali znamenitega »solčavskega marmorja«, s katerim je mogoče nasipati ceste ali nadaljevati skromno, a razpoznavno tradicijo oblikovanja kamna, čeprav le v drobnih spominkih. Solčavsko potrebuje program razvoja take obrti.

17. Turizem

Kljub svoji odmaknjenosti ali prav zaradi nje ima Solčavsko spoštovanja vredno tradicijo turizma. Danes in v prihodnje je na Solčavskem turizem (v svoji trajnostni obliki) lahko pomembna dopolnilna ali celo osnovna dejavnost, zato mu je namenjeno posebno poglavje.

18. Razvoj ustanov in dejavnosti občinskega središča

Način poselitve Solčavskega s celki (samotnimi gorskimi kmetijami) dobesedno zahteva neko jedro: duhovno, družabno, gospodarsko, socialno. To je Solčava od

nekdaj bila: cerkev, šola, gostilna, trgovina, pošta, zbirno mesto...

V tem razvoju je Solčava v zadnjih desetletjih zaostala. Če se Solčavsko v dolgoročni perspektivi v resnici razvija v turistično območje, središče regijskega parka, naenkrat ne prevzema vodilne vloge le za domačine, ampak tudi za vse številnejše obiskovalce, ki so vajeni specifične infrastrukture, kot je npr. večji informacijski center s predavalnico, muzej, knjižnica, plavalni bazen, igrišča, določene storitvene dejavnosti itn. Le z obema populacijama bo taka ponudba rentabilna, pritegnila pa bo tudi drugačne profile ljudi, da bi se odločili za bivanje v območju.

Recimo, da je bila s tem omenjena materialna infrastruktura, ki bo osnova »družabni« infrastrukturi, ki jo okolja s tako demografsko strukturo tako zelo pogrešajo: društva, pevski in instrumentalni zbori, igralske skupine ipd. - vse, kar ustvarja neko posebno kakovost življenja na podeželju v prvi vrsti za domačine same, po želji in potrebi pa tudi za goste.

19. Čezmejno sodelovanje

Z vstopom v EU in otvoritvijo prehoda Pavličevo sedlo, s politično-ekonomskimi spremembami, večjo mobilnostjo itn. so se bistveno izboljšale tudi možnosti čezmejnega sodelovanja s sosedi na Avstrijskem Koroškem. Če je ta postavka omenjena na koncu, ni zaradi najmanjše pomembnosti, ampak zato, ker se ta možnost vpleta v večino prej omenjenih postavk. Posebej pomembno je, da navezujemo in ohranjamo dobre stike ne le z nemško govorečimi sosedi, ampak tudi s koroškimi rojaki.

Navedene misli so bile napisane s trojnim namenom:

1. Da bi trajnost zaživela v majhnem in konkretnem.
2. Da bi se domačini v nekdanjih odmaknjenih in danes zavarovanih območjih prepričali, da življenje v takih območjih vendarle prinaša določene prednosti.
3. Da bi kot vzorec pomagali utirati pot misli o Kamniško-Savinjskem regijskem parku.

Lepota in relativna ohranjenost tega sveta je brez dvoma najmočnejši argument, da se v tej viziji prihodnosti ne zagledajo le Solčavani, ampak vsi prebivalci, katerih rodovi že stoletja žive v Kamniško-Savinjskih Alpah.

MOŽNOSTI TRAJNOSTNEGA RAZVOJA SOLČAVSKEGA NA PODROČJU TURIZMA (M. Koščak)

1. Uvod

Tradicija turizma na Solčavskem je dolga – kot prvi turist z avtom naj bi iz Solčave v Logarsko dolino prispel celjski industrijalec Peter Majdič dne 29. 6. 1922, o prvi gostilni se govori, da je bila tu že leta 1716, potem pa jih je bilo še nekaj, ki so imele več opraviti z razvojem planinstva in turizma¹. Tako je bila poleg osnovne dejavnosti, t.j. kmetijstva in gozdarstva, ta panoga vedno eden od pomembnejših elementov gospodarskega razvoja tega območja.

Tudi na temelju opravljenih analiz, anket, razgovorov, terenskih ogledov in obiskov ter diskusij na različnih ravneh in s številnimi predstavniki institucij v lokalnem okolju (to je bil del aktivnosti v sklopu pričujoče študije in modula slovenskih in angleških študentov) in nenazadnje tudi s posamezniki se izkazuje, da je eden od ključnih razvojnih dejavnikov (ki so ga tudi domačini navedli kot enega izmed prioritetenih), ravno razvoj turizma na podeželju. Seveda lahko turizem pripomore k regeneraciji podeželskega in obmejnega prostora obravnavanega območja, vendar je pri tem potrebno imeti pred seboj določeno razumevanje možnosti in realnosti razvoja te panoge, ki pa je vsekakor in vedno v tesni povezavi z ostalimi dejavnostmi v prostoru, torej govorimo o interdisciplinarnih razvojnih možnostih.

Moramo se namreč zavedati, da primarna dejavnost, t.j. kmetijstvo (v primeru Solčavskega seveda še posebej tudi gozdarstvo), še vedno ostaja najpomembnejša aktivnost tega prostora. Le ob razvoju teh dejavnosti se lahko uspešno razvijajo ostale dopolnilne dejavnosti, kot so turizem, drobna obrt, podjetništvo in ostali segmenti gospodarskega razvoja podeželskega in obmejnega prostora, kakršno je Solčavsko. Turizem bo še posebej tesno povezan s kmetijstvom in z vlogo, ki jo ta gospodarski sektor trenutno ima in jo bo imel tudi v prihodnje. Ne glede na to, da proizvodna funkcija kmetijstva nezadržno upada in izgublja pomen in da se bodo razmere na tem področju in po vstopu v EU verjetno še bolj drastično zaostrovale, pa ima kmetijstvo

oziroma gozdarstvo pomembno vlogo pri varovanju in oblikovanju kulturne krajine. Brez ljudi, kmetovalcev, pa naj gre za čisto ali polkmečko strukturo, ne bo več možno varovati in ustvarjati pogojev za privlačno kulturno krajino, ki je osnovni element turistične ponudbe podeželja. Zato je ključno, da se razvojni procesi, ki vplivajo na preobrazbo podeželja na Solčavskem, odvijajo v smeri ohranjanja poseljenosti podeželskega prostora. To je pomembno predvsem zaradi dejstva, da brez aktivnega prebivalstva, ki ima sposobnost soustvarjati in udejanjati razvojne procese na svojem lastnem območju, trajnostnega razvoja pravzaprav ne more biti.

To pa pomeni zagotovitev takih pogojev, ki bodo privlačni za domačine, da bodo ostali v tem prostoru, opravljali svoje delovne in ostale življenjske aktivnosti na način, ki bo omogočal razvoj in uvajanje novih dejavnosti v prostor, pri čemer lahko turizem igra eno od pomembnejših vlog. Ena od ključnih ugotovitev za Solčavsko je tudi, da je bilo le-to tradicionalno vezano na različne možnosti in vrste dohodka (gozdarstvo, lov itd.). Tako nikoli ni bilo povsem odvisno samo od kmetijstva, ampak so se domačini ukvarjali z različnimi vrstami dopolnilnih dejavnosti, ki so tako ali drugače zagotavljale primerno življenjsko raven. Tako tudi v sklopu razvojnih procesov in preobrazbe Solčavskega velja, da imajo domačini sicer relativno nizko izobrazbeno strukturo, če jo gledamo skozi prizmo formalne šolske izobrazbe, vendar še vedno zelo »široke« in večfunkcijske prilagoditvene sposobnosti za opravljanje najrazličnejših dopolnilnih dejavnosti. Ob primernem dodatnem izobraževanju in prestrukturiranju lahko današnji uslužbenci in delavci - polkmečka struktura - postanejo kvalitetna delovna sila tudi za potrebe turistične dejavnosti na kmetiji ter za izvajanje aktivnosti, ki so s tem povezane (lokalni vodiči, animatorji, izvajalci gostinsko-servisnih aktivnosti itd.). Nenazadnje smo že priča uspešnemu delovanju na področju aktivnih turističnih kmetij, ki so ravno na tem koncu Slovenije v vrhu po kvaliteti svoje ponudbe.

2. Teoretska izhodišča za možne razvojne scenarije

Gledano z vidika zadovoljevanja osnovnih funkcij družbe, ki so »živeti v skupnosti«, »stanovati«, »delati«, »se oskrbovati«, »se izobraževati« in »preživljati prosti čas«, lahko razvoj na podeželju in vzporedno s tem razvoj dopolnilnih dejavnosti v tem prostoru razumemo kot zadovoljevanje zgoraj naštetih funkcij.

S stališča kmeta oziroma ponudnika gre za zadovoljevanje funkcije »delati«, ki neposredno vpliva na funkcije »stanovati« (in s tem povezano »živeti v skupnosti«), »se oskrbovati« in se »izobraževati«, saj z ekonomskega vidika materialno zagotavlja uresničevanje teh funkcij. Če gremo še korak dalje, potem gre tudi za zadovoljevanje funkcije »preživljati prosti čas«, saj lahko uspešno udejanjanje funkcije »delati« zagotavlja tudi uresničevanje funkcije »preživljati prosti čas«. Po drugi strani pa s stališča povpraševanja oziroma uporabnika teh funkcij, torej konzumenta te ponudbe lahko govorimo o zadovoljevanju funkcije »preživljanje prostega časa« in v posrednem smislu tudi funkcije »se izobraževati«. Lahko ugotavljamo, da to velja bolj za individualnega ponudnika in individualnega konzumenta te ponudbe. Za današnjo družbo in socialne skupine znotraj nje pa je značilna velika mobilnost. Lahko govorimo o povečanem akcijskem dometu, ki postaja življenjski prostor za veliko širše območje. Poudarimo lahko tudi, da je zaznavno povečanje akcijskih dometov pri vseh osnovnih funkcijah. Življenjski prostor, v katerem živijo posamezne socialne skupine, širi svoje dimenzije in se nič več ne omejuje samo na območja (občine) bivanja. Nastajajo večji prostorski sistemi - socioekonomski prostori ali regije. Sestavljeni so lahko iz nekaj območij (občin), ki se funkcionalno vse bolj dopolnjujejo². Znotraj teh socioekonomskih sistemov obstaja sistem centralnih naselij, kjer prebivalstvo vključno z okoliškim zadovoljuje svoje potrebe v smislu osnovnih funkcij. Nasprotno temu obstaja mreža lokalnih območij, ki so primerna in kjer je možno zadovoljevati (med drugim) tudi funkcijo »preživljanje prostega časa«, tako za prebivalstvo iz istega ali sosednjega socioekonomskega sistema - regije oziroma območja. Območje, kjer lokalno prebivalstvo znotraj socioekonomskega sistema zadovoljuje svoje osnovne funkcije, imenujemo vplivno območje. Za obmejno območje lahko tudi ugotovimo, da meja sama ne predstavlja ovire za zadovoljevanje določenih potreb prebivalstva na drugi strani meje - govorimo o čezmejnih procesih, ki se dogajajo za zadovoljevanje posameznih osnovnih funkcij. Seveda je potrebno ob tem upoštevati vrsto dejavnikov, ki vplivajo na »odprtost in zaprtost« same meje. Ti se spreminjajo in so odvisni od najrazličnejših vplivov. Z vidika Solčavskega je bolj odprta »evropska meja« prav gotovo nova razvojna priložnost, tudi z vidika ciljanja novih tržišč, pa čeprav v omejenem obsegu, in tudi »pretočnosti« (Pavličevo sedlo je odprto poleti, sedaj brez določenega časovnega in dnevnega režima, medtem ko je pozimi dosledno zaprto).

Prav tako je v smislu povezovanja ponudbe in skupnega trženja čezmejno sodelovanje eden od izzivov za obe strani.

To velja tudi za vidik povpraševanja in ponudbe po funkciji »preživljanje prostega časa«. Vendar oblikovanje posameznih »proizvodov« oziroma lokalnih območij, primernih za zadovoljevanje funkcije »preživljanje prostega časa«, predstavlja zelo zahteven proces. To velja še posebej zato, ker gre za prebivalstvo na podeželju, kjer razen redkih izjem ni tradicije, znanja in izkušenj za izvedbo tako zahtevnih razvojnih procesov. Zato je osnovna izkušnja, ki je bila pridobljena tako iz vseh opravljenih analiz kot tudi terenskega proučevanja, ta, da se posamezna lokalna skupnost (če vzamemo kot izhodišče, da je v našem primeru lokalna skupnost enota občine) zelo težko »spopade« z vsemi izzivi, ki jih zahteva sodobno načrtovanje turizma na podeželju. Elementi, ki so potrebni za učinkovit razvoj, trženje in promocijo lokalnega turističnega proizvoda na podeželju ali kjerkoli drugje, so namreč izredno zahtevni, tako strokovno kot tudi organizacijsko in finančno. Ponavadi nam še uspe razviti posamezen turistični proizvod, ko pa ga želimo predstaviti tržišču, nam zmanjka znanja, zadovoljivega vodenja in upravljanja ter tudi sredstev. Tako se je pokazalo, da je ena od zelo smiselnih rešitev v povezovanju posameznih lokalnih proizvodov v širši regijski turistični proizvod (v konkretnem primeru je to lahko predlagani regijski par Kamniško – Savinjske Alpe), ki ga je na tržišču možno ustrezno promovirati in tržiti. Oblikovanje ustreznega združenja oziroma partnerstva pri upravljanju in vodenju strategije razvoja takega regionalnega turističnega proizvoda – parka, je ključna in odločilna faza takega projekta. Če ni pripravljenosti za sodelovanje, potem še tako dobro definiran in pripravljen turistični proizvod ne bo doživel ustreznega ekonomskega, socialnega in okoljskega učinka v lokalni skupnosti, kar pa je osnova in ključ za ohranjanje poseljenosti podeželskega prostora ter dvig kvalitete življenja domačinov. Podobna ugotovitev velja tudi za čezmejno sodelovanje, ki je zaradi različnih sistemskih, organizacijskih, materialnih in še katerih možnosti še toliko bolj zahtevno. V mislih imamo upravljanje in vodenje partnerstva, ki bi v primeru, da bi območje parka obsegalo območja na obeh straneh meje, moralo biti sestavljeno tudi iz partnerjev na obeh straneh meje.

Seveda pa mora biti razvoj turističnih aktivnosti usklajen in načrtovan skladno z realnimi možnostmi in sprejemljivostjo fizičnih, ekonomskih in socialnih elementov okolja, v katerem se preobrazba, oziroma uvajanje novih gospodarskih dejavnosti, dogaja. Pri tem je predvsem pomembno, da je razvoj trajnosten, saj le tako zagotavlja dolgoročno izkoriščanje in uporabo lokalnih potencialov in pri tem njihovo varovanje za prihodnje generacije. Da pa bo razvoj resnično tak, torej trajnosten, je potrebno upoštevati tudi nosilne zmogljivosti v okolju; te se lahko kažejo v obliki fizično-ekoloških, socio-demografskih in politično-ekonomskih parametrov³. Preverjanje nosilne zmogljivosti okolja, ki te parametre presoja, imenujemo določanje presoje sprejemljivosti okolja. To tehniko je primerno in potrebno uporabiti pri načrtovanju razvoja kateregakoli območja, še posebej pa takega, kot je obravnavano, ki je po eni strani izredno bogato z naravno in kulturno dediščino, po drugi strani pa izredno ranljivo.

Ta koncept je uporabljan kot ena od glavnih tehnik za načrtovanje turizma, rekreacije in upravljanja. Osnovni namen je določitev optimalne uporabe resursov za turistični namen. V praksi obstaja veliko primerov, kjer se presoja sprejemljivosti okolja ni izvedla, posledice pa so seveda zelo očitne v obliki degradacije naravnega in družbenega okolja in s tem oslabitve turističnega trga gostitelja. Zelo jasno je tudi, da neomejeno prosto načrtovanje negativno vpliva na okolje in direktno na zanimanje turističnega trga za določene destinacije.

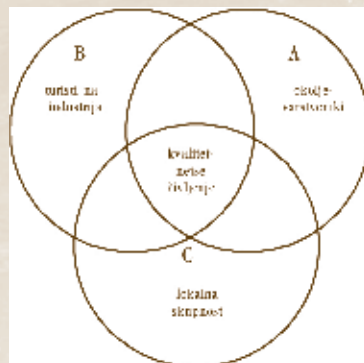
Vključevanje presoje sprejemljivosti okolja (PSO) v turistično načrtovanje in njegovo upravljanje je torej postalo nuja in eden od ključnih kriterijev za formulacijo turističnih načrtov na vseh nivojih. Pozitivne učinke tega načrtovanja bosta občutila oba sektorja, tako javni kot tudi privatni.

a) Parametri presoje sprejemljivosti okolja (PSO)⁴ na primeru Solčavskega

- Fizično-ekološki parametri se nanašajo na vse statične in dinamične komponente naravnega okolja kot tudi infrastrukturnih sistemov, ki so najtesneje povezani z naravnimi resursi. Statične komponente so tako npr. ekološka sprejemljivost, sprejemljivost naravne in kulturne dediščine, klima ipd.

Fleksibilne komponente se primarno nanašajo na infrastrukturne sisteme, kot so vodovod, kanalizacija, elektro oskrba in oskrba s plinom, promet (predvsem število cestnega prometa), javni in privatni sektor (pošta, telefon, zdravstvo, banke, trgovine in ostale servisne dejavnosti). Gre v bistvu za zagotovitev primerne standarda infrastrukture, servisnih dejavnosti in ostalih pogojev za razvoj dejavnosti v prostoru.

- Socio-demografski parametri se nanašajo na vse elemente v zvezi s socialnim delom okolja, kakor tudi na medsebojne odnose med domačini in obiskovalci. Demografski elementi, ki so lažje določljivi in merljivi (aktivno prebivalstvo, starostna in izobrazbena struktura domačinov) kot socio-kulturni elementi (kulturna identiteta domačinov, njihove izkušnje v turizmu, sposobnost aktiviranja alternativnih dohodkov nasploh itd.), igrajo enako pomembno vlogo pri vrednotenju.
- Politično-ekonomski parametri se nanašajo predvsem na anticipirano investiranje in ekonomske ukrepe za turistični razvoj. Ti parametri se lahko vrednotijo, kjer je to možno, predvsem z manjšim ponderiranjem nasproti ostalim parametrom. Če je npr. izgradnja vodovodnega omrežja ključna ovira za razvoj turističnih aktivnosti in če je občina/država pripravljena investirati v to brez obremenitve potencialnih investorjev v turizmu, potem je treba v smislu presoje sprejemljivosti računati s stanjem po izgradnji tega infrastrukturnega segmenta. Čeprav so na nek način politično-ekonomski parametri korekcijski faktorji fizično-ekonomskih in socio-demografskih, lahko v nekaterih primerih predstavljajo ključni element presoje sprejemljivosti okolja. Ti parametri so tudi pomembni za popolno razumevanje razmer v lokalnem okolju in tega, kako le-to funkcionira.

Turistična industrija, okolje in lokalna skupnost, (pri čemer pomeni presek krogov kvalitetnejše življenje) ⁵

Moderno načrtovanje turističnega razvoja in priprava PSO temeljita na novih relacijah med turistično industrijo in lokalno skupnostjo ter relacijah med trajnostnim turističnim razvojem in presojo sprejemljivosti okolja (PSO).

b) Opcije turističnega razvoja glede na presojo sprejemljivosti okolja⁶

V načelu obstajajo različni razvojni scenariji, ki predvidevajo razvoj turizma v določenem območju in ki jih lahko razdelimo na štiri osnovne tipe:

- A) POPOLNOMA PROST RAZVOJ BREZ OMEJITEV - NENADZOROVAN RAZVOJ
- B) INTENZIVNI TURISTIČNI RAZVOJ S POSAMEZNI MI ELEMENTI KONTROLE
- C) RAZVOJ ALTERNATIVNEGA TURIZMA ALI »EKO-TURIZMA«
- D) RAZVOJ TRAJNOSTNEGA TURISTIČNEGA RAZVOJA

ad A) Ta scenarij, ki je generalno gledano nesprejemljiv, dopušča prekoračitev vseh limitov, določenih s presojo sprejemljivosti okolja. To bi pomenilo preprosto dopustiti v območju »brezobzirno konkurenco kapitala na odprtem trgu«, ki je zainteresiran samo za zajemanje profita ne glede na posledice za okolje. Težko si je predstavljati, da bi to katerakoli država ali katerakoli lokalna skupnost dopustila znotraj svojega območja.

ad B) V osnovi je ta razvojni scenarij zelo podoben prejšnjemu, saj dopušča razmeroma velike posege v prostor in kot svoj osnovni cilj postavlja maksimalni profit od turizma. Osnovna razlika med scenarijem A in B je, da ima v primeru slednjega državna administracija določen nadzor nad razvojem in tako tudi določeno stopnjo kontrole. Pri tem scenariju se vrednotijo parametri fizično-ekološke in politično-ekonomske presoje sprejemljivosti okolja, zanemarjajo pa se socio-demografski parametri. To se kaže v neupoštevanju javnega mnenja in »prepričevanju« lokalne skupnosti, da so ekonomski učinki razvoja najpomembnejši.

ad C) Ta scenarij je scenarij razvoja t.i. »eko-turizma«, ki je v zadnjih letih zelo moden. V bistvu gre za odgovor na koncepte masovnega ali industrijskega

turizma. Karakteristike tega scenarija so, da namesto »interakcije« odnosov ponuja »enosmerno« komunikacijo med domačini in obiskovalci (znanstveniki, raziskovalci, avanturisti, »alternativci«) ter zanemarljivi eventualni ekonomski profit, ustvarjen s turizmom. Glede na presojo sprejemljivosti za okolje ta scenarij predvideva najostrejše omejitve, posveča velik pomen socio-kulturnim in ekološkim parametrom, medtem ko ekonomsko-političnih sploh ne vrednoti. V ekstremnih primerih lahko koncept alternativnega turizma postane nasprotje scenariju prostega razvoja turizma. Ta razvojna opcija pride v poštev na zaščiteneh in nadzorovanih območjih (pragozd, območja s posebnimi naravnimi in kulturnimi vrednotami), posebno na območjih dragocene naravne in kulturne dediščine in tam, kjer so še nedotaknjene in originalne identitete lokalne skupnosti.

ad D) Scenarij trajnostnega turizma teoretično predstavlja sredinsko opcijo med scenarijema A in C. Bistvo trajnostnega turizma je usklajen in harmoničen odnos med lokalnimi dejavniki, regionalnimi in nacionalnimi interesi, primerno upravljanje resursov in njihovo vključevanje v turistični razvoj ter pravilna postavitve ponudbe nasproti povpraševanju po turističnem proizvodu. Ob tem pa je seveda potrebno popolnoma upoštevati vse parametre oziroma omejitve, podane s presojo sprejemljivosti okolja (ekološke, socio-kulturne in politično-ekonomske). Vsaka PSO je seveda pogojena z lokalnimi razmerami, kjer se izvaja. S tega stališča je nujno vrednotenje fizičnih, ekoloških in demografskih parametrov presoje, prav tako tudi vrste fleksibilnih komponent, kot so npr. infrastruktura in socio-kulturni elementi, značilni za obravnavano lokalno skupnost. Prav tako so pomembni politično-ekonomski parametri - ali je npr. širša skupnost pripravljena stimulirati/destimulirati posamezen projekt turističnega razvoja, ne glede na to, ali z legislativnimi ali direktnimi investicijskimi ukrepi.

Shema relacij med različnimi scenariji in presojo sprejemljivosti okolja⁷

3. Namesto zaključka oziroma:

Solčavsko in turizem z roko v roki tudi v prihodnje ?

Zgoraj omenjena teoretična izhodišča na Solčavskem pomenijo, da je pomembno, da katerikoli nadaljnji razvoj temelji prvenstveno na aktivni vlogi in vključevanju lokalnih nosilcev oziroma domačinov. Ti so prav gotovo tudi eden od najboljših »filtrov« za odločitve, do katere mere/točke naj prihodnji razvojni scenariji gredo, tudi na rovaš okolja, oziroma bolje, za iskanje harmonije med varovanjem le-tega in ekonomskimi učinki znotraj njega. Verjetno prihaja čas, ko bo kvantiteto morala zamenjati kvaliteta, tako v smislu ponudbe domačinov, kakor tudi tistih, ki bodo Solčavsko obiskovali kot »kvalitetni turisti«.

Blagovne znamke, kot je npr. Logarska dolina, skoraj ne potrebujejo več široke promocije, v stilu »kar počez« – mogoče je izziv usmeriti le-to na določene ciljne skupine oziroma posamezne segmente turističnega tržišča – tako domačega kot tujega. To je predvsem ciljna skupina višjega cenovnega razreda (oziroma tista, ki je pripravljena plačati več za tako kvalitetno ponudbo, vendar pa ne išče ekskluzive ali lažnega blišča, temveč je po prepričanju iskalec aktivnega oddiha ter ljubitelj, s svojim obnašanjem tudi zaščitnik naravnega okolja). Ta zna ceniti ponudbo domačinov, spoštovati omejitve, ki bodo vsaj ohranjale, če ne izboljševale kvaliteto okolja in kulturne krajine, ki sta prav gotovo najpomembnejša elementa turistične ponudbe. V ta krog prav gotovo spadajo tudi tisti »pravi planinci«, če jih je še kaj ostalo...

Po drugi strani pa je naselje Solčava in njen turistični razvoj prav gotovo izziv za prihodnji razvoj. Tu je prostor za kvaliteten servisno-informacijski center pred vstopom v tri doline. V Solčavi in pred dolinami se lahko razrešijo ključna infrastrukturna vozlišča (parkiranje, npr. kampiranje za avtodome itd.). Od tod začnejo teči in se razvijati koncepti okolju prijaznega transporta, temelječega na javnem značaju ter podjetniških izzivih za njegovo izvajanje, predvsem s strani domačinov. Stare urejene poti za sprehajalce, pohodnike, planince, jezdece in kolesarje so lahko vir novih izzivov. Prav gotovo je v Solčavi »prostor« tudi za kak nov družinski hotel ali penzion, vprašanje pa je, če to isto velja za območje dolin – tukaj je velik izziv, kako uravnotežiti kratkoročne želje

napram dolgoročnim učinkom oziroma predvsem trajnostnemu razvoju v primeru Logarske doline ter realnih potreb po nočitvenih zmogljivostih hotelskega tipa. Naše mnenje je, da bi bilo verjetno bolje ponuditi manjše prenočitvene enote, kot so npr. turistične kmetije, oziroma manjše pensione ipd. Te pa naj bi bile take, da bodo tako s ponudbo, arhitekturo objektov, načinom vsakodnevnega življenja obiskovalcem predvsem ponujale »lokalne zgodbe« v duhu slogana »naše/ moje vsakodnevno življenje je nekemu drugemu (obiskovalcem) avantura«.

V vasi lahko najde svoj prostor tudi domača gostilna, ki bo temeljila na ponudbi tradicionalne kulinarike, preko zgodb povezane z ljudmi in krajino. V te zgodbe pa se zlahka vključi tudi prodaja avtohtonih lesenih, kamnitih, volnenih in drugih izdelkov. Skozi tak način ponudbe se »rodijo« nova delovna mesta, ki so nenazadnje ključni cilj razvoja turizma na Solčavskem. Verjetno je tukaj med drugim lahko tudi prostor za nove turistične, parkovne ali pa gorske vodnike z znanjem jezikov (to so lahko tudi »mlajši upokojenci, med katerimi so mnogi pravi lokalni leksikoni, polni zanimivih in duhovitih zgodb, ki prav gotovo lahko zadovoljijo še tako zahtevnega gosta), kakor tudi za ostale akterje (animatorji, izvajalci programov, izdelovalci spominkov, nosilci servisnih in uslužnih dejavnosti itd.). Solčavsko in tradicija gospodarjenja z lesom – »olcarija« kar kliče k vsebinam, v katerih bi se predstavljale zgodbe iz preteklosti in današnje, nekoliko bolj sodobne. Mnogo je še takih in podobnih vsebin, ki ponujajo inovativnim podjetnikom (kakršni Solčavani prav gotovo so) izzive za razvoj lastnih podjetniških idej in ki bi jih lahko udejanjali tudi skozi turistično ponudbo. Turistična infrastruktura za usmerjanje obiskovalcev je seveda zelo pomembna, verjetno je za »običajne« uporabnike že kar dobro razvita. Izziv mogoče ostaja, da se jo prilagodi in priredi tudi za uporabnike s telesnimi omejitvami oziroma »hendikepirane« – tudi ti so lahko pomemben del turističnega povpraševanja, ki ga nikakor ne bi smeli zanemariti, v kolikor seveda Solčavsko želi postati prepoznavna in sodobna turistična destinacija...pa še prednost lahko ima pred drugimi območji, ki o takih vsebinah še ne razmišljajo...

Pri razvoju sodobne turistične destinacije je in bo tudi v prihodnje vse bolj pomembno sodelovanje in usklajeno delovanje akterjev ponudbe v prostoru. Zelo narobe verjetno bo, če si bodo posamezni ponudniki prizadevali razvijati samo svoj koncept razvoja, ki bi bil povrhu vsega še v nasprotju z drugim ali pa celo

na rovaš drugega. Tukaj je edini smiseln odgovor vzpostavitev trajne in učinkovite komunikacije v obliki partnerskega sodelovanje vseh akterjev turistične ponudbe, pa najsibo v dolinah ali (zaželeno) na celotnem Solčavskem. Ti akterji se morajo resno soočiti s prihodnjimi izzivi, upoštevati trende, predvsem pa nosilno zmogljivost okolja ali njegovih posameznih delov, sicer bo dolgoročni turistični razvoj lahko resno ogrožen, prihodnje generacije pa upravičene do vprašanj in obtožb na račun njihovih očetov in mater. Treba se bo tudi odločiti, ali bodo šle aktivnosti v smeri lastnega, sebi in širši okolici prepoznavnega razvoja, ki bo temeljil na lokalnih virih, ali pa bomo postali »slaba kopija« nekaterih že videnih konceptov, ki pa s konceptom trajnostnega razvoja žal nimajo nič skupnega.

Izkušnje iz drugih okolij in nekatere današnje izkušnje Solčavskega že nakazujejo dileme, kako naprej (devastirani deli pešpoti in vprašanje, na kakšen način rešiti tovrstne zagate, problematika parkiranja oziroma javnega transporta itd.). Sedaj je še čas, da se postavijo in dogovorijo koncepti, ki bodo dolgoročno zagotavljali, da bo ponudba ostala najmanj na obstoječi ravni ter se seveda tudi izboljševala. Pri tem pa nikakor ne smemo pozabiti, da je na vrhu te ponudbe ravno kvalitetno okolje in ustvarjena kulturna krajina generacij, ki so tu živele in ustvarjale pred nami: če nič drugega, je na sedanji generaciji velika odgovornost, da ta atribut ohrani in ga preda v roke naslednji generaciji vsaj takega, kot ga je dobila »v dar«....

4. Viri in literatura:

1. Vider, V., Solčava, Zapiski o Solčavi in njeni okolici, s. 24, 32, 33, Občina Solčava, 2004.
2. Ruppert, K., et. al., Socialna geografija, Zagreb, 1981, s. 94
3. Goodwin, H., Assessing Social, Physical & Environmental Carrying Capacity, Heritage Trails Project in Slovenia, 1996 - 1997
- 4.,5.,6.,7 World Tourism Organisation, Parametri presoje spremenljivosti okolja, 1993
8. Glück A., Magel H., Das Land hat Zukunft, Neue Perspektiven für die ländlichen Räume, München, s. 276, 1990,
9. WWF International, Guidelines for Community-based Ecotourism Development, 2001
10. UNEP / ICLEI, Tourism & Local Agenda 21 - Role of Local Authorities in Sustainable Tourism, 2003

**SOLČAVSKO - NARAVA IN LJUDJE, PRETEKLOST,
SEDANJOST IN PRIHODNOST**

To delo je posvečeno Solčavskemu, njegovim ljudem in njegovi prihodnosti. Solčavsko je najzgornejši del porečja Savinje, na meji med Slovenijo in Avstrijo, na stiku Kamniško-Savinjskih Alp in Karavank. Območje se v glavnem ujema z mejami občine Solčava (102 km²). Sestavljajo ga v glavnem Podolševa (Sv. Duh) in tri ledeniške doline (Matkov in Robanov kot ter Logarska dolina), ki jih obdajajo Kamniško-Savinjske Alpe (najvišja točka v občini je 2433 m) in Olševa (1929 m). Najnižja točka območja je približno 550 m. V tem redko poseljenem prostoru (pribl. 580 prebivalcev) se nahaja tudi najvišja kmetija (Bukovnik, 1327 m) in eno najvišjih naselij (Podolševa/Sv. Duh, 1240m) v državi. Klima, tla, rastlinstvo in živalstvo so tipično alpski - z nekaj rastlinskimi endemiti. Matična kamnina je večinoma propusten, lahko topen apnenec, zato površinske vode primanjkuje. Severni del območja je pretežno iz paleozojskih kamnin in ima dobro razvito površinsko vodno mrežo.

Zgodovina

Zgodovino človekove prisotnosti na Solčavskem in dogodke, ki so vplivali na njegov razvoj, je v kratkem mogoče povzeti takole:

pribl. 20.000 pr. Kr.	Bivališče kamenodobnih lovcev (Potočka zijalka) na pobočjih Olševe. Takrat so bile doline še na debelo pokrite z ledom.
pribl. 1000-1200	prvi znani naseljenci na območju
pribl. 1000-1250	zgrajena prva (verjetno romanska) cerkev
1258	prva omemba Solčave (silva Sulzpach)
1348	močan potres (tudi l. 1852 in l. 1895)
1461-1485	zgrajena sedanja cerkev
1716	prva omemba solčavske gostilne z muziko
1758/59	Prvi znani botanik (J. Scopoli) prične z botaničnimi raziskavami v Kamniško-Savinjskih Alpah. Sledijo mu mnogi drugi.

- 1820 prvi znani vzponi obiskovalcev
(pod vodstvom domačinov) na okoliške vrhove
- 1822 velika povodenj (tudi v letih 1840, 1896, 1926 in 2000)
- 1825 kmet Logar vodil nadvojvodo Johanna na vrh Ojstrice
- 1832 začetki geoloških raziskav območja
- 1847 začetki zooloških raziskav območja
- 1850-1880 živahna trgovina z bukovo in macesnovo hlodovino ter ogljem;
zgrajena cesta do Železne Kaple
- 1872 v Solčavi ustanovljena osnovna šola
- 1875 na Okrešlju zgrajena prva planinska kočča
- 1877 velik skalni podor pod Ojstrico
- 1892 v Solčavi je bilo za turiste na voljo 7 sob z 18 posteljami
- 1894 zgrajena cesta od Solčave do Luč
- 1897 v Solčavi odprt prvi redni poštni urad
- 1922 zgrajena cesta od Solčave do Logarske doline
- 1931 Celjska podružnica Slovenskega Planinskega društva
na Okrešlju kupila 426 ha zemlje, da bi ustanovila narodni park
- 1944 okupatorji požgali Solčavo in večino kmetij na območju
- 1948 agrarna reforma
- 1950 Robanov kot proglašen za »prirodno znamenitost«
- 1953 ponovno ustanovljenih več krajevnih društev
(npr. planinsko, turistično, čebelarstvo društvo)
- 1960 pogorela zadnja večja žaga na Solčavskem
- 1987 Robanov kot in Logarska dolina proglašena kot krajinska parka
- 1990 premikati se je začel Macesnikov plaz
- 1991 neodvisnost Slovenije
- 1992 ustanovljena Logarska dolina d. o. o.
- 1998 Solčava zopet postala samostojna občina
- 2000 odprt mejni prehod Pavličovo sedlo
- 2004 članstvo Slovenije v EU
- 2004 pet županov podpisalo pismo o nameri, da se ustanovi
regijski park Kamniško-Savinjske Alpe
- 2005 pet občin ter Ministrstvo za okolje in prostor podpisali sporazum
o ustanovitvi regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe

Ljudje na Solčavskem

Srednjeveški vzorci poselitve Solčavskega odsevajo naravne pogoje območja. Voda, nagib, razpoložljivost obdelovalne zemlje in osončenje so bili ključni dejavniki pri razporejanju posameznih kmetij v prostoru. Strma, slabo osončena pobočja na razmeroma velikih višinah (okrog 1000 m) so ostala skoraj neposeljena, medtem ko je bila poselitev na južnih pobočjih, posebej na paleozojskih kamninah, mnogo gostejša.

Solčava sama ni bila nikdar tipična kmečka vas. Centralno locirana je služila širši skupnosti ne le kot sedež župnije, šole, trgovine in obrtnikov, ampak tudi kot rezerva najemniške delovne sile za opravila na kmetijah in v gozdovih.

Pred povezavo Solčave z Lučami l. 1894 je bilo treba Savinjo prebroditi 22-krat. Težaven dostop do krajev na jugu je Solčavsko obrnil proti severu - proti Železni Kapli. Ljudje še pripovedujejo, da je z juga prihajalo le vino in žito; če so potrebovali zahtevnejše kovaške storitve, so odšli peš v 3-4 ure oddaljeno Železno Kaplo. Ta relativna osamitev je ljudi prisilila, da so živeli trajnostno, dolgo preden je ideja trajnosti postala moderna.

Časi so se spremenili in Solčavsko nikakor ni več odmaknjen ali osamljen del dežele. Vendar je še mogoče najti preostanke samozadostnosti - ne toliko v materialnem, kot v duhovnem svetu Solčavanov. Prav to je tisto, kar današnje Solčavsko dela tako posebno - ne le njegova prelepa narava.

Študije o Solčavskem

Leta 1932 je Solčavsko obiskala 50-članska skupina, ki je delovala pod okriljem Le Playeve družbe, katere terenske raziskave so se osredotočile na »kraj« (geografijo), »delo« (gospodarstvo) in »ljudstvo« (antropologijo). Skupino so posebej zanimale človekove prilagoditve naravnim danostim. Pomagali so jim slovenski kolegi in domačini so jih lepo sprejeli. Zbrali so mnogo podrobnosti, ki so slikale vsakdanje življenje in dolgoročne perspektive Solčavskega.

Leto kasneje so rezultate svojih raziskav objavili v poročilu z naslovom »Študije o Sloveniji« (Slovene Studies), ki je pisano iz »tuje perspektive« in na nenavaden način slika ne le življenje na Solčavskem, ampak odseva tudi stanje geografske znanosti in včasih nenavaden način razumevanja in napačne razlage tistega, kar so avtorji videli. Svarilo razlagalcem terenskega dela - na vseh ravneh in v vseh časih.

Poročilo samo je pisano z naklonjenostjo in vsebuje zanimiva ter dragocena opažanja o novi državi Jugoslaviji, Sloveniji in Solčavskem, o etnologiji območja, zgodovini njegove poselitve in podaja statistične podatke o prebivalcih, velikosti kmetij, o živini

itn. Posebej zanimivi so drobni detajli, ki Solčavsko osvetljujejo enako zgovorno kot zapletene preglednice: npr. o kmetiji z zelo čednim dekletom pri dvajsetih... in velikim psom, o otrocih z druge kmetije, ki hodijo v šolo enkrat na teden, kako neka kmetija kupuje le moko, sol in kavo, o krošnjarih iz Bosne, ki prodajajo blago...

Veliko pozornost so posvetili tudi Solčavi - od zgodovine in arhitekture do poklicev ljudi, ki so stanovali v posameznih hišah, in do izobraževanja nasploh - posebej šole, ki jo poročilo opisuje kot »zelo dobro upravljano in z veselim vzdušjem«. Posebno zanimivih je več fotografij in skiciranih kart Solčave, kmetij in načrtov posameznih hiš.

Na Solčavskem je bilo med drugo svetovno vojno in v letih po njej izgubljene mnogo materialne in nematerialne dediščine. Zato je poročilo, čeprav ni bilo nikdar prevedeno v slovenščino, pomemben zgodovinski vir.

Druga britanska skupina je Solčavsko obiskala leta 1971, da bi pripravila teren za glavno odpravo leta 1972. Prišla je pod pokroviteljstvom Brathay Hall Trusta. Skupina je imela dva glavna cilja:

1. »da bi izvedla ponoven pregled istega območja, ki je bilo predmet proučevanja l. 1932, in da bi zabeležila spremembe, ki so se v območju zgodile z vidika humane geografije
2. da bi članom nudila priliko, da preplezajo in raziskujejo grebene in vrhove veličastnih gora«

V primerjavi s prvo je bila ta skupina precej drugačna. Ne le, da je bila manjša (štela je 20 članov); njeni člani so bili mlajši in verjetno manj izkušeni. Tudi njeni cilji so bili manj zahtevni. Ne glede na to je dosegla, kar je nameravala. Njihovo poročilo sledi zgradbi poročila iz l. 1932 in slika življenje na Solčavskem ter velike spremembe v političnem in gospodarskem sistemu. Tudi to poročilo je dragocen dokument. Poživljajo ga drobni detajli o Solčavskem v času, ki počasi drsi v zgodovino.

Študija skupine Brathay Hall Trusta ni le ponovitev dela skupine Le Playeve družbe. Odseva tudi spremembe v geografiji in načinih terenskega dela in poudarja pomen vloge ljudi v spremembah in pomen modernizacije.

V svojem poročilu z naslovom »Študije o Sloveniji, 1971 in 1972« (Slovene Studies 1971 and 1972) Brathayeva skupina poudarja štiri glavne spremembe, do katerih je prišlo v 40 letih od obiska Le Playeve družbe.

1. Znatno zmanjšanje površine skoraj vseh kmetij zaradi agrarne reforme. Povprečna velikost kmetije se je zmanjšala od 173 na 73 hektarov.

2. Počasno, a vztrajno upadanje kmečkega prebivalstva. Pomanjkanje delovne sile so videli kot glavni problem predvsem velikih kmetij: čeprav so z agrarno reformo izgubile mnogo zemlje, so obdržale večino obdelovalne zemlje, ki je zahtevala mnogo delovne sile.

3. Pomembno povečanje pomena gozdarstva za lokalno gospodarstvo. Strožja zakonodaja je znatno izboljšala gospodarjenje z gozdovi. Dohodki od gozda so presegli tiste od kmetijstva. To je povzročilo znatne spremembe v življenju na kmetijah.

4. Razvoj rekreacije in turizma. Skromna infrastruktura ni omogočala razvoja turizma posameznikov, vendar je območje postalo priljubljen cilj mnogih skupinskih (npr. sindikalnih) izletov. Vpliv dnevnih obiskovalcev na gospodarsko življenje območja - razen problemov, ki so jih lahko povzročali - je bil neznaten. Težko je reči, da je turizem v zgodnjih sedemdesetih letih res predstavljal večjo spremembo, razen da je bil uvod v kasnejši razvoj turizma na kmetijah.

Brathayevo poročilo predstavlja dragoceno podobo življenja na Solčavskem 40 let po obisku Le Playeve skupine. Zaradi globokih političnih in družbenogospodarskih sprememb, do katerih je prišlo medtem, nekatere neposredne primerjave enostavno niso bile mogoče ali smiselne. Posebna pomena pa je opis Solčave in njenih ljudi tistega časa: številnih obrtnikov, npr. tesarjev, čevljarja, krojača in kovača, ki jih danes ni več. V poročilu je mnogo skoraj anekdotičnih opazk o neučinkoviti vaški pisarni, prostovoljnem gasilskem društvu, poštnem uradu in šestih telefonih na vsem območju (prvi je bil napeljan l. 1918), o plesih, ki so bili pozimi vsak mesec, 2-3 filmih na mesec, o zastonj avtobusu, ki je vozil obiskovalce v Celjsko gledališče, o vaški trgovini in o cerkvi (s podrobno analizo udeležbe pri maši)... Poseben (in zelo ugoden) del poročila je posvečen šoli in osnovni izobrazbi nasploh. In potem se poročilo o turizmu konča z: »... v globoki zimi je cesta do Solčave zorana, Logarska dolina pa je vedno odrezana zaradi snega«.

V poročilu so posebej zanimive opombe, ki govore o pričakovanjih v tistih negotovih časih: da šola potrebuje prostora za 200 učencev, ker da bo Solčava rasla, ali da »prihodnjega razcveta kmetij... verjetno ni pričakovati toliko v turizmu kot v zmerni rasti mlekarstva, ki je bilo v preteklosti sestavni del njihovega gospodarstva«.

Medtem ko naravoslovni del ni popolnoma točen, so deli poglavja o razvoju turizma še vedno aktualni. Avtorji poročila (ki očitno niso vedeli, da je bil Robanov kot

proглаšen za naravno znamenitost že l. 1950), so pravilno predvideli, da bo največji pritisk obiskovalcev čutila Logarska dolina. Predlagali so tudi neke vrste zavarovanje Matkovega kota kot »daleč najbolj divje in najmanj obiskane od treh dolin... z živalstvom, posebej gamsi, orli in kačami...«

Leta 2004, 32 let po obisku Brathayeve skupine, je Solčavsko zopet obiskala skupina britanskih in slovenskih podiplomskih študentov z Univerze v Londonu (Birkbeck College) in Univerze v Ljubljani (Biotehniška fakulteta). Namen njihovega skupnega terenskega modula je bil ugotoviti spremembe od leta 1932 (in 1972) in proučiti možnosti za trajnostni razvoj Solčavskega kot dela potencialnega zavarovanega območja.

Skupina je štela 15 študentov, 3 gostitelje in 7 predavateljev. V Logarski dolini je ostala le 7 dni, vendar je sodelovanje slovenskih študentov močno zmanjšalo jezikovne ovire, kar je olajšalo dostop do informacij in vključevanje pogledov slovenske strani. Poleg neposrednih opazovanj in študija dokumentarnih virov je skupina oblikovala svoje zaključke na osnovi pogovorov s 23 domačini, ki so zelo prijazno sodelovali - in bili tudi odkriti.

Ta tretji obisk je zanimalo ugotavljanje kontinuitete in sprememb v primerjavi s prejšnjima poročiloma. Vsi trije obiski so se namreč odvijali v povsem različnih političnih, družbenoekonomskih in geopolitičnih razmerah - na lokalni, nacionalni in kontinentalni ravni. Solčavsko se je spremenilo skupaj s svetom, ki ga obdaja, spremenila pa so se tudi vprašanja, ki jih je skupina zastavljala. Kar je bilo videti pomembno za Le Playevo družbo, ni bilo nujno zanimivo za Brathayevo ali londonsko-ljubljansko skupino. Medtem ko sta se prvi dve skupini šteli za geografe, je bilo osrednje zanimanje naše tretje skupine ohranjanje okolja, ocena perspektiv za trajnostni način življenja domačinov v novih pogojih in še posebej sobivanje turizma z varstvom naravne in kulturne dediščine.

Če je Brathayeve skupina ugotavljala močno zmanjševanje obsega večine kmetij, se je stanje glede posesti leta 2004 skoraj izenačilo s tistim iz leta 1932. Danes ima Matkova kmetija spet 700 hektarov in je verjetno največja kmetija v Sloveniji.

Počasno, a vztrajno upadanje števila kmečkega prebivalstva, ki ga je ugotavljala Brathayeve skupina (omenja 199 »izseljencev« in le 16 »priseljencev«), se nadaljuje. Leta 1869 je bilo na Solčavskem 776 ljudi, l. 1931 843, l. 1971 659 in l. 2004 567. Največji upad je doživela Solčava. Tudi na kmetijah je manj otrok.

Upadanje števila prebivalstva pa ni edini problem; delno ga je ublažila boljša in pestrejša izobraženost prebivalcev. Mnogo mladih ljudi po končani višji,

celo univerzitetni izobrazbi, želi ostati v območju - ko bi le našli zaposlitev.

Na Solčavskem smo opazili še en zanimiv pojav, ki bi ga bilo verjetno zanimivo proučiti: za razliko od gorskih kmetij v večini Slovenije je večina kmetij na Solčavskem videti vitalna. Na splošno nimajo le »dedičev«, ampak resnične naslednike, ki nameravajo nadaljevati družinsko tradicijo, na katero so ponosni.

Brathayeva skupina je ugotovila tudi porast pomena gozdarstva. Danes je večina kmetij dobila vrnjene gozdove, nacionalizirane po drugi svetovni vojni. Stroga in strokovno utemeljena pravila gospodarjenja z gozdovi še vedno veljajo. Mnogo vrnjenih gozdov predstavljajo varovalni gozdovi na strmih pobočjih, ki varujejo nižje ležeča zemljišča pred snežnimi plazovi, erozijo in padajočim kamenjem.

Les je zagotovo eden od najdragocenejših naravnih virov, ki jih območje premore. Vendar ga večina zapusti Solčavsko v obliki hlodov - brez kakršnekoli dodane vrednosti. Na Solčavskem danes ni niti ene večje žage.

Četrta velika sprememba, ki jo je zaznala Brathayeva skupina, je bil razvoj turizma. Leta 1932 je bilo v Solčavi zabeleženih 230 gostov, v Logarski dolini pa 913. Število nočitev je znašalo 2432 oz. 5945, kar pomeni, da je bila Solčava priljubljeno letovišče, kjer so gostje ostajali dlje kot v Logarski dolini. Zaradi slabih prometnih povezav je bilo komaj kaj dnevnih obiskovalcev. Danes ocenjujejo letno število obiskovalcev območja na 100.000, število nočitev pa na 20.000. Vendar je danes v Solčavi težko prenočiti. Imajo le tri turistične sobe. Z naraščajočo številčnostjo gostov pa je prišlo tudi do sprememb v njihovih lastnostih, kar je povzročilo izjemno obremenitev okolja in družbe na Solčavskem. To je sprožilo vrsto novejših dogajanj. Eno najpomembnejših je bila ustanovitev Logarske d. o. o., neprofitne organizacije, ki upravlja krajinski park Logarska dolina, varuje naravo in interese lastnikov zemlje.

Ti primeri nakazujejo, da bo prihodnost enako kot preteklost le delno nadaljevanje tradicionalnega.

Najpomembnejši dejavniki, ki so vplivali na Solčavsko in njegove ljudi, so bile širše družbenogospodarske in politične spremembe. V primerjavi z njimi se zdi narava razmeroma nespremenjena. Težko preizkušeni v vojnih in povojnih časih so domačini odločni, da si zgradijo boljše življenje. Svet okrog njih se je korenito spremenil trikrat - njihova skupnost pa vztraja. Dovolj je stopiti na kmečko dvorišče, pa človek vidi, kako deluje osnovna družbena in gospodarska celica - družina. Podobno pa bo sprehod skozi vas odkril, da Solčava še ni ponovno prevzela svoje nekdanje (in logične) vloge, v kateri je služila kot središče razsejanim naseljem Robanovega kota, Logarske doline, Matkovega kota in Podolševe. Ta skupni interes in

odločenost vseh Solčavanov, da vas (ali vsaj njene ključne dele) obdrže v svojih rokah, bo povezoval tudi širšo skupnost Solčavskega.

Solčavsko je spet na razpotju: neodvisnost Slovenije, članstvo v EU, odprte meje ter novi geopolitični in ekonomski položaj so ustvarili povsem novo »sceno« - v dobrem in slabem. Danes ima Solčavsko priliko, da postane del načrtovanega regijskega parka, kar mu nudi nadaljnjo priložnost za trajnostni razvoj.

Tri študije - iz let 1932, 1972 in 2004 - nam omogočajo, da približno opredelimo nekaj ključnih elementov, ki bodo odločali o prihodnosti Solčavskega, takole:

1. Naravne danosti in naravni viri

- proučevanje in spoštovanje stoletja starih prilagoditev naravnim danostim
- razvijanje upravljaljskih (če je mogoče tudi tržnih) strategij upravljanja naravnih virov: vode, divjadi, ribjega življa, mineralov itn.
- oblikovanje in krepitev zavesti domačinov o dragocenosti ohranjenega okolja in narave nasploh
- varovanje gorske divjine

2. Ljudje

- pripravljajte ljudi za njihove prihodnje vloge na Solčavskem (kot ga vidimo čez 20 let)
- upoštevanje, da kazalec za prihodnost ljudi ni le njihova številčnost, ampak tudi njihova izobraženost
- priprava inventarjev dejanskih in želenih človeških virov
- razvoj ustreznih občinskih usmeritev, ki zadevajo sprejem koncepta trajnosti

3. Kmetijstvo

- obravnavanje prihodnjega kmetijstva ne le kot proizvodnje hrane in surovin, ampak tudi kot upravljanja kulturne krajine in dobesedno »preživljanja od zemlje« z diverzifikacijo vseh možnih virov dohodka, ki bi podpirali obstoj kmetij
- izobraževanje kmetov za nove naloge
- pomoč kmetom pri prodaji pridelkov, če jih ne morejo prodati sami

4. Gozdarstvo

- dodajanje kar največ vrednosti lesu, ki se trenutno odvažja le kot surovina
- trženje vseh funkcij gozda, ki jih našteva zakon o gozdovih
- graditev zavesti o pomenu gornjih funkcij med lastniki in med javnostmi
- poudarjanje pomena gorskih gozdov za varstvo narave

5. Turizem

- razvijanje turizma kot pomembne dodatne gospodarske dejavnosti
- obravnavanje turizma kot sredstva za maksimiranje dodane vrednosti domačih (kmetijskih) proizvodov
- upoštevanje negativnih plati turizma
- usmerjanje na »zaželeno vrsto« obiskovalcev
- razvijanje turizma kot procesa kulturne izmenjave
- trženje tiste naravne dediščine, ki to prenese

6. Potencialni regijski park Kamniško-Savinjske Alpe

- priprava analize življenja v parku, ki bo upoštevala močne in šibke plati ter priložnosti in nevarnosti, ki jih to prinaša
- razmišljanje o parku kot sredstvu za zaposlovanje tudi visoko izobraženih (domačih) ljudi
- razmišljanje o parku kot sredstvu ohranjanja lokalne narave
- razmišljanje o parku kot sredstvu ohranjanja alternativnega načina življenja
- razmišljanje o parku kot sredstvu, s katerim bi privabili »specializirane« obiskovalce oz. goste (alpiniste, botanike, ornitologe, ljubiteljske astronome, fotografe narave itn.).

Razume se, da ljudje novosti vselej sprejemamo z mešanico pričakovanja in negotovosti. Strahovom pred omejitvami in prepovedmi, ki bi jih proglasitev parka lahko prinesla, pa se pridružuje spoznanje, da ta posebni svet, ki so ga zapustili predniki, potrebuje zaščito.

Solčavani so ponosni na svoje korenine in na lepoto Solčavskega. Zato se vse bolj zavedajo, da so za varno prihodnost potrebne določene omejitve nenadzorovanega »razvoja«. Predlog za regijski park Kamniško-Savinjske Alpe ni prišel »od zgoraj«, ampak iz lokalne pobude. To je najboljše jamstvo za njegov uspeh.

Trajnost je ideja in ne recept. Postavlja vprašanja, na katera ni takojšnjih ali splošno veljavnih odgovorov. Zahteva pobude, ki prihajajo »od spodaj navzgor« in »od zgoraj navzdol«. Pri tem domača izvirnost, ustvarjalnost, domišljija in iznajdljivost dopolnjujejo strateško planiranje. Narava Solčavskega in njena lepota ter odpornost, podjetnost in značaj Solčavanov napovedujejo dobro prihodnost.

SOLČAVSKO - NATURE AND PEOPLE, PAST, PRESENT AND FUTURE

This work is dedicated to Solčavsko, to its people and to their future.

Solčavsko is the uppermost part of the Savinja river basin on the border between Slovenia and Austria in the contact zone of the Kamniško-Savinjske Alpe (Kamnik Alps) and Karavanke (Karawanken) mountain chains. The area corresponds roughly to the Solčava municipality (102 sq. km) and consists mainly of Podolševa and three glacial valleys (Matkov kot, Logarska dolina, Robanov kot), surrounded by the Kamnik Alps (up to 2433m above sea level) and Mt. Olševa (in Karavanke, at 1929m). The lowest point in the area is about 550m.

This sparsely populated area (approx. 580 inhabitants) includes the highest farm (Bukovnik, at 1327m) and one of the highest settlements (Podolševa, at 1240m) in the country. The climate, soils, vegetation and animal world are typically Alpine - with several endemic plant species. The bedrock is mostly permeable, relatively soluble limestone. As a result there is a shortage of surface water. The northern part is largely of Paleozoic rock with well-developed surface stream systems.

History

The history of human presence in Solčavsko, and events associated with its development, can be briefly summarised as follows:

approx. 20.000 B. C.	Stone Age hunters' settlement (Potočka zijalka) on the slopes of Mt. Olševa. The valleys at this time were still thickly covered by ice.
approx. 1000-1200	first known settlers in the area
approx. 1000-1225	first (probably romanesque) church built
1258	first mention of Solčava (silva Sulzpach)
1348	major earthquake (also in 1852, 1895)
1461-1485	present church built
1716	first reference to pub with music in Solčava
1758/59	first known botanist (J. A. Scopoli) starts botanical studies in Kamnik Alps (followed by many others)
1820	first known visitor ascents to the nearby mountain peaks -

- guided by locals
- 1822 flood (also in 1840, 1896, 1926, 2000)
- 1825 farmer Logar guided archduke Johann to the top of Mt. Ojstrica
- 1832 beginnings of geological studies of the area
- 1847 beginnings of zoological studies in the area
- 1850-1880 vigorous trade in beech and larch timber, and charcoal;
road to Železna Kapla (Eisenkappel) built
- 1872 elementary school founded in Solčava
- 1875 first alpine hut built (in Okrešelj)
- 1877 huge rockfall under Mt. Ojstrica
- 1892 7 rooms with 18 beds available for tourists in Solčava
- 1894 Solčava connected with Luče by road
- 1897 first regular post office in Solčava
- 1922 Logarska dolina connected by road to Solčava
- 1931 Slovene Mountaineering Association (Celje section) purchased
426 hectares of land (Okrešelj) to establish a national park
- 1944 the village of Solčava and most farmhouses in the area burnt
by occupying forces in reprisal for supporting the
resistance movement
- 1948 land reform
- 1950 Robanov kot designated 'natural monument'
- 1953 several local associations (e.g. mountaineering,
tourist, beekeepers' associations) re-established
- 1960 the last larger sawmill in Solčavsko burnt down
- 1987 Robanov kot and Logarska dolina designated 'landscape parks'
- 1990 Macesnik landslide started to move
- 1991 Slovene independence
- 1992 Logarska Ltd. founded
- 1998 Solčava became a municipality again
- 2000 border crossing (Pavličevo sedlo) to Austria opened
- 2004 accession of Slovenia to EU
- 2004 five mayors of local municipalities signed a memorandum
of intent to establish a Kamniško-Savinjske Alps regional park
- 2005 the Ministry of environment and physical planning signed an
agreement with the five municipalities to establish the
Kamniško-Savinjske Alps regional park

People in Solčavsko

Medieval settlement patterns in Solčavsko reflect the natural conditions of the area. Water, slope, the availability of tillable land and insolation are key factors in the placing and spacing of individual farms. Steep, poorly insulated slopes at relatively high altitudes (about 1000m) remained virtually unsettled although settlement was much denser on south-facing slopes, particularly on Paleozoic rocks. Only the flat valley bottoms allowed significant human settlement.

Solčava itself was far more than a farming village. Centrally located, it served the broader community, not only as a place of church, school, trade, and local crafts, but also as a pool of hired hands for work on farms and in the forests.

Prior to the road connection in 1894 with Luče, the Savinja river had to be forded 22 times! Difficult access to places in the south turned the area northward - towards Železna Kapla (Eisenkappel). Only wine and wheat were brought in from the south. If people needed services such as a blacksmith's they walked to Železna Kapla, 3-4 hours away. This relative isolation made people self-reliant long before the idea of sustainability became fashionable.

Times have changed and Solčavsko is by no means a remote or isolated part of the country, yet it remains a cohesive community in an integrated landscape. There are still remnants of self-sufficiency to be found - both in the material and in the cultural world of Solčavans. And this is what makes modern day Solčavsko so special - not only its beautiful nature.

Solčava studies

In 1932 Solčavsko was visited for four weeks by a 50 member group working under the auspices of the Le Play Society whose field research was focused on 'place' (geography), 'work' (economics) and 'folk' (anthropology). A particular interest of the Le Play group was human adaptation to the natural environment.

Aided by Slovene counterparts, they were well accepted by the locals and collected a wealth of detail depicting the everyday life (and long term perspectives) of Solčavsko. A year later they published their findings in a report entitled Slovene Studies. This book, written from a 'foreign' perspective, reflects in a curious way not only the life in Solčavsko, but also the state of geography and field studies at the time and a sometimes peculiar understanding and incorrect interpretation of what they saw. A caveat for field work interpretation at all scales and at all times!

The report itself - written in good will - contains interesting and valuable observations

on the new State of Yugoslavia, Slovenia, on Solčavsko itself, the ethnology of the area, its history of settlement, and statistical data on population, farm size, livestock etc. Of particular interest are little details that shed light upon Solčavsko just as eloquently as elaborate tables, for example a farm with a very attractive girl of twenty ... and a powerful dog, about children from another farm going to school once a week, how some farms buy just flour, salt and coffee, about Bosnian pedlars, selling clothes... Much attention was paid to the village of Solčava - from its history and architecture to the occupations of people in individual houses, to education in general and particularly to the school which their report describes as "very satisfactorily managed, with a happy atmosphere". Of special value are several photographs, sketched maps of Solčava and of individual farms and houses. The report, although never translated into Slovene, is an important historical record, the more so because so much material and non-material heritage was destroyed in Solčavsko during the Second World War.

A second British group visited Solčavsko in 1972 (with a preparatory visit the year before) under the auspices of the Brathay Hall Trust. The Brathay group had two main aims. One was to carry out a new survey of the same area investigated in 1932 and to record the changes which had taken place in the human geography of the area. The other was to provide members with an opportunity of climbing and exploring the ridges and peaks of the spectacular mountains.

The Brathay group was quite different to the Le Play group. Not only was it smaller (approximately 20 members), its members were younger and probably less knowledgeable and its aims were apparently also less ambitious. Nevertheless, their exploration accomplished what was intended.

Their report largely follows the structure of that of the 1932 report and documents life in Solčavsko, as well as great changes in the political and economic system. Again this report, too, is a valuable record - enlivened with small details - of Solčava in a time that is gradually lapsing into history. The Brathay study is not merely a repetition of work done by the Le Play group. It also reflects changes in the approach of geography and field studies, stressing the role of human agency and the importance of modernisation.

In their report, entitled *Slovene Studies 1971 and 1972* the Brathay exploration group emphasizes four major changes that occurred in the 40 years since the Le Play group visit:

1. A marked reduction in the area of most of the farms due to land reform. The average farm size was reduced from 173 to 73 hectares.
2. A slow but steady decline in rural population. The shortage of labour was seen as principal problem facing particularly large farms: although they lost much land under agrarian reform, they retained most of the labour intensive agricultural land
3. The significantly increased importance of forestry in the local economy. Stricter regulations considerably improved forest management. Income from forests exceeded that from agriculture. This, in turn, caused significant changes in life on the farm.
4. Development of recreation and tourism. The modest infrastructure precluded major growth in individual tourism, however the area became a favourite destination for many group (e. g. trade union) outings and holidays. Day visitors had very little impact (apart from the problems they may have caused) upon the (economic) life of the area. It is hard to say that tourism in early 1970s really represented a major change - apart from being a prelude to later tourist developments.

The Brathay report presents a valuable record of life in Solčavsko 40 years after the Le Play group visit. It follows profound political and socio-economic changes which mean that direct comparisons are often simply not possible or meaningful. However the description of the village of Solčava and its people is of particular value. Many craftsmen such as carpenter, shoemaker, tailor and blacksmith, are no longer present. There are many almost anecdotal remarks: on the inefficient village office, on the part time fire brigade, the four policemen (all non-locals), the health services, post office and the six telephones in the entire area (the first one was installed in 1918), the monthly dances in winter, the 2-3 films a month, the free bus to the theatre in Celje, the village shop and on the church (with a detailed analysis of attendance at Mass). A special (and very favourable) report is given on school and elementary education in general. This is followed by a section on tourism ending with “... in the depth of winter the road is kept open as far as Solčava, but Logarska dolina is always cut off by snow.” Although not mentioned in the Report, the party also met the border guards who, after scrutinising the group’s credentials, gave them a warm welcome. Of particular interest in the report are remarks revealing expectations that have been refuted by subsequent developments. One is that the area school needs room for 200 pupils because Solčava is expected to grow. Another is a prediction that “the

future prosperity of the farms... may lie not so much in tourism as in modest expansion of the dairying which has in the past been an integral part of their economy". Whilst the section on natural history is not wholly accurate, parts of the chapter on development of tourism are still relevant. The report's authors (who seem unaware of the fact that Robanov kot had already been proclaimed landscape park in 1950) correctly predicted that Logarska dolina would feel the greatest impact of visitors and they suggested some kind of protection of Matkov kot, "by far the wildest and least frequented of the valleys... with the... wildlife, notably chamois, eagles and snakes...".

In 2004, 32 years after the Brathay study, Solčavsko was visited again by a group of British and Slovene postgraduate students from the University of London (Birkbeck College) and from the University of Ljubljana (Biotechnical Faculty). The aim of their joint field module was to review changes since 1932 (and 1972) and to study the opportunities for sustainable development of Solčavsko as part of a potential protected area.

The group consisted of 15 students, 3 hosts and 7 lecturers and stayed in Logarska dolina for 7 days only. However, the participation of Slovene students minimized the language barriers, facilitating access to information and the incorporation of Slovene perspectives. In addition to first hand observation and examination of documentary evidence, the group's conclusions were based on 23 interviews of local people who were most kind and co-operative - and outspoken, too. This third visit was interested in documenting continuities between and changes from the previous two reports. The three visits took place in entirely different political, socio-economic and geopolitical circumstances - on a local, national and continental scale. Solčavsko has changed together with its surrounding world and the questions asked have changed too. What seemed relevant to the Le Play group may not have been so for the Brathay or London-Ljubljana group. Whilst the the first two groups called themselves 'geographers', our third group's prime concern was environmental conservation - to assess the prospects for sustainable way of life of the locals, in particular coexistence between tourism and protection of the natural and cultural heritage.

Whilst Brathay found a marked reduction in the area of most farms, the situation regarding land ownership in 2004 had reverted almost to that of 1932. Today Matk farm has 700 hectares again and is probably the biggest farm in Slovenia.

A slow but steady decline in the rural population found by Brathay group (which noted

199 'emigrants' from the area as opposed to 16 'immigrants') is continuing. In 1869 there were 776 people living in Solčavsko, in 1931, 843, in 1971, 659 and in 2004, 567. It seems that whilst there are less children on the farms, the greatest decline has been suffered by the village of Solčava itself.

The demographic decline however is not the only problem and to some extent has been offset by a better and more diversely educated population. Many young people, having completed their higher, even university, education, wish to remain in the area - if only jobs were available. One interesting phenomenon observed in Solčavsko might deserve further study. In contrast to mountain farms in most of present day Slovenia, most farms in Solčavsko appear to be vigorous. By and large they do not only have 'heirs' but real successors who intend to carry on the family traditions, of which they are proud.

Brathay also saw an increase in importance of forestry. Today, whilst most farms have regained their forests, nationalized after the Second World War, strict and sound forest management regulations are still in force. Much of the restituted area consists of protected forests on steep slopes unfit for exploitation, and protecting lower located areas from snow, rockfall and erosion. Timber is certainly one of the most valuable natural resources of the area. Yet most of it leaves Solčavsko as logs - without any value added whatsoever. Today there is not a single sawmill in the area.

The fourth big change identified by the Brathay group was development of tourism. In 1932 230 visitors were registered in Solčava and 913 in Logarska dolina. The number of overnight stays amounted to 2,432 and 5,945 respectively, which means that Solčava was a popular holiday resort with people staying there longer than in Logarska. Due to poor traffic connections there were hardly any day visitors. Today the yearly number of visitors to the area is estimated to be 100,000 with about 20,000 overnight stays. Yet there is hardly a place to stay in Solčava (only three rooms are available to rent). Together with the growth in numbers there have also been changes in visitor profiles, resulting in tremendous strain on Solčavsko's environment and society. This has triggered a number of recent developments. One of the most important of these is the establishment of Logarska Ltd., a not-for-profit managing agency for the Logarska landscape park, to protect nature and the interests of local land owners.

These examples suggest that the future, like the past, will be a mixture of continuity and discontinuity.

The greatest factors affecting Solčavsko and its people have been wider socioeconomic and political changes, compared to which the natural environment appears relatively constant. Cruelly tested by war but resolute in their determination to build a better life, the residents of the isolated farms and of the village returned in time of peace to rebuild the physical structure of their homes and a thriving, if dispersed, community. The world around them has radically changed three times - but the community persists. It suffices to step into a farm yard and one can see how the basic social and economic unit functions. Whilst a walk through the village will show that it has not reassumed its past (and logical) role yet of servicing the scattered settlements of Robanov kot, Logarska dolina, Matkov kot and Podolševa as a centre, common interest and the determination of Solčavans to keep the village (or at least its key parts) in their own hands will keep the broader community together.

Solčavsko is at crossroads again: Slovene independence and EU membership, open borders, and the new geopolitical and economic situation have created an entirely different 'scenery' - for better or for worse. Today Solčavsko has a chance to become a part of potential regional park offering yet a further opportunity for sustainable development.

The three studies - of 1932, 1972, and 2004 - allow us to identify some key elements which will determine the future of Solčavsko, as follows:

1. Natural resources and the environment

- studying and respecting natural conditions and historic adaptations to them
- developing management strategies to protect (and where appropriate, to market) natural resources such as water, wildlife, fish, minerals and mountain wilderness
- building awareness (amongst residents and visitors alike) of the value of the superlative natural environment.

2. People

- fostering the education, skills, engagement and commitment of the future generation
- recognising that human and social capital are as important as numbers of people as indicators of the future
- developing appropriate municipal policies to implement the concept of sustainability.

3. Farming

- recognising that future farming will be based not only on food and raw material production, but also on cultural landscape management - 'living off the land' through farm diversification and multifunctional land management.
- developing new education and training opportunities
- helping farmers to sell their products through local branding and better marketing.

4. Forestry

- adding as much value as possible to timber through local processing before export
- marketing the many forest functions (beyond timber production) under forestry law
- building awareness of the importance of these functions (including the role of mountain forests in nature conservation) among forest owners and general public.

5. Tourism

- developing tourism as an important additional economic activity, for example to maximize the added value of domestic (farm) products
- understanding the negative potential of tourism and developing appropriate mitigation strategies, including building tourism as a process of cultural exchange and carefully planned 'marketing' of natural heritage
- attracting an appropriate diversity of visitor types, with due regard to the needs of the area and of potential visitor groups.

6. Potential Kamniško-Savinjske Alps regional park

- developing a participatory planning process involving all 'stakeholders', resulting in:
  - an understanding of its strengths, weaknesses, opportunities and threats of Park status
  - new employment and training opportunities for local people
  - stronger protection for local biodiversity and natural features
  - maintenance of the distinctive lifestyle and culture of the area.

Novelty is always accompanied, understandably, by a mixture of expectation and apprehension. Fears of limitations and restrictions that proclamation of park may bring are coupled with an awareness that the special place bequeathed by their ancestors needs protection. People are proud of their roots and of the beauty of

Solčavsko and there is growing awareness that a secure future requires some restraint on uncontrolled 'development'. The proposal for a Kamniško-Savinjske Alps regional park came about not through imposition from above, but through local initiative and leadership, and this is the best guarantee for its success. Sustainability is an idea, not a recipe, and raises questions to which there are no universal or immediate answers. It involves 'bottom up' as well as 'top down' initiatives, where local originality, creativity, imagination and resourcefulness complement strategic planning. The natural beauty, wildlife and environment of Solčavsko and the resilience, initiative and character of Solčavsko's people augur well for the future.

SOLČAVSKO: DIE NATUR UND DIE MENSCHEN - VERGANGENHEIT, GEGENWART UND ZUKUNFT

Diese Arbeit ist Solčavsko, dessen Menschen und deren Zukunft gewidmet. Solčavsko ist das höchste Gebiet des Savinja-Bassins, an der Grenze zwischen Slowenien und Österreich in der Kontakt-Zone der Kamniško-Savinjske Alpen und der Karawanken-Bergkette. Dieses Gebiet entspricht im groben den Grenzen der Gemeinde Solčava (102 km²) und ist hauptsächlich aus dem Ort Podolševa und drei Gletschertälern (Matkov kot, Logarska dolina, Robanov kot) zusammengesetzt, umringt von den Kamniško-Savinjske Alpen (bis zu 2433 m Meereshöhe) und dem Berg Olševa (in den Karawanken, 1929 m Meereshöhe). Der niedrigste Punkt in der Gegend liegt etwa 550 m über dem Meeresspiegel. Dieses dünn besiedelte Gebiet (ungefähr 580 Einwohner) umfasst den höchst gelegenen Bauernhof (Bukovnik, auf 1327 m) und eine der höchst gelegenen Siedlungen (Podolševa, auf 1240 m) des Landes. Das Klima, der Boden, die Vegetation und die Tierwelt sind typisch für das Alpenland – mit mehreren endemischen Pflanzenarten. Das Felsgestein besteht vor allem aus durchlässigem und verhältnismässig löslichem Kalkstein. Als Ergebnis dessen ist ein Mangel an Oberflächenwasser vorhanden. Der nördliche Teil besteht hauptsächlich aus paläozoischem Gestein mit gut entwickeltem Oberflächengewässer-System.

Geschichte

Die Geschichte der menschlichen Anwesenheit in Solčavsko und Geschehnisse, die mit dieser Entwicklung verbunden sind, sind kurz zusammengefasst diese:

cca. 20.000 v. Chr.	Die Steinzeit-Jäger-Siedlung (Potočka Zijalka) am Hang des Olševa Berges. Die Täler waren zu dieser Zeit noch dick mit Eis bedeckt.
cca. 1.000 - 1.200	Die ersten bekannten Siedler in dem Gebiet
cca. 1.000 - 1.225	Bau der ersten (wahrscheinlich romanischen) Kirche
1258	Erste Erwähnung von Solčava (Silva Sulzpach)
1348	Starkes Erdbeben (auch in den Jahren 1852, 1895)
1461 - 1485	Bau der jetzigen Kirche

- 1716 Erste Erwähnung eines Gasthauses mit Musik in Solčava
- 1758/59 Erster bekannter Botaniker (J. A. Scopoli) beginnt botanische Studien in den Kamniško-Savinjske Alpen (ihm folgen viele andere)
- 1820 Erste bekannte Besteigungen der nahegelegenen Berggipfel - geführt von Einheimischen
- 1822 Hochwasser (auch in den Jahren 1840, 1896, 1926, 2000)
- 1825 Bauer Logar führt Erzherzog Johann auf den Gipfel des Berges Ojstrica
- 1832 Anfang von geologischen Studien in dem Gebiet
- 1847 Anfang von zoologischen Studien in dem Gebiet
- 1850 - 1880 Reger Handel mit Buchen- und Lärchenholz sowie Holzkohle; Bau der Strasse nach Železna Kapla (Eisenkappel)
- 1872 Gründung der Grundschule in Solčava
- 1875 Bau der ersten Alpenhütte (in Okrešelj)
- 1877 Grosser Steinschlag unter dem Ojstrica-Berg
- 1892 In Solčava sind für Touristen 7 Zimmer mit 18 Betten vorhanden
- 1894 Solčava bekommt eine Strassenverbindung mit Luče
- 1897 Das erste ständige Postamt in Solčava
- 1922 Logarska dolina bekommt eine Strassenverbindung mit Solčava
- 1931 Der slowenische Bergsteigerverband (Zweig Celje) erwirbt 426 Hektar Land (Okrešelj) zur Gründung eines Nationalparks
- 1944 Die Besatzungstruppen brennen das Dorf Solčava und die meisten Bauernhäuser in der Umgebung als Vergeltungsmassnahme für die Unterstützung der Widerstandsbewegung ab
- 1948 Agrarreform
- 1950 Robanov kot wird zum »Naturdenkmal« ernannt
- 1953 Mehrere Ortsverbände (z. B. Bergsteiger-, Touristen-, Imkervereine) werden erneut gegründet
- 1960 Die letzte grössere Sägemühle in Solčavsko brennt ab
- 1987 Robanov kot und Logarska dolina werden zu »Landschaftsparks« ernannt
- 1990 Macesnik Erdrutsch beginnt sich zu bewegen
- 1991 Slowenische Unabhängigkeit
- 1992 Gründung von Logarska GmbH
- 1998 Solčava wird wieder eine Gemeinde
- 2000 Der Grenzübergang Pavličevo sedlo zu Österreich ist geöffnet

- 2004 Sloweniens Beitritt zur EU
- 2004 Fünf Bürgermeister lokaler Gemeinden unterschreiben ein Absichts-Memorandum um einen Regionalpark der Kamniško-Savinjske Alpen zu gründen
- 2005 Das Ministerium für Umwelt und Raumplanung unterschreibt ein Abkommen mit den fünf Gemeinden um einen Regionalpark der Kamniško-Savinjsko Alpen zu gründen

Die Menschen in Solčavsko

Mittelalterliche Siedlungsmuster in Solčavsko spiegeln die natürlichen Bedingungen des Gebiets wider. Gewässer, Hänge, Zugänglichkeit von anbaufähigem Land und Sonnenbestrahlung sind Schlüsselfaktoren bei der Positionierung von einzelnen Bauernhöfen. Steile, schwach sonnenbestrahlte Hänge auf verhältnismässig hoher Meereshöhe (ungefähr 1.000 m) bleiben nahezu unbesiedelt, obwohl Siedlungen viel unterbelichteter auf den südseitigen Hängen waren, besonders auf paläozolischem Gestein. Nur die flachen Talböden erlaubten bedeutende menschliche Siedlungen.

Solčava an sich war viel mehr als ein Bauerndorf. Zentral gelegen diente es der weiteren Gemeinschaft, nicht nur als Ort der Kirche, Schule, des Handels und örtlichen Gewerbes, sondern auch als Arbeitsmarkt von Tagelöhnern für die Arbeit auf Bauernhöfen und in Wäldern.

Vor der Strassenverbindung in 1894 mit Luče musste der Savinja-Fluss 22 mal überschritten werden! Schwerer Zugang zu den südlich gelegenen Orten wandte die Umgebung nach Norden - zu Železna Kapla (Eisenkappel). Nur Wein und Getreide wurden aus dem Süden geliefert. Wenn die Menschen Dienstleistungen wie zum Beispiel die einer Schmiede benötigten, sind sie in das 3-4 Stunden entfernte Železna Kapla zu Fuss gelaufen. Diese verhältnismässige Abgeschiedenheit verursachte, das die Menschen dort schon lange bevor die Idee der Nachhaltigkeit modern wurde ausschliesslich von sich selbst abhängig waren. Die Zeiten haben sich geändert und Solčavsko ist in keinem Bezug ein abgeschiedener oder vereinsamer Teil des Landes, aber es ist wohl eine zusammenhaltende Gemeinschaft in einer integrierten Landschaft geblieben. Es gibt noch Überreste von Selbstgenügsamkeit sowohl in der materiellen als auch in der kulturellen Welt der Bevölkerung von Solčava. Und das ist es, was das heutige Solčavsko so besonders macht - nicht nur seine schöne Natur.

Die Studien über Solčava

Im Jahr 1932 besuchte eine Gruppe von 50 Leuten Solčavsko für vier Wochen unter der Schirmherrschaft von Le Play Society, deren Forschungsbereich sich auf das »Land« (Geographie), die »Arbeit« (Ökonomie) und die »Menschen« (Anthropologie) richtete. Ein besonderes Interesse der Le Play Gruppe lag an der menschlichen Anpassung an die natürliche Umwelt.

Ihnen halfen slowenische Kollegen, so dass sie gut bei den Einheimischen aufgenommen wurden und eine Vielfalt von Details sammelten, die das alltägliche Leben (und dessen langfristige Aussichten) von Solčavsko schilderten. Ein Jahr später veröffentlichten sie ihre Erkenntnisse in einem Bericht mit dem Titel Slovene Studies. Dieses Buch, geschrieben aus einer fremden Perspektive, spiegelte in einer eigenartigen Weise nicht nur das Leben in Solčavsko wider, sondern auch den Stand der Geographie und der Feldstudien zu der Zeit und ein manchmal wunderliches Verständnis und unkorrekte Interpretation dessen, was sie sahen. Ein Einspruch gegen Feldarbeit-Auslegungen auf jedem Niveau und zu jeder Zeit!

Der Bericht an sich – geschrieben in guter Absicht – enthält interessante und wertvolle Beobachtungen zu dem neuen Staat Jugoslawien, zu Slowenien, Solčavsko an sich, der Ethnologie des Gebiets, dessen Siedlungsgeschichte, sowie statistische Daten über Bevölkerung, Grösse der Bauernhöfe, Viehbestand usw. Besonders interessant sind kleine Details, die Solčavsko genauso erleuchten wie die Tabellen, zum Beispiel über einen Bauernhof mit einem sehr attraktiven 20-jährigen Mädchen... und einem kräftigen Hund, über Kinder eines anderen Bauernhofes, die einmal wöchentlich zur Schule gehen, darüber wie manche Bauernhöfe nur Mehl, Salz und Kaffee kaufen, über bosnische Hausierer, die Kleider verkaufen...

Viel Aufmerksamkeit schenkte man dem Dorf Solčava – von seiner Geschichte und Architektur bis hin zu den Beschäftigungen der Menschen in einzelnen Häusern, der Bildung im allgemeinen und besonders der Schule, die in dem Bericht als »sehr zufrieden stellend gelehrt, mit einer fröhlichen Atmosphäre« beschrieben wird. Besonders wertvoll sind mehrere Fotografien, gezeichnete Karten von Solčava und von einzelnen Bauernhöfen und Häusern. Der Bericht, obwohl er nie ins Slowenische übersetzt wurde, ist umso mehr ein wichtiger historischer Beleg, weil so viel materielles und nicht-materielles Erbe in Solčavsko während des 2. Weltkrieges zerstört wurde.

Eine zweite britische Gruppe besuchte Solčava im Jahr 1972 (mit einem Vorbereitungsbesuch im Jahr davor) unter der Schirmherrschaft des Brathay Hall Trust. Die Brathay Gruppe hatte zwei Hauptziele. Das erste Ziel war die Ausführung einer neuen Bestandsaufnahme desselben Gebietes, das 1932 erforscht war, und die Festlegung der Veränderungen, die sich in der Zwischenzeit in der menschlichen Geographie des Gebiets getan haben. Das andere Ziel war, den Mitgliedern die Möglichkeit zum Klettern zu bieten und die Gebirgskämme und Gipfel der spektakulären Berge zu erkunden.

Die Brathay Gruppe unterschied sich sehr von der Le Play Gruppe. Sie war nicht nur kleiner (ungefähr 20 Mitglieder), die Mitglieder waren auch jünger und wahrscheinlich weniger sachkundig, auch waren ihre Ziele offensichtlich nicht so ehrgeizig. Trotzdem führte ihre Erkundung durch, was sie beabsichtigte.

Ihr Bericht geht im grössten Teil der Struktur des Berichts von 1932 nach und dokumentiert das Leben in Solčavsko, sowie auch die grossen Veränderungen im politischen und wirtschaftlichen System. Auch dieser Bericht ist ein wertvolles Dokument – belebt mit kleinen Details – über Solčava in einer Zeit, die langsam in die Geschichte einzieht. Die Brathay-Studie ist nicht lediglich eine Wiederholung der Arbeit, die von der Le Play Gruppe geleistet wurde. Sie spiegelt auch den Wandel in der Einstellung der Geographie und Feldstudien wider, indem sie die Rolle der menschlichen Tätigkeit und die Bedeutung der Modernisierung betont.

In ihrem Bericht, das den Titel *Slowenische Studien 1971 und 1972* trägt, unterstreicht die Brathay Forschungsgruppe vier bedeutende Entwicklungen, die in den 40 Jahren seit dem Besuch der Le Play Gruppe entstanden sind:

1. Eine kennzeichnende Verminderung der meisten Bauernhöfe wegen der Landreform. Die durchschnittliche Grösse eines Bauernhofes war von 173 auf 73 Hektar gesunken.
2. Ein langsamer, aber gleichmässiger Rückgang der Landbevölkerung. Den Mangel an Arbeitskräften sah man als Grundproblem, mit dem sich insbesondere die grossen Bauernhöfe befassen mussten: obwohl sie viel Land unter der agrarischen Reform verloren hatten, bewahrten sie den grössten Teil des arbeitsintensiven Agrarlandes.
3. Die bedeutend gesteigerte Geltung der Forstwirtschaft in der lokalen Wirtschaft. Strengere Bestimmungen verbesserten die Waldverwaltung erheblich. Die Einkünfte aus dem Wald übertrafen die aus der Landwirtschaft. Das wiederum verursachte erheblichen Wandel der Lebensweise auf dem Bauernhof.

4. Die Entwicklung von Freizeitaktivitäten und Tourismus. Die bescheidene Infrastruktur verhinderte größeres Wachstum des individuellen Tourismus, jedoch wurde das Gebiet zu einem beliebten Ausflugsziel für viele Gruppenausflüge (z. B. Gewerkschaftsausflüge) und Urlauber. Tagesgäste hatten wenig Einfluss (ausser den Problemen, die sie möglicherweise verursachten) auf das (wirtschaftliche) Leben des Gebietes. Es ist schwer zu sagen, dass Tourismus in den frühen 70er Jahren wirklich einen grossen Wandel ausmachte – ausser das er einen Auftakt der späteren touristischen Entwicklung darstellte.

Der Brathay Bericht bietet einen wertvollen Beleg über das Leben in Solčavsko 40 Jahre nach dem Besuch der Le Play Gruppe. Er verfolgt tiefgründigen politischen und sozio-ökonomischen Wandel, was zur Folge hat, dass direkte Vergleiche oft einfach unmöglich oder bedeutsam sind. Allerdings sind die Beschreibungen des Dorfes Solčava und dessen Menschen von besonderem Wert. Viele Handwerker wie Tischler, Schuster, Schneider und Schmiede gibt es nicht mehr. Es gibt viele fast anekdotische Bemerkungen: über das unwirksame Dorfamt, über die freiwillige Feuerwehr, die vier Polizisten (alle nicht heimisch), das Gesundheitswesen, das Postamt und die sechs Telefone in der gesamten Umgebung (der erste Anschluss wurde im Jahr 1918 installiert), die monatlichen Tänze im Winter, die 2-3 Filme pro Monat, der kostenlose Bus zum Theater nach Celje, das Dorfgeschäft und die Kirche (mit einer ausführlichen Analyse der Anwesenheit bei der Messe). Eine besondere (und sehr beliebte) Erzählung gibt es über die Schule und allgemeine Bildung. Dem folgt ein Abschnitt über Tourismus, der mit »... im tiefen Winter ist die Strasse befahrbar bis Solčava, aber Logarska dolina ist wegen Schneefall immer abgeschnitten« endet. Obwohl es in dem Bericht nicht erwähnt wird, begegnete die Gruppe auch einer Grenzpatrouille, die ihnen, nachdem sie die Beglaubigungsschreiben der Gruppe überprüft hatten, ein warmes Willkommen vorbereitete.

Von besonderem Interesse sind Anmerkungen, die die Erwartungen darlegen, die von den folgenden Entwicklungen widergelegt wurden. Die eine ist, dass die örtliche Schule des Gebietes Raum für 200 Schüler benötigt, weil Solčava Wachstum erwartet. Eine andere ist die Voraussage, dass »der zukünftige Wohlstand der Bauernhöfe... nicht so sehr im Tourismus liegen wird, sondern in mässiger Ausweitung des Milchviehbetriebes, was in der Vergangenheit ein Bestandteil deren Wirtschaft war.« Während der Abschnitt über die Naturgeschichte nicht gänzlich fehlerfrei ist, sind bestimmte Teile des Kapitels über die Entwicklung

des Tourismus immer noch von Bedeutung. Die Berichtsaufsteller (die sich anscheinend nicht der Tatsache bewusst waren, dass Robanov kot schon 1950 zum Landschaftspark proklamiert wurde) haben richtig vorhergesehen, dass Logarska dolina die grösste Belastung von Besuchern spüren wird und deshalb schlugen sie eine Art Schutz für Matkov kot vor, »dem mit Abstand wildesten und wenigsten besuchten von den Tälern... mit seiner... Tier- und Pflanzenwelt, besonders den Gämsen, Adlern und Schlangen...«.

Im Jahre 2004, 32 Jahre nach der Brathay Studie, wurde Solčavsko erneut von einer Gruppe von britischen und slowenischen Aufbaustudenten der Londoner Universität (Birkbeck College) und der Universität von Ljubljana (Biotechnische Fakultät) besucht. Die Zielsetzung ihres gemeinsamen Feldmoduls war die Bewertung der Veränderungen seit 1932 (und 1972) und eine Studie der Möglichkeiten für nachhaltige Entwicklung von Solčavsko als Teil eines potentiellen Schutzgebietes.

Die Gruppe bestand aus 15 Studenten, 3 Gastgebern und 7 Vortragenden, die sich in Logarska dolina nicht länger als 7 Tage aufhielten. Allerdings, die Mitwirkung der slowenischen Studenten senkte die Sprachenbarriere, erleichterte Zugang zu Informationen und ermöglichte die Einfügung der slowenischen Perspektive. Hinzu zu den Beobachtungen und Auswertungen der dokumentierten Belege basierten die Feststellungen der Gruppe auf 23 Gesprächen mit Einheimischen, die sehr freundlich und hilfsbereit - und auch unverblümt waren. Dieser dritte Besuch war daran interessiert, die Fortbestände zwischen und die Veränderungen seit den ersten beiden Berichten zu dokumentieren. Die drei Besuche fanden in vollkommen verschiedenen politischen, sozio-ökonomischen und geopolitischen Umständen statt - auf lokaler, nationaler und kontinentaler Ebene. Solčavsko hat sich verändert zusammen mit der Welt, die es umgibt, und die Fragen, die gestellt werden, haben sich auch verändert. Was für die Le Play Gruppe von Bedeutung war, war nicht unbedingt wichtig auch für die Brathay oder London-Ljubljana Gruppe. Während die ersten zwei Gruppen sich selbst »Geographen« nannten, lag das grundlegende Interesse der dritten Gruppe an Umweltschutz - die Bewertung der Aussichten für eine nachhaltige Lebensweise der Einheimischen, besonders das Nebeneinander von Tourismus und Bewahrung von Natur- und Kulturerbe.

Während Brathay eine bedeutende Verringerung der meisten Bauernhöfe in der Umgebung feststellte, ist die Situation betreffend Landbesitz im Jahr 2004 fast zu der

von 1932 zurückgekehrt. Heute hat der Matko Bauernhof wieder 700 Hektar und ist wahrscheinlich der grösste Bauernhof Sloweniens.

Eine langsame aber stetige Abnahme der ländlichen Bevölkerung, die die Brathay Gruppe (die auch 199 »Emigranten« entgegengesetzt 16 »Immigranten« vermerkte) feststellte, dauert weiter an. Im Jahr 1869 lebten 776 Menschen in Solčavsko, 1931 noch 843, 1971 659 und im Jahr 2004 567. Es scheint, als ob seit es weniger Kinder auf den Bauernhöfen gibt, der grösste Rückgang das Dorf Solčava selbst betroffen hat.

Der demographische Rückgang jedoch ist nicht das einzige Problem und bis zu einem gewissen Mass wird er ausgeglichen durch eine bessere und verschiedener ausgebildete Bevölkerung. Viele junge Menschen, die eine höhere, sogar Unversitätsausbildung abgeschlossen haben, wünschen in dem Gebiet zu bleiben – wenn nur Arbeitsplätze vorhanden wären. Ein interessantes Phänomen, beobachtet in Solčavsko, bedarf einer weiteren Studie. Im Gegensatz zu Bergbauernhöfen im grössten Teil des heutigen Sloweniens, erscheinen die Bauernhöfe in Solčavsko lebhaft und kräftig. Im Grossen und Ganzen haben sie nicht nur »Erben« sondern wahre Nachfolger, die auf ihre Familientradition stolz sind und sie weiter tragen wollen. Brathay sah ausserdem auch einen Anstieg der Bedeutung der Waldwirtschaft. Heute, wo die meisten Bauernhöfe ihre Wälder, die nach dem 2. Weltkrieg nationalisiert wurden, zurückerlangt haben, sind strenge und solide Vorschriften über die Waldverwaltung noch immer in Kraft. Ein grosser Teil des rückerstatteten Gebietes besteht aus geschütztem Wald an steilen Hängen, der zur Nutzung nicht geeignet ist und der die niedriger gelegenen Gebiete vor Schnee, Steinschlag und Erosion schützt. Holz ist auf jeden Fall einer der wertvollsten Naturreichtümer des Gebietes. Trotzdem verlässt das meiste Holz Solčavsko roh - ohne jeglichen zugefügten Wert. Heute gibt es in dem Gebiet keine einzige Sägemühle.

Der vierte grosse Umbruch, den die Brathay Gruppe erkannte, war die Entwicklung des Tourismus. Im Jahre 1932 registrierte man 230 Besucher in Solčava und 913 in Logarska dolina. Die Zahl der Übernachtungen belief sich zu 2.432 und 5.945 beachtlich, was bedeutete, das Solčava ein beliebter Urlaubsresort war und Menschen dort länger als in Logarska dolina verblieben. Wegen schlechter Verkehrsverbindungen gab es kaum Tagesgäste. Heute wird die jährliche Besucherzahl auf 100.000 geschätzt mit ungefähr 20.000 Übernachtungen. Es gibt kaum einen Übernachtungsplatz in Solčava (nur drei Zimmer sind dazu freigestellt). Zusammen mit dem Wachstum der Zahlen gab es auch einen Wandel im

Besucherprofil, was eine gewaltige Belastung für Solčavsko's Umwelt und Gesellschaft darstellt. Das löste eine Reihe von kürzlichen Entwicklungen aus. Eine der wichtigsten von denen ist die Gründung von Logarska GmbH, einer gemeinnützigen Agentur für den Logarska Landschaftspark, um die Natur und die Interessen der einheimischen Landbesitzer zu wahren.

Diese Beispiele deuten an, das die Zukunft, so wie die Vergangenheit, eine Mischung von Kontinuität und Diskontinuität sein wird.

Die bedeutendsten Faktoren, die Solčavsko und dessen Menschen betreffen, sind umfangreicher sozio-ökonomischer und politischer Wandel, im Vergleich zu dem die natürliche Umwelt relativ konstant erscheint. Grausam geprüft durch den Krieg, aber bestimmt in ihrer Entschlossenheit ein besseres Leben aufzubauen, kehrten die Bewohner der abgeschiedenen Bauernhöfe und des Dorfes bei Einbruch des Friedens zurück, um die äusserliche Struktur ihrer Häuser und ein Gedeihen der zwar verstreuten Gemeinschaft wieder aufzubauen. Die Welt, die sie umgab, veränderte sich radikal dreimal – aber die Gemeinschaft bleibt bestehen. Es reicht schon auf einen Hof zu treten und man kann sehen, wie die grundlegende soziale und ökonomische Einheit funktioniert. Während eines Spaziergangs durch das Dorf kann man sehen, dass es noch nicht seine vergangene (und logische) Rolle der Servicestelle als Zentrum für die verstreuten Siedlungen von Robanov kot, Logarska dolina, Matkov kot und Podolševa wiederaufgenommen hat. Jedoch werden die gemeinsamen Interessen und die Entschlossenheit der Menschen von Solčava, das Dorf (oder zumindest dessen Schlüsselteile) in eigenen Händen zu behalten, die ausgebreitete Gemeinschaft zusammenhalten.

Solčavsko ist wieder an einer Kreuzung: die slowenische Unabhängigkeit und die Mitgliedschaft in der EU, offene Grenzen, und die neue geopolitische und wirtschaftliche Situation haben eine vollkommen andere »Landschaft« geschaffen – mit allen Vor- und Nachteilen. Heute hat Solčavsko die Chance Teil eines potentiellen Regional-Parks zu werden, der weitere Gelegenheiten für nachhaltige Entwicklung bietet.

Die drei Studien – von 1932, 1972 und 2004 – erlauben sie uns einige Schlüsselemente, die die Zukunft von Solčavsko bestimmen werden, darzustellen:

1. Natürliche Gegebenheiten, natürliche Ressourcen

- Jahrhunderte alte Anpassungen an natürliche Gegebenheiten erforschen und berücksichtigen
- Leitungsstrategie (wenn möglich auch Marketingstrategie) der natürlichen Ressourcen so wie Gewässer, Tier- und Pflanzenwelt, Fisch, Mineralien usw. entwickeln
- Das lokale Bewusstsein über den Wert der unberührten Umwelt und Natur im allgemeinen aufbauen

2. Menschen

- Die Menschen auf ihre zukünftige Rolle in Solčavsko (wie wir es demzufolge 20 Jahre sehen) vorbereiten
- Berücksichtigen, dass die Anzahl der Menschen nicht der einzige Indikator der Zukunft ist, sondern auch deren Ausbildung
- Eine Bestandaufnahme der gegenwärtigen und der erwünschten Arbeitskräfte
- Angemessene Gemeinde-Politiken in Bezug auf die Annahme des Nachhaltigkeitskonzepts entwickeln

3. Landwirtschaft

- Die zukünftige Landwirtschaft nicht nur als Produktion von Nahrungsmitteln und Rohmaterial, sondern auch als Verwaltung der Kulturlandschaft ansehen und wörtlich „das Leben vom Land“ durch Diversifizierung aller möglichen Bezugsquellen zur Existenz-Unterstützung des Bauern beachten
- Bauern für ihre neuen Aufgaben ausbilden
- Bauern helfen ihre Produkte zu verkaufen, wenn sie es nicht selber können

4. Waldwirtschaft

- So viel Wert wie möglich dem Holz, das derzeit exportiert wird, zusetzen
- Alle Waldfunktion, die das Waldgesetz aufzählt, vermarkten
- Ein Bewusstsein über die Bedeutung dieser Funktionen unter Waldbesitzern und der allgemeinen Öffentlichkeit aufbauen
- Die Rolle der Bergwälder im Naturschutz betonen

5. Tourismus

- Tourismus als eine bedeutende zusätzliche wirtschaftliche Aktivität ansehen
- Tourismus als Mittel zur Maximierung der Werterhöhung der einheimischen (Bauernhof-)Produkte ansehen
- Mit den negativen Seiten des Tourismus rechnen
- Den »erwünschten« Besucher-Typ erstreben

- Tourismus als einen Prozess des kulturellen Austausches ansehen

- »Marktfähiges« Naturerbe vermarkten

6. Potentieller Kamniško-Savinjske Alpenpark

- Eine SWOT-Analyse über das Leben im Park vorbereiten

- Der Park als Mittel zur Beschäftigung auch hoch ausgebildeter (einheimischer) Menschen

- Der Park als Mittel zum Schutz der lokalen Natur

- Der Park als Mittel zur Erhaltung einer alternativen Lebensweise

- Der Park als Werbe-Mittel für »spezialisierte« Besucher/Gäste (Bergsteiger, Botaniker, Ornithologen, Amateur-Astronomen, Natur-Fotografen, usw.)

Neuigkeiten begleitet verständlicherweise immer eine Mischung von Erwartungen und Besorgnissen. Befürchtungen vor Einschränkungen, die eine Proklamation eines Parks mit sich bringen könnte, sind mit dem Bewusstsein verbunden, das ein besonderer Ort, der von den Vorfahren hinterlassen wurde, Schutz braucht. Die Menschen sind stolz auf ihre Wurzeln und auf die Schönheit von Solčavsko und es besteht ein wachsendes Bewusstsein, das eine sichere Zukunft einige Einschränkungen unkontrollierter »Entwicklungen« fordert. Der Vorschlag des Kamniško-Savinjske Alpenparks ergab sich nicht durch ein Aufzwingen von oben, sondern durch lokale Initiative und Führung, und das ist die beste Garantie für ihren Erfolg. Nachhaltigkeit ist eine Idee, nicht ein Rezept, und erhebt Fragen, auf die es keine universellen oder sofortigen Antworten gibt. Es enthält sowohl »bottom up« wie auch »top down« Initiativen, wo die lokale Echtheit, Kreativität, Einfallsreichtum und Findigkeit strategische Planung ergänzen. Die natürliche Schönheit, die Tier- und Pflanzwelt und die Umwelt von Solčavsko sowie die Nachgiebigkeit, Entschlusskraft und der Charakter der Menschen verheissen Gutes für die Zukunft.

**Študija o Solčavskem
Poročilo o skupnem terenskem delu
Univerze v Ljubljani in Univerze v Londonu 1932 - 2007**

Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani
Centre for European Protected Area Research, University of London

Izdala in založila: Občina Solčava in Logarska dolina d.o.o.

Avtorji: Boštjan Anko, Marija Anteric, Richard Clarke,
Marko Koščak, Avgust Lenar, Ian Mitchell

Urednik: Marko Slapnik

Uredniški odbor: dr. Boštjan Anko, dr. Marko Koščak, Marko Slapnik

Lektorica: Marta Orešnik

Prevod iz angleščine v slovenščino: Boštjan Anko

Prevodi v nemščino: Branka Glojnarč

Oblikovanje: Gregor Žohar

Tisk: Unigrafika Štore, oktober 2007

Naklada: 500 izvodov

